

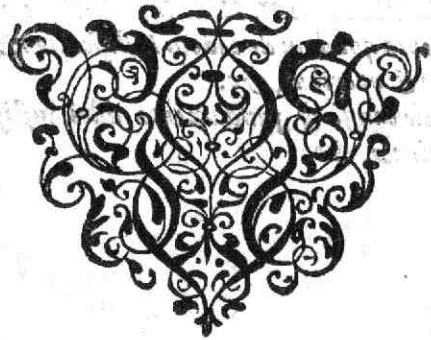

Tractatus de justificatione

<https://hdl.handle.net/1874/14675>

TRACTATUS
DE
IVSTIFICATIONE,

FAVSTI SOCINI SENENSIS.

218
553

RACOVIAE,
Typis Sebastiani Sternacii.
ANNO 1616.

In hoc opusculo continentur ista.

- I. *Iustificacionis nostrae per Christum synopsis duas.*
- II. *Theses de Iustificacione.*
- III. *Nota in Dialogum N. N. de Iustificacione.*
- IV. *Fragmenta quadam de eadem Iustificacione.*
- V. *De Fide & operibus, &c.*
- VI. *Theses de causa & fundamento fidei iustificantis in ipso homine, &c.*

Justificationis nostræ per Christum

SYNOPSIS PRIMA.

DEUS pro summa & sola sua bonitate olim decrevit omnibus resipiscentibus, & in posterum, mundanis cupiditatibus vale-
re iustis, sobrie, iustè ac piè in præsentè sæculo viventibus, omnia peccata condonare, eosque post hanc mortalem vitam ad immortalè a mortuis excitando transferre, si modò ab eo vitæ instituto, ne ipsius quidem mortis terrore, teterrimæ licèt ac detestabilissimæ, demoverentur.

Propterea Iesum Christum unigenitum Filium suum, natum è muliere, in mundum misit, nimirum ut hanc ipsius voluntatem mundo patefaceret.

Hinc factum est, ut Christus Iesus non modò tantam Dei bonitatem nobis annuntiaverit, ac mirandis infinitis operibus, nunquam antea visis nec auditis, confirmaverit, verùm etiam ejus annunciandæ occasione mortem crucis, ipso Deo mandante, subierit, quâ nulla execrabilior inveniri poterat, quamque innumerabilia eaque ingentia mala & incommoda sunt at-
tegressa.

Neque hoc ad suam nobis voluntatem patefaciendam satis Deo visum fuit, sed præterea voluit, ut in ipsius Iesu persona, rem prorsus sic se habere, quemadmodum is nobis patris sui nomine exposuerat, videremus. Atque hanc ob causam, eum, quem nobis nostræ vitæ exemplar proposuerat, tertio, postquam interfectus fuerat, die a mortuis excitavit, ac postmodum in cælum ad immortalè vitam transtulit.

Verùm neque hoc etiam contentus, ne ullus penitus dubitationi locus relinqueretur, ipsi Iesu tantam in cælo & in terra, tanquam obedientiæ scilicet usque ad mortem crucis insignè præmium, potestatem dedit, ut eos, qui viam, ab ipso cum verbis tum sui ipsius exemplo præmonstratam, ingressi & persecuti fuerint, in mediis etiam calamitatibus & ipsa morte, perpetuo fovere & confirmare, ac tandem æternâ vitâ donare ipse possit.

Itaque nemo est, qui hæc omnia facta fuisse aut animadverterit, aut crediderit, qui de prædicta divina voluntate amplius dubitare potuerit, & ita, abnegata impietate, ad Deum ex Iesu Christi præscripto se non converterit, (atque hoc est in Christum, sive in Deum per Christum credere) ac proinde peccatorum suorum veniam ex Dei decreto non sit consecutus.

Cùm igitur mors Christi, & ipsa per se veniam peccatorum nobis a Deo per ipsum Christum oblatam obsignaverit ac confirmaverit, & ad resurrectionem ipsius Christi, tanquam nostræ resurrectionis, quâ delictorum nostrorum venia continetur, certissimum pignus nobis exhibendum, supremamque illam potestatem ipsi dandam necessaria fuerit, meritò scriptum est, Christum mortuum fuisse pro peccatis nostris, nos sanguine suo a peccatis lavisse, sanguinem suum in peccatorum nostrorum remissionem effudisse, seipsum, ut nos ab omni iniquitate redimeret, pro nobis tradidisse, ejus sanguinem, si in luce ambulaverimus, nos ab omni peccato expurgare, ipsum

re, ipsum animam suam, sive seipsum, redemptionis pretium, pro multis, sive pro omnibus dedisse, propitiatorum eum a Deo per fidem in ejus sanguine propositum fuisse, & alia ejusmodi: non quia is Deo morte sua id solverit, quod nos propter scelera nostra ejus justitiæ debebamus, atque ea ratione Deum nobis conciliaverit; aut quia merito tam insignis obedientiæ suæ iram Dei adversum nos placaverit, siquidem neque his rebus quidquam opus erat, neque ex ullo modo fieri poterant: sed quia nos, qui a Deo aversum eramus, sui sanguinis fusione ac morte interveniente, ad Deum, qui jam ultro pacem nobis offerebat, & in ipso Christo quam maxime propitium nobis se ea ratione ostendebat, adduxit, atque ut illi in posterum consideremus, exque illius præscripto obediremus, effecit. quod & fieri poterat, & solum faciendum restabat: unde nobis reipsa peccatorum venia parta, & stabilis ac perpetua cum Deo nostro reconciliatio consecuta est.

Hinc apparere potest (ut de quibusdam ex prædictis & similibus scripturæ loquendi modis aliquatò apertius agamus) pro nobis mortuum esse Christum, non id significare, quod multi fortasse crediderunt, eum scilicet vice seu loco nostrum mortuum esse. quemadmodum, pro peccatis nostris Christum mortuum fuisse, non significat vice seu loco peccatorum nostrorum eum mortuum oppetiisse. Id quod etiam abundè ex eo constat, quòd tantum abest, ut Christus moriendo vicem nostram obierit, ut nos ad ejus exemplum mori parati esse debeamus, alioquin ejus regni participes non futuri, sicut apertissime pluribus in locis sacræ litteræ testantur. Ut igitur, pro peccatis nostris mortuum esse Christum, aliud nihil significat, quam nostrorum peccatorum causâ cum occisum fuisse, sic, Pro nobis Christum mortuum esse, nihil præterea declarat, quam illum propter nos violentam mortem subuisse.

Cum autem scriptum invenimus, sanguinem Christi nos expurgare ab omni peccato, non utique intelligendū est, vim quandam occultam Christi sanguini inesse, ad expurganda peccata nostra, sed eā, quam nos ipsi perspicuè agnoscere possumus. Nam, cum Christus per fusionem sui sanguinis & non aliā viā, ad supremā illam potestatem pervenerit, apparet ejus sanguine factum esse, ut nos a peccatis expurgemur, id est, a pœna nostris peccatis debita liberemur. Siquidem ea suprema potestate omnes obedientes sibi ab æterna morte vindicare, & beata immortalitate donare potest. Et idcirco ita demum dicitur ejus sanguis nos ab omni peccato expurgare, si in luce ambulaverimus. Christus enim sanguinem suum fundens, id ex Dei patris promisso consecutus est, ut non solum sibi beatam immortalitatem pepererit, sed etiam omnibus suis. Hi autem sine dubio sunt illi, qui ipsi obediunt, & in luce ambulant. Præterea animadvertendum est, hæc verba, expurgare, expiare, emundare, atque his similia, sapientissime in sacris litteris, non rem ipsam, sed rei declarationem, significare. Vide Levit. 12. 7, 8. & cap. 15. v. 15, 30. & cap. 16. v. 30. & quid in his locis annotarit Franciscus Vatablus homo Hebraicæ linguæ peritissimus. Vide insuper totum caput 13, & 14. ejusdem libri, unâ cum us, quæ ibidem idem Vatablus ad verbum Mundandi sapientissimè, atque ex sacra scripturæ more, scriptum fuisse, sanguinem Christi nos expurgare ab

omni peccato, etiam si Christi sanguis aliud nihil efficeret, quam declararet nos ab omni peccato expurgatos esse; quod certe efficit. Namque, eo Deus, tanquam sigillo quodam remissionem peccatorum nobis ultro oblatam ob-signavit, & novum atque æternum fœdus nobiscum sanxit. Nimirum enim sanguine Christi interveniente factum est, ut simul infinitam Dei charitatem erga nos perspexerimus, simul vitam æternam, quæ vera peccatorum nostrorum expurgatio est, nobis partam esse agnoverimus.

Iam verò cum legimus, Christum seipsum sive animam suam redemptionis pretium pro nobis dedisse, sciendum est, verbum Redimere, præsertim in sacris litteris, frequentissime nihil aliud esse, quam liberare (ut Castellio ubique ferè id verbum reddidit in novo Testamento) nullo vero pretio interveniente. Quod cuilibet Bibliorum concordantias (quas vocant) consulenti planissimum fiet: & tamen Redimendi verbum, propriè pretio dato liberare significat; immo, si ipsius verbi vim spectes, emptionem omnino declarat, quæ sine pretio fieri nequit. Quare eadem usitatissimam sermonis figuram, Christus, sive anima ipsius, dicitur redemptionis nostræ pretium; non quia verum pretium sit, quod cupiam, Deo præsertim, pro nobis liberandis solutum fuerit, sed quia id datum est a Christo, & ab ipso Deo, ut nos a peccatis, id est, peccatorum pœna liberaremur. Hoc est, Christus Dei jussu se ipsum, sive animam suam, impendit atque, insumpsit, ut hac ratione ad immortalitatem perductus, nos quoque eodem secum traheret atque perduceret.

Mitto autem, quod & expurgare nostra peccata, & nos a peccatis nostris redimere dicitur Christi sanguis, quia, ut nos a peccando cessemus, efficit. Quod profectò longè aliud est, quam pœnas nostris peccatis debitas eo persolutas fuisse, nec cum ea re quicquam commune habet. De hoc autem Christi sanguinis seu mortis effectu, testimonia habes, 1 Pet. 1. 18, 19. & 2. 24, 25. Heb. 9. 14. Gal. 1. 4. Tit. 2. 14. Eph. 5. 25, 26, 27. & multis aliis in locis.

Quoniam verò, præter ea, quæ supra commemorata sunt, scriptum est, Christum sese obtulisse pro peccatis nostris, sciendum est, hoc per similitudinem legalium sacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, dictum esse, maximè verò illius anniversarii sacrificii, quo peragèdo, summus sacerdos in sancta sanctorum ingrediebatur, ut ex ipsa epistola ad Heb. ubi de Christi oblatione expiatoria, ex professo & copiosè agitur, aperte constat. Quemadmodum igitur sacrificiis illis peractis, populus a reatu peccatorum, pro quibus victimæ illæ offerebantur, liberabatur, non quia vis aliqua in ipsis inesset pro peccatis satisfaciendi, sed quia talis, qualem diximus, ex Dei voluntate effectus inde manabat, sic Christi sacro ministerii peractio, nos, qui Christi sumus, id est, qui illi confidimus & obedimus, a reatu omnium peccatorum liberamur: non quia in iis, quæ in ipsius Christi persona facta sunt, vis aliqua inest pro nostris peccatis satisfaciendi, sed quia, cum Deus decrevisset, si Christus sibi obediens fuisset usque ad mortem crucis, non solum ipsum beata immortalitate donare, sed etiã suos omnes beatos & immortales efficiendi potestatem ei cõcedere; certè cum Christus eam obedientiam Deo præstiterit, & eam ob causam prædictam potestatem

statem ab eo consecutus fuerit, apparet, nos a peccatorum nostrorum reatu liberatos esse, neque in iudicium venturos, sed a morte ad vitam transiisse. Vbi etiam animadvertendum est, quòd sicut oblatio antiqui illius anniversarii sacrificii non tunc perficiebatur, cum victima jugulabatur, sed cum jam jugulatae sanguis in sancta sanctorum a Pontifice inferebatur; (Scriptum est enim in epist. ad Heb. 9.7. Pontificem sanguinem istum pro se & pro ignorantis populi obtulisse) sic Christi oblatio non tunc perfecta est, cum ipse mactatus & crucifixus fuit, sed cum, postquàm crucifixus fuerat, se ipsum in cælum intulit. Cælum enim, in hac similitudine universa, sanctis sanctorum respondere ex eadē epist. ad Heb. valde perspicuum est. Quare Christi oblationis in divinis litteris mentio nullam pro peccatis satisfactionem declarare potest, quæ ex ejus morte manaverit, neque ea ratione peccata nostra Christi oblatio expiare dicenda est: sed Christi beatam immortalitatem, & mirificam illam potestatem, cum illam se obtulisset a jure, significare volunt sacræ litteræ, quæ verè nostra peccata expiantur, id est, nos ab omnibus malis, quæ propter peccata Deus hominibus immitit, & ab ipsa æterna morte asserimur & vindicamur, & simul, quemadmodum ad tantum beneficium consequendum necesse est, a peccando desistimus atque cessamus. Cum enim animadvertimus, Christum per sui sanguinis fusionem ad immortalitatem & supremam illam suos beatos efficiendi potestatem pervenisse, eaq; in re, quantopere nos Deus dilexerit, intellegimus, ut Christi efficiamur (quod non nisi vitæ sanctimonia, ipsiusque Christi imitatione fit) omnino curamus, parati & ipsam sanguinem fundere potius, quàm Deo non obedire, & in peccatis amplius manere.

Altera synopsis iustificationis nostræ coram Deo.

IN explicando articulo de Iustificatione, primùm simpliciter, quid sit iustificatio ista, quàm brevissimè docendum arbitror. Deinde, qua ratione ea nobis contingat, paucis exponendum. Postremò, quanam sint ejus effecta atque adjuncta, dicendum.

Iustificatio nostra coram Deo, ut uno verbo dicam, nihil aliud est, quàm a Deo pro justis haberi. Cætera, quæ hinc adduntur, vel ad rationem, quàm illa nobis contingit, vel ad ejus effecta pertinent. Ratio igitur, quàm nobis illa contingit, aut Deum, aut nos respicit. Quod ad Deum atinet, nihil Deum movet ad nos pro justis habendis, nihil vè, ut tantum bonum consequamur, in Deo esse necesse est, præter gratuitam voluntatē, spontaneumque decretum, in quo nihil nisi seipsum, suamq; bonitatem Deus respicit: & quia justis ab ipso haberi non possumus, quin a reatu peccatorum nostrorum coram ipso absolvamur, nulla alia ratione, quod ad ipsum decretum Dei attinet, absolutionem istam consequimur, nisi quòd Deus sua sponte, & planè gratuito, nobis peccata remittit. Quod verò ad nos pertinet, non aliter reipsa justis coram Deo habemur, & delictorum nostrorum veniam ab ipso consequimur, quàm si in Iesum Christum credamus: hoc autem, ut mox dicemus, per ipsum Iesum Christum in nobis sit. Sua sponte igitur quidem, & planè gratuito nos Deus pro justis habet, nobisque peccata remittit

remittit, sed tum demum, si in Iesum Christum credamus. Credere autem in Iesum Christum, nihil aliud est, quam Iesu Christo confidere, & idcirco ex ejus præscripto, vitam instituere. Id autem ut faciamus, & Christo obediamus, multa efficiunt, quæ in ipso Christo animadvertere licet.

Primum, quod dum hæc inter mortales ageret, doctrinamq; suam mundo exponeret atque inculcaret, mira, nec prius audita opera fecit, quibus abunde eam confirmavit.

Deinde, quia suum ipsius sanguinem, eam annunciando, fudit, & teterissimam potius, omniumque maximè detestabilem mortem subire, voluit, quam ab ea promulganda desistere.

Tum verò maximè, quia ex tam dira atq; execrabili morte, brevi in vitam revocatus, atque restitutus est. Quod sanè, satis superque esse debet, ad fidem de veritate doctrinæ ipsius omnibus faciendam.

Huic tamen rei id adhuc præstat, quod cum ipse Christus genus illud vitæ exactissimè servaverit, quod alius præscripsit, ex mortuis non simpliciter tantum resurgendo, ut non amplius moriatur, sed in cælis beatus in æternum vivat, spem certissimam nobis fecit, futurum, ut si ejus vestigia secuti fuerimus, nos quoque ex mortuis ita resurgamus, ut beati in cælis in æternum vivamus, quemadmodum is sibi obedientibus constantissimè pollicitus est.

Huc postremò accedit, quod ipsemet nos ex mortuis suscitaturus est, & vitæ æternæ donaturus, quodque interim omnem potestatem in cælo & in terra est adeptus, quâ suos fovere iisque auxiliari perpetuò possit, & ab omnibus malis, auctoritate atque potentia sua defendere, ac liberare. Quoniam verò inter hæc omnia, quæ recensuimus, nullum est ipsius Iesu Christi opus magis ejus proprium, magisvé arduum ac commendatione dignum, quam voluntaria mors, & per summum dedecus summosque cruciatus, sui sanguinis fusio, ex qua factum est, ut & resurrectionem, & beatam æternamque vitam, & supremam illam potestatem fuerit adeptus. idcirco jure optimo, ex iis omnibus, quæ in Christo conspecta, nos ad ei fidendum impulerunt, & ita, ut supra dictum est, justos nos coram Deo reddiderunt, Christi mors & sanguis potissimum commemoratur, iisque peccatorum nostrorum expiatio tribuitur, & per ea nobis peccatorum remissio contigisse dicitur. Nam etsi Deus ad nos coram se justos habendos, nobisque omnium delictorum veniam concedendam, his minimè opus habeat: nos tamen ad tantum bonum consequendum opus habebamus, siquidem sine h's Iesu Christo numquam obediissemus. sine obedientia autem ista, neminem id consequi posse, constitutum erat. Restat, ut de justificationis hujus nostræ effectis atque adjunctis agamus. Ea autem ut præstantissima sunt, sic etiam per se satis nota esse videntur. Indubitat enim est, cum nihil aliud sit, quod nos Dei inamicos constituat, præter peccatum, peccato amoto, Dei amicos nos esse. Duplici autem ratione amoveretur peccatum. Vel quia non imputatur, & perinde habetur ac si numquam fuisset, vel quia peccatum ipsum revera auferitur, nec amplius peccatum. Utraque hæc amovendi peccati ratio, in justificatione coram Deo nostra, conspicitur. Nam & ejus vi peccata nostra nobis minime imputantur, & perinde censentur, quasi

quasi numquam peccaverimus; imò ipsum iustificare, ut dictum fuit, nihil aliud est, quàm pro justo habere, itemque peccata remittere, ac condonare; & præterea, cum nemo coram Deo iustificetur, nisi Christo obediat, & sic à peccando desistat, certum est, ubi iustificatio ista fuerit, ibi quoque jam peccatum ipsum revera ablatum fuisse, eumque cui ea contingat, non amplius peccare. Quod tamen non ita intelligendum est, quasi nullum prorsus, ne levissimum quidem peccatum admittat; sed non amplius illi ulla ex parte peccatum dominari, neque eum ullius peccati habitum (ut loquuntur) habere; adeò ut (verbi gratia) nec seortator, nec ebriosus, nec avarus, nec conviciator, nec injustus dici possit, nec, breviter, aliquid eorum facere, quæ qui faciunt, certum est, eos regnum Dei non possessuros. Ut autem cavendum est, ne, ut hodie plerique faciunt, vitæ sanctitatem atque innocentiam effectum iustificacionis nostræ coram Deo esse dicamus, sic diligenter cavere debemus, ne ipsam vitæ sanctitatem atque innocentiam, iustificacionem nostram coram Deo esse credamus, nevé illam, nostræ coram Deo iustificacionis, causam efficiètem aut impulsivam esse affirmemus; sed tantummodo causam, sine qua eam iustificacionem nobis non contingere, decrevit Deus. Ex hac præterea iustificacione illud consequitur, quòd, cum peccati stipendium mors sit, peccato in eo, qui iustificatus coram Deo est, ablato, is morti amplius non est planè obnoxius, & ob eam causam, etiamsi moriatur, non tamen a morte eum perpetuò detineri necesse est. Hunc autem iustificacionis nostræ coram Deo necessarium effectum, ita pro sua bonitate auxit, ut ita dicàt, ac locupletavit Deus, ut non modò coram se iustificatos; a necessitate moriendi, si in morte perpetuò remanendi exemerit, verum etiam omnino vità æternâ eos donare aliquando decreverit, & si mortui fuerint, eos in vitam nunquam finiendam revocare; quemadmodum per Iesum Christum se facturum apertissimè contestatus est, atque omni ratione abundè confirmavit. His, quæ hætenus exposuimus, per convenientes aptasque interrogaciones & responsiones explicatis, possunt commodè testimonia proferri, de natura nostræ ad peccandum proclivi, & de peccato; quod in nobis ante Dei præfictam misericordiam, nosque iustificandi rationem, dominatur. Deinde, ea afferri poterunt, quæ peccatorum remissionem testatur, gratis a Deo nobis concessam. Ea autem potissimum sunt afferenda, quæ ad nos spectant, id est, quæ in novo Testamento habentur. Vel, si sunt in Testamento veteri, aut prædictiones sunt ejus, quod futurum erat sub novo Fœdere, aut ejusmodi sunt testimonia, quæ perpetuam vim habere constet, & ad utrumque fœdus peræque spectare. Nam de iustificacione nostrâ, id est, nostrum qui sub novo Fœdere sumus, non autem illorum, qui sub veteri fuerunt, hoc loco agendum est. Est quidem sub utroque Fœdere, eadem hominis coram Deo iustificandi ratio; quatenus utrobique ex parte Dei, peccatorum remissio requiritur, ex hominum verò parte respicientia, & Dei præceptorum in posterum obedientia, quæ illa fides est revera, quæ semper hominem Deo acceptum reddit, & redditura est: sed tamen, quia obedientia, quam a nobis requirit Deus in novo Fœdere, non eadem planè est cum ea, quam in veteri fœdere requirebat, sed multò quàm illa abso-

lutor,

Iurior atque præstantior, idcirco non sunt hæ tractationes confundendæ, nec una cum altera iustificandi ratione miscendæ: præsertim ubi de rudibus in religione Christiana instituendis agitur. Itaque, vel ea tantum in medium producenda sunt, quæ ad justificationem nostram sub novo Testamento pertinent, vel, si ea quoque proferuntur, quæ ad Testamentum vetus sunt referenda, diligenter prius inter utrumque fœdus, in hoc iustificationis negotio, distinguendum est; aut certe disertè monendus est lector, ea idè affèri, ut appareat, etiam si non omnino eodem modo utrobique homines iustificentur coram Deo, tamen hoc perpetuum esse, ut nemo coram Deo iustificetur, nisi cui Deus gratuito peccata remittat, id autem nemini contingere, nisi ei, qui resipiscat, Deoque in futurum se obedientem præstet.

II.

Theses de Iustificatione.

DEUS omnes, quibus Christi Evangelium annunciatur, salvos facere vult, ac vitæ æternæ donare, si modò eidem Evangelio credant atque obediant, ut autem credere atque obedire possint, omnibus generatim concedit.

Deus, cum Filium suum morti propter nos tradidit, non id curavit, ut hac ratione iustitiæ suæ, quæ peccatores punit, ulla ex parte satisfaceret; sed ut nos ad se adduceret, & gratis, a peccatorum nostrorum poenis, ipsisque adèò peccatis liberaret.

Quamvis autem verissimum ac testatissimum sit, Iesum Christum Dei Filium, sanguinem suum, in remissionem peccatorum nostrorum fudisse: tamen ipsa mors Christi per se, sine resurrectione, quæ consequuta est, & ad dexteram Dei sessione, nec nos ejus remissionis participes facere, nec nobis eam planè confirmare posset.

Deus ex pura sua gratia & misericordia nos iustificat, id est, iustos pronunciat, & peccatorum remissione vitæque æternæ donat. Prius tamen, quam hæc re ipsa fiant, omnino a nobis requirit, ut credamus in Iesum Christum, hoc est, illi confidamus atque obediamus.

Itaque nemo iustificatus est coram Deo, nisi prius Christo confidat, eique obediat; quæ obedientia sunt illa opera, ex quibus nos iustificari Iacobus Apostolus affirmat: adèò ut, cum Paulus Apostolus negat nos ex operibus iustificari, nomine operum, perfectam per totam vitam legis divinæ conservationem intelligat, nec aliud quidquam dicere velit, nisi nos ex merito ipsorum operum, nequaquam iustificari coram Deo; non autem ad nos coram ipso Deo iustificandos, nulla nostra opera requiri. Sunt enim opera nostra, id est, ut dictum fuit, obedientia, quam Christo præstamus, licèt nec efficiens, nec meritoria, tamen causa (ut vocant) sine qua non, iustificationis coram Deo, atque æternæ salutis nostræ.

Iam verò obedientia ista, aliud nihil est, quam ipsius Christi præcepta servare. Christi autem præcepta, ut quàm brevissimè dicamus, sunt, præter mo-

ter moralia omnia, quæ in Moſis lege continentur, abſtinere ab omnibus mundanis cupiditatibus, ita ut rebus ad hanc vitam tranſigendam neceſſariis contenti ſimus, nec quidquam præterea quæramus aut uſurpemus.

Quæ quidem præcepta, ut ne minima quidem ex parte tranſgrediamur, omnibus viribus conari debemus. Quodſi minus contingat nos iſtud aſſequi, modò eouſque progrediamur, ut non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum ambulemus; Chriſto obedire jure tamen dicemur, nec nobis ea imputabuntur, quæ alioqui per humanam fragilitatem vel ignorantiam, contra Chriſti præcepta interdum committimus, juſtificatione noſtra integra perpetuò permanente; donec ita vivamus, ut in nullo peccato maneamus, quod Chriſti præceptis aduerſetur.

Cæterùm ſi eveniat, ut ab hac obedientia deficiamus, & in unum pluræ peccata relabamur, in eiſque permaneamus, juſtificati eſſe defini-

muſ. Poſſumus tamen poenitentia & vitæ ex Chriſti præceptis emendatione, denuo juſtificari. Verùm iterata poenitentia iſta, non in noſtra poteſtate eſt; ſed Deus, ut eam habere poſſint, illis concedit, quibus vult, ipſique videtur.

III.

De juſtificatione Dialogus N. N.

EXISTIMAVI me opera pretium facturum, ſi, quæ jam nuper ad quaſtiones Iohannis noſtri, de juſtificatione domi veſtræ diſſerueram, chariſſimi fratris, litteris mandarem; quamvis ea voluerim ad aliquod tempus, quod editioni æmpticiſſimum videretur, preſſa eſſe: tamen non prædicatorum, verum commodi publicæ rationem habendam duxi. Spero enim hæc ſtudioſis veritatis, qui in nullis præter Chriſti verba jurarunt, candoremq; ad legendum aſtulerint, nonnihil profutura. Ad vos autem, fratres mei, nominatim miſſere volui, ut communicata quondam in hoc ſtudio genere, vobis in mentem reſocagem. Et ſi enim forte hæc meis inſtitutionibus non admodum egeris, cum ſpiritu ſancto præceptorem habeatis: tamen dabo operam, ut aſſiduam horum, quæ vobis per me Deus largitus eſt, mentionem facere valeatis; maxime ut ſtudeatis rectè factis, quemadmodum rectè incepit, ratam efficere veſtri vocationem & electionem. Hæc ergo quaſtiones legite; veritatis ſtudio ad juncta iudicandis libertate, ſimul Deo, Patre luminum invocato, ut mentem veſtram divina ſua luce, quotidie magis magisq; illuſtret, ut aliquando lucem veritatis iis, qui ignorantia errorumq; tenebris occupati fuerint, præferre, eoſq; ad juſtitiam erudire poſſitis. Accipite ergo Iohannem ex me quarentem, meq; ei reſpondentem. IOHANNES. Velim, mi Chriſtophore, ſcire, quid ſentias de juſtificatione. Itaque, ſi per ocium licet, etiam atque etiam te oro, ut ad ea, quæ ex te quæram, mihi reſpondere velis. CHRIS T I. De juſtificatione, ſi peti, ut petis, quid ſentiam, juſtam eſſe tuam peritorem iudico; imò gaudeo, te inſertiganda veritatis ſtudio teneri. Quare quicquid de ea compertum habeo, quatenus Dei gratiam conſequutus ſum, libenter tibi communicabo. IO H. Ago tibi gratias, & quæro præ-

mum quid sit iustificatio? CHRIST. Peccatorum absolutio, divinaq; natura participatio. IOH. Qua est causa istius iustificationis? CHRIST. Dei gratia, qua nobis exposuit infigentem ejus amorem, quo nos omnes, hoc est Iudaos & gentes complexus est; adeo, ut nostri causa filium in mortem tradiderit, quo & morte liberaremur. Itaq; Dei gratia per IESU Christi sanguinem liberati sumus, non tantum a supplicio, sed etiam ab omnibus peccatis, & in eodem Filio in caelestibus collocati. IOH. Quare fuimus morte digni? CHRIST. Omnes peccato subesse, convicti fuimus; peccati vero primum est mors. IOH. Quanam ob peccata talem nobis contraxeramus culpam? Num ob nostra, in quibus versati sumus, aut ob parentum? CHRIST. Ob nostra, a nobis ipsis commissa. Commentum enim illud de peccato originis, seu parentum culpa, fabula Iudaica est, ut videre poteris, Ierem. 31. 29. Ezech. 18. 2, 3. Iohan. 9. 34. Ab Antichristo vero est in Christi Ecclesiam introductum, ad stabilendum perniciose dogmata: nempe Dei incarnationem, infantium baptismum, maxime autem propterea, ut homines in perpetuis deimeret peccatis. Verum injustum esset, nos debere luere, quod non peccavimus; cum ipse Deus affirmaverit, filium parentis iniquitatem non esse laturum, sed quemlibet sua culpa moriturum esse. Ita nos propriis peccatis mortui fuimus, in quibus sumus aliquando versati, Ephes. 2. Idcirco etiam Paulus, cum ratione, experientia, & scripturarum testimoniis, cum Iudaos cum gen. es peccatis condiceret, non parentum aut Adami peccatum seu corruptam naturam accusavit, sed illis ipsis, qui peccarent, culpam imputavit. Nam ostendit Paulus, gentes potuisse Deum cognoscere, imò & cognovisse; sed eos non probe usos fuisse ea cognitione, Rom. 1. 19. Act. 14. 17. & 17. 26. 1 Cor. 1. 21. Quod cum ita sit, quomodo Iudaei se potuerunt excusare, cum oracula divina habuerint, variisq; modis sese illis Deus manifestaverit? quod autem peccaverint, experientia & scripturis a Paulo convincuntur, Rom. 2. 17. & 3. 10. IOH. Cum nemo unquam Deum viderit, quis nobis illam gratiam exposuit, & per quem contigit? CHRIST. Per Iesum Christum: ille enim cum nobis revelavit, & propterea ut eam fide consequeremur, sanguinem suum effudit. ideo sanguine ejus iustificari dicimur, Rom. 5. 8. 9. IOH. Ad quos pertinet illa gratia? CHRIST. Ad omnes, quicumque credunt in nomen ejus, Iohan. 1. 17. IOH. Quid est, credere in nomen ejus? CHRIST. Eum accipere, ejus dictis fidem habere, ei confidere, ei denique obtemperare. Itaque Paulus visum voce obtemperare, pro credere, Rom. 10. 16. & Petrus Actor. 5. 25. obedientibus, quod alibi solitum est dici, credentibus. Iohannes vero dixit accipere pro credere, Iohan. 1. 11. & Paulus Gal. 4. 14. Ceu Iesum Christum ipsum, inquit, me accepistis: hoc est, Mibi, ut ipsi Christo, credidistis. Credere quoq; dici pro Confidere, saepius in sacris literis legitur, ut Matth. 8. 13. & 9. 18. Marc. 5. 26. Luc. 8. 50. & in multis aliis locis. Similiter, fides in Christum non simpliciter significat persuasionem, sed confidentiam seu fiduciam, qua nobis, non tantum ut credamus ea vera esse, qua a Domino Iesu dicta factaq; sunt, persuadet, sed incitat etiam, ut credamus, si obediverimus Evangelio, nos obtenturos peccatorum veniam & vitam aeternam. Itaque recte dicit Paulus, Heb. 11. 1. Fidem esse speratorum substantiam, & rerum demonstrationem, qua non cernuntur, remissio enim peccatorum & vita aeterna, non videntur sed sperantur. IOH. Unde est fides? CHRIST. Ex auditione verbi

1.

2.

3.

4.

5.

Ioh. 7. 19
Act. 7. 58

6.

7.

- divini, Rom. 10. 17. IOH. Cur igitur non omnes credunt, qui verbum audiunt? CHRIST. Quidam nolunt, quidam non possunt credere. IOH. Quare quidam nolunt credere? CHRIST. Quia magis amant propriam, quam Dei gloriam, aut majoris faciunt divitias suas, voluptatemque & amicitiam huius mundi, quam regnum caeleste, Iohan. 5. 40, 44. & 12. 42. Act. 13. 46.
8. IOH. Cur quidam non possunt? CHRIST. Quia praesens salutaris tempus non solum contemnunt, sed & agnita veritatis contradicunt, quod est peccatum in spiritu sanctum. Igitur dat eis Deus animum torpentem, eorumque oculos excecat, ne converti possint. Ne hoc usudeniret Iudaeis, Paulus eos praeconavit, Act. 13. 40. Cavete, inquit, ne vobis accidat, quod est in vobis dictum: Videte, o contemptores, & praeter admirationem stupeficate. Nam ejusmodi rem ego facturus sum, vestris temporibus, quam non fitis credituri, si quis vobis exponat. IOH. At cum fides Dei donum sit, qui fit, quod tu eam ponis in hominis arbitrio? CHRIST. Quid tum? In hominis arbitrio est, donum ab aliquo sibi oblatum accipere aut contemnere. Aufertur vero ab assernantibus donum, & datur alii, ut legimus, Act. 13. 46. Vobis primum necesse erat, dixerant Paulus & Barnabas, proponi divinam doctrinam; sed quia eam rejicerant, neque vos sempiternam vitam dignos judicatis, scitote nos ad gentes converti, sic enim praecepit nobis Dominus. Verum ad questionem de fide non pertinet illud, num sit donum Dei, nam id, de qualibet re bona dici potest: nam & audire est donum Dei, nihilominus meum est arbitrium, aliquem audire, aut aures avertere seu obturare. quamvis non negamus, fidem, Dei donum esse, tamen illud explicandum est, ne simpliciores fallantur. Fides tale donum est, quod Deus omnibus exhibuit, dum Filium suum Iesum Christum ex mortuis in vitam revocavit, Act. 17. 31. pro eo quod dicunt, Dei donum est, potius dicendum esset, fides Dei mandatum est, cum legamus, Marc. 11. 22. praecepisse, ut crederent Evangelio; & Paulus testatur, se legationem adeptum esse ad omnes gentes, ut obedirent fidei, Rom. 1. 5. & Act. 6. 7. scriptum est multos sacerdotes obediisse fidei; sed qui nescit, quod mandato obediatur? Itaque iustius fides appellaretur Dei mandatum, quam donum; cum Deus omnino velit, ut omnes, qui Evangelium audiunt, credant, imò non credentibus ira imminet, Iob. 6. 36. IOH. Unde cognoscitur fides? CHRIST. Ex illo, quod est, nempe ex forma, qua homini cum ipsa fide, ex auditione Evangelii ingeneratur: cuius initium est poenitentia & spes, ut videmus ex concionibus Domini Iesu, ejusque, legatorum ubi ut poenitentia agatur, jubent, simul addentes regnum caeleste in sortibus esse, quod quidem non videmus, sed speramus; processus ejus sermonis continuatur, enarratione iustitiae divinae, cuius servus promittitur beatitudo, & quidem propterea, ut adeo constanter ex illa iustitia videamus, ut malimus quaslibet miseras & ipsam mortem subire, quam ab ejus videndi praescripto discedere. Si igitur aliquem mores suos secundum Evangelium correxisse videro, de eo mihi certo persuadeo, quod Evangelium audierit, & fidem habeat in Iesum Christum. Hinc fides discernitur ab omnium, qui impie videntur, opinionibus, quas fidem esse arbitratur, licet eas tam argute defendant, ut videntur: nunquam enim hoc refutabunt, Qui eum sibi notum esse dicit, & tamen ejus praecipis non parcat, mendax est, 1 Iob. 2. 4. nec hoc evertent, Ego, inquit Iesus, lux, in mundum veni, ut quisquis in me crediderit, non maneat in tenebris,

- Ioh. 12. 46. IOH. Ideo fides potest cerni? CHRIST. Imò & audiri, Rom. 1. 8. 1 Thes. 1. 8. Colof. 1. 4 IOH. Age verò, quoniam declarasti fidem, jam nobis expone, quomodo fide iustificamur? CHRIST. Nemo iustificatur, nisi credat promissionibus divinis, qua nobis persuadent, ut mundi effugiamus corruptelas, & in eaq; stiamus participes natura. Ob assensionem sive persuasionem, quam plerique fidem esse putant, nemo iustificatur; aliàs, omnis Papiatarum sex, & reliquis Christianorum impij, qui verbo Dei assentiuntur, Christi q; passionem & mortem sibi applicant, iustificati essent. Quod si sunt iustificati, ubi eorum iustitia? ubi sanctitas? ubi nostra cum illis communio? At fides, qua iustificamur, venit ex promissionibus, quas ad eò veras esse credimus, ut nullo modo, ea qua a domino Iesu precepta sunt, facere dubitemus, ad obtinendum peccatorum veniam, spiritum sanctum & vitam eternam. Hac enim Deus sibi obedientibus, per Christum in Evangelio promisit, Heb. 11. 6. & 12. 1, 2. & 10. 22, 35. 36. Rom. 4. 12. Gal. 5. 6. Hac fide iustificati, pacem cum Deo habemus, diviniq; natura spe gloriamur, quod spiritus Dei nobis testatur, quem accipimus, postquam Deus fide nostra corda purificaverit, Rom. 5. 1. & 3. 16. IOH. Plane percipio de spiritu sancto, quod a Deo donatur credentibus, cum antehac opinatus fuerim, neminem credere posse, nisi prius spiritum sanctum haberet. CHRIST. Certè opinatus es & contra rationem, & contra scriptura testimonia. Nam cum fide corda purificentur, necessario sequitur, ea immunda esse, antequam homo credat. ea vero immundities a malo spiritu, qui in eo homine est, proficisciuntur, 1 Ioh. 3. 8. Ephes. 2. 1. Quomodo igitur spiritus sanctus ibi habitabit ubi est malus? Nonne idem hoc dicit scriptura, cum testatur, spiritum sapientiam non ingressurum in malevolum animum? quomodo ille spiritus sanctus intraret in hominem iniquum, qui iniustitia ad ventum recedit? tamen ipse Dominus Iesus affirmavit, quod mundus spiritum veritatis accipere non potest, quod eum neque videt, neque cognoscit, Ioh. 14. 17. Nemo enim, antequam credidit, spiritum Dei cognoscere potest. Itaq; opus est, ut primùm credatur, nam fide homo mundatur a peccatis, ut sit idoneus ad spiritum sanctum accipiendum. cuius multa possunt ex scriptura ostendi testimonia; inter cetera, observa hæc pauca. Cum Petrus quinquagesima die sermonem habuisset, ad tria millia capita hominum accesserunt ad Ecclesiam, qui compuncti animo, sic Apostolos alloquuti sunt: Quid agemus fratres? Et Petrus, Redite ad frugem, inquit eis. & baptizetur unusquisque vestrum, in Iesu nomine, ad peccatorum veniam, & donum spiritus sancti assequemini, Act. 2. 37. Vides illos priusquam acciperint spiritum sanctum, credidisse? Quid multa? disertè Paulus Gal. 3. 2. scripsit, spiritum accipi per fidem. Hoc tantum, inquit, volo a vobis discere: Per legis opera spiritum acceperitis, an per orationem fidei? & iterum v. 14. ut ad gentes felicitas Abrahamica perveniat per Christum Iesum, ut spiritus promissum adipiscamur per fidem. Vide illustrem locum, Actor. 8. 14. quod autem Deus fide corda purgat, antequam imperiat eis spiritum sanctum, invenies Act. 15. 7, 8, 9. Huc etiam pertinent Christi verba, Ioh. 15. 3. Iam vos aut, puri estis, propter sermonem quem ad vos habui. IOH. Quomodo fides nos purificat? CHRIST. Homo audito & credito illo sermone, quod Deus penitentiam omnibus videre volentibus, contumacibus verò supplicium annunciat, mores suos corrigit, spiritu se pauperem sentiens, sibi spiritum sanctum*

- dari optat & rogat, luget super peccatis suis. sitit & esuritq; iustitiam, omninoq; immutatur, quantum ad animum. Itaq; , qui credit & angelio, fide purificatus seu ex Dei verbo renatus dicitur, Joh. 3. 18, 19. Actor. 17. 30. 1 Petr. 1. 23.
25. IOH. Verum, potestne fides in aliquo effici absq; spiritu sancto? CHRIST. Minime; sed ille spiritus non est in eo, qui credere debet, sed in Dei verbo, & eiusq; ore qui fidem audientibus annunciat: absque spiritu sane illud verbum mortuum est, ideo qui isto spiritu destitutus est, licet sit doctissimus & disertissimus,
26. neminem tamen verè ad Christum converteret. Spiritus autem sanctus dat sermoni istè vitam, ut fortius quodvis malleo percutiat, & acutius gladio penetret: propterea appellatur sermo ille vitalis Dei potentia, ipsèq; Dei sermo. IOH. Teneo rem; sed redeamus ad justificationem. Tu sanè vis, ut intellexi, ut reipsa iustifimur, alias nos minime iustificari, cum tamen scriptura dicat, ipsam fidem nobis a Deo pro iustitia imputari. CHRIST. Imputatur nobis a Deo id, quod re vera in nobis est, non aliquid quod a nobis absit, vel in alio sit, nempe, quod firmiter in animo decreverimus, nihil dubitantes de Dei promissionibus, neque considerantes nostram infirmitatem humanasq; rationes, nos propositum fidei certamen decurrere velle. Eiusmodi fidem Deus nobis iustitia ducit, cuius exemplum
28. Paulus Rom. 4. proposuit Abrahami fidem: qui cum promissis Dei, quæ impossibilia videbantur secundum carnem, crederet, iustus reputatus est apud Deum.
29. Nobis autem eiusmodi res non sunt proposita, quibus credamus; non enim promissus Deus in Evangelio sobolem ex vetulis: at tamen carni aequè absurda & impossibilia videntur, æquàmq; requirunt fidem, ea quæ nobis per Christum dicta sunt. Igitur qui his fidem habet, illius animus, quod tam magnificè de Deo sentit, ut paratus sit omnia promissionum obtinendarum gratia facere, Deo gratus est, ut illum hominem aequè iustum reputet, ac si ista omnia iam peregisset, quæ se facturum in animo habet. IOH. Ille autem reipsa nondum est iustus, quoniam adhuc nihil fecit? CHRIST. Imò reipsa iustus est. Non enim Deus tam opus ipsum quam animum aspicit hominis, qui iam amaret omnia facere, si in sua essent facultate, quæ Deo placent: ideo ad omnes probationes fidei sustinendas paratus est, nulliq; se subducit occasione, in qua fidem suam Deo, eiusq; fidei duci probare possit. Nam si ibi se subduceret, ubi labore, charitate, patientiâ opus esset, Deo non placeret; ut Abrahamus non subduxit se, cum filium suum mactare deberet. Itaq; etsi reipsa mandatum illud non perfecerit, tamen animus eius idem fuit apud Deum ac factum illud. Nulla verò eius fuisset fides, si nolisset Deo hac in parte obedire. ut bonus & fidelis miles ille non esset, qui, cum pugnare deberet, sese subduceret, ob quod meritò infamii notaretur, tantum abest, ut præmium acciperet; e contra, quanquam nunquam oblata fuerit pugnandi occasio, modo paratus sit ad pugnandum, tamen præmium militia accipit, quoniam se non subduxit. Ita & ille qui in Christum credit, quacumque occasione oblata id agit, quod faciendum esse credit. Quod si nulla occasio erit fidem ostendendi (quod vix fieri posse puto, nisi statim e videri discesserit, ut latro ille in cruce) nihilominus promissa obtinebit, acsi omni Dei iustitia persundus esset; paratus enim fuit cibare & vestire pauperem, & agrorum & captivum visitare, omnia Christi nomine relinquere, denique ipsam mortem subire. Talem fidem non habent impii, quamvis dicunt se credere penitentiam agendam esse, tamen nunquam respiciunt. Dicunt se credere ebriosos damnandos esse,

dos esse, & dicitur difficulter in regnum Dei ingressuros, attamen nolunt sobrii fieri, neque desistere ab avaritia. Dicunt se credere ignoscendum esse hosti, subveniendumq; egeno, interim vero in jus vocant, manus conferunt, sanguinem fundunt, & eorum pauperes conficiuntur fame. Certum igitur est, eos non credere, sed scientiam habere, qua eos contumacia convincet & damnabit. IOH. Itaque illi duntaxat, qui talem fidem habent, gratiam Dei consequuntur, & iustificantur? CHRISI. Omnino illi, absque fide enim, ut Deo placeatur fieri non potest. IOH. At illa gratia, videtur mihi gratia non esse, sed meritum, cum illis, qui mandata faciunt, tribuatur? CHRISI. Imò insignis hac gratia Dei est; non enim tanti est illa fides, ut tam eximia mereatur premia. Verum tanta est Dei gratia, ut ob illud ipsum, quantumcumque id tandem est, nos salvare velit. Certe manifestum est, neminem, nisi hanc fidem habuerit, saluum fore, 1 Ioh. 2. 4. 5. Qui se fide salvandos esse persuasi sunt, absque mandatorum Christi observatione, isti seipsos fallunt, & sunt ex eorum numero, de quibus Paulus scripsit, ad Tit. 1. 16. quod Deum se scire profitentur, & factis eundem negant. IOH. Quare tribuitur illis gratia (inquam de novo) qui mandata faciunt? cum mihi videatur, ubi gratia locus non esse, ubi non peccatur? CHRISI. Ob illud ipsum illis tribuitur gratia, quod mandata faciunt; quia nisi respicerent, doctrinaq; domini Iesu sequerentur, frustra sibi a Deo gratiam pollicerentur. Propterea scripsit Paulus, Gal. 6. 15. In Christo Iesu, neque circumcisio quicquam valet, neque preputium, sed nova creatio: & quicumque ad hanc normam se gerunt, his pax & misericordia tribuitur, unâ cum divinis Israelitis. Huc quoque pertinet dictum Christi, Matth. 7. 21. Non quisvis mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in caeleste regnum; sed qui fecerit quod vult meus Pater, qui est in caelis. Ideo falsa, imò impia est ista opinio, gratia locum non esse, ubi non sunt peccata. Gratia dabitur obtemperanti & beneficienti, non peccanti. ut certe cum Paulus Onesiphori familia precaretur, ut consequeretur a Domino misericordiam, non ob eorum peccata, sed quod saepe ab eis recreatus esset, & quod Onesiphorum catenarum eius non puduisset, eis id exoptabat, 2 Tim. 1. 16. Non opus est peccatis, ut gratiam consequamur. Sufficit nos superioribus secularibus, antequam conversi fuerimus, iniustitia servivisse. Iam vero consequi istam gratiam, per Christi sanguinem, stemus in ea, reliquumq; tempus ad Dei voluntatem in corpore vivamus. Certa res est, gratia illa Dei pervenit ad nos per mortem Iesu Christi, cum adhuc peccatores essemus: attamen ea conditione affertur, ut a peccando desinamus, iustitia vero vivamus, ut quemadmodum in morte regnavit peccatum, sic gratia quoq; per iustitiam regnet ad sempiternam vitam, per Iesum Christum, Rom. 5. 21. Qui propter peccata nostra mortuus, ob iustitiam nostram rediit. IOH. Quid illud est, morte seu sanguine Christi iustificari? CHRISI. Id quod Paulus dicit, Tit. 2. 14. Iesus Christus seipsum pro nobis dedit, quod nos ab omni scelere vindicaret, & sibi peculiarem populû purgaret, recte factorû cupidum. Itaque, qui Christum propterea sanguinem suum fudisse & mortuum esse credunt, ut & ipsi peccato morentur, Deo vero viverent & servirent, spe obtinenda vita aeterna, illi desinunt a malo, bonû autem faciunt. Quapropter ejusmodi dicuntur sanguine Christi loti, morte eius redempti & iustificati. Item, ob id dicitur, per sanguinem Christi nobis aditum esse factum, ad repub. Israelis, denique ad ipsû Deû. At qui adhuc in peccatis vivit, nihil est quod glorietur de Christi morte

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

- Et sanguine, cum nondum cum Domino Iesu resurrexerit; imò cum sanguinem
 Christi pedibus conculcet. Quomodo enim ille dixerit, se a peccatis mundatum
 esse, qui peccare nondum desuit? ac si quis gloriatur, se opera medicis a febris
 liberarum esse, qui adhuc crudelissima torqueretur febris; propterea dixit Iohan-
 nes, Si in luce versamur, ut ipse est in luce, nobis est inter nos communitas,
 nosque Iesu Christi sanguis, ejus Filij, expurgat ab omni peccato. IOH.
 Hac quidem se ita habere percepit. At dicunt quidam, nos non propterea justos
 esse, quòd iusta faciamus, sed quòd Christus justus fuit, id nobis, si in Christum
 credimus, a Deo imputari pro iustitia. CHRISTI. Ad hoc commentum ita re-
 sponderetur: Filioli, nemo vos decipiat, qui iusta facit, justus est, quemad-
 modum ille justus est, 1 Iohan. 3. 7. IOH. At Paulus videtur mihi in epi-
 stolis suis, præsertim ad Rom. Et Gal. tibi contrarius esse, cum nos sola fide, absq[ue]
 iustitia nostra, seu bonis operibus iustificari, constanter affirmat. CHRISTI.
 Non mihi contrarius esset Paulus, sed sibi ipsi, qui scripserit. Nullos damnatio-
 ni esse obnoxios, qui in Christo Iesu, non carnis, sed spiritus arbitrio pa-
 rent. Et iterum, An nescitis, cui vos ipsos servos præbetis obediendo, ejus
 servos esse cui obediat, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad iusti-
 tiam. En quàm aperte, ut peccato mortem, sic obedientiæ iustitiam adscribit?
 Apertius autem 1 Tim. 6. 19. testatur, eos, qui sunt bonis operibus divites, sibi
 præclarum congerere fundamentum, ad assequendam vitam æternam. Quin-
 etiam nec sibi solum, sed disertè contradixisset Domino Iesu dicenti, Matth. 5.
 Nisi iustitiâ Scribæ & Phariseis excellueritis, non estis in cæleste regnum
 ingressuri. Vbi sanè Dominus Iesus ostendit, nos minimè cæleste obtenturos re-
 gnum, nisi aliqua in nobis fuerit iustitia. At Paulus, ut nec sibi, nec Domino
 Iesu contrarius est, sed maxime consentit, ut qui fidelissimus ejus Evangelij præ-
 cepto fuit. Erroris hujus causa est, ignoratio differentia operum, ut eum alia sint
 mala, alia bona, alia legis opera, quidam opinati sunt, bona opera, quæ Dei sunt,
 eadem esse cum legis operibus, imò arbitrati sunt, bonorum operum præstantissi-
 ma esse legis opera: propterea sic aliqui eorum scribere non dubitavit, iustifica-
 tio est ex mera Dei gratia, sine omnibus operibus, et tandem quoque sine legis
 operibus. Cum tamen omnium operum sint inutilissima legis; quoniam nec sua
 naturâ bona sunt, nec aliquam vitam æternam promissionem habent: nihilominus
 ille ita loqui ausus est, ac si legis opera reliquis meliora seu perfectiora essent. No-
 stra quidem iustitiâ, nostrisq[ue] operibus apud Deum iusti fieri nò possumus; nam
 ea ejusmodi fuere, antequam conversi fueramus, ut nobis potius supplicium, quam
 Dei misericordiam congesserint. Sed esto, aliquem inculpatisimè vixisse ex le-
 gis iustitia, attamen ob id nondum apud Deum justus est, de quo Paulus dispu-
 tat in epistolis suis ad Rom. Et Gal. Nam nisi habuerimus Dei iustitiam, quæ
 in fide sita est, Deiq[ue] opera fecerimus, salvari non possumus. Et hæc fuit causa
 ludæorum rejectionis, quòd ignorantes Dei iustitiam, suâ se iustitiâ, quæ legis est,
 apud Deum justos fieri posse statuerunt, Rom. 10. 3. Et 9. 31. IOH. Quid est,
 Dei opera facere? CHRISTI. Credere in Iesum Christum. Ioh. 6. 28. Quid
 verò sit in Christum credere, antea explicatum fuit. IOH. Memini. Sed quæ
 est illa Dei iustitia, cujus mentionem fecisti? aut non est illa Dei iustitia, quam
 lex requirit? CHRISTI. Paulus manifestum facit discrimen inter legis et
 Dei iustitiam, Rom. 3. 21. Et 9. 30, 31. Et 10. 3. Gal. 2. 16. Et 3. 8. usque
 ad finem.

ad finem. Phil. 3. 6. 7. Potest quidem legis iustitia etiam Dei appellari, quatenus a Deo in lege mandata est: sed Evangelium ita non loquitur, ut ex additis testimoniis videre poteris. Propterea & Iohannes in Evangelio suo diversam illam facit a gratia & veritate, qua per Christum contigit, Ioh. 1. 17. Est autem illa propria hominum iustitia, quoniam natura quilibet eam cognoscere potest, nemine docente aut mandante, cum quilibet sciat, non esse male faciendum, non male facere autem, legis est iustitia & charitas. At qui non male facit, ille otiosus est, cum nihil agat. Verum Deus non est otiosus, nec nihil agit, (sicut Epicurus suos deos nihil agere dicebat) sed operatur, ut Christus ait, Iohan. 5. 17: Pater meus hæcenus operatur, & ego operor. Quod si illa legis esse Dei iustitia, male nobiscum ageretur, quia non remitterentur nobis peccata nostra, sed oporteret nos mori, cum lex transgressoribus suis mortem afferat: Deus autem, cum sit insigniter bonus & misericors, penitentibus eorum peccata remittit. Hoc enim ascribitur iustitia divina, ut fontem iustificet. Rom. 3. 24. 25. & 4. 5. 6. I. Ioh. 1. 9. Itaque illa iustitia, que male facienti, malum reddit, & hoc tantum precipit, ne male faciamus, aliena est a Dei natura, que est bona & misericors, bonis ac malis benefaciens: Iustitia verò Dei ex eius natura est. IOH. Quaso, ostende ex sanctis literis, iustitiam Dei ex eius natura provenire. CHR. Rectè moneo; in eodem sermone, ubi Dominus Iesus affirmasset, nisi iustitia excelleremus Scribas & Phariseos, nos minime ingressuros in caeleste regnum, docemur, quasi nos esse oporteat iustitia preditos, si velimus beatitudinem obtinere; nempe ut simus misericordes, pacifici, mites, tardi ad iram, casti, benefici, facientes in nos peccantibus, amantes inimicos, benefaciens malevolis; & tandem concludit, nos si tales erimus, filios fore patris caelestis, & perfectos, ut ille perfectus est. Igitur ista iustitia, quam ibi Messias describens, a legis iustitia diversam esse ostendit, ex Dei natura est, cum nos faciat Dei filios. Porro & Petrus nos hortatus est ad Dei naturam participandam, quod nihil aliud est, quam Deum imitari, cuius imaginem habemus in Iesu Christo, quem si imitari fuerimus, consequemur beatam Dei immortalitatem. Hac est divina natura participatio. IOH. Dixisti diversam esse Dei iustitiam, ab illa que ex lege est. Itaque tollis legis iustitiam. CHRISI. Absit, imo stabilimus, inquit Paulus Rom. 3. 30. Nam si mea repetere tibi prohibitum est, quomodo appetam aliena? Si fœmina sic aspicere, ut eam concipiscas, non licet, quomodo adulterari licebit? Si venium est vindicta signum verbo ostendere, quomodo concessum erit occidere? Similiter iudica de reliquis. IOH. In quo differt legis iustitia a divina? CHRISI. Legis iustitia non est mala, at Dei iustitia & bona est. IOH. Quid audio? Diversumne est bonum a non malo? Ego hæcenus putavi idem esse. CHRISI. Omnino sunt diversa, quamvis id a paucis in sacris literis observatum fuerit. Propterea inquit scriptura, Desine a malo, & fac bonum; quod si non malum idem esset quod bonum, satis fuisset dicere, Desine a malo, vel, Fac bonum. Distincter illud observandum est in omnibus sacris scriptoribus non solum Fœderis, qui plerumque hoc coniungunt, Peccato mortuum esse, Iustitie verò vivere. Ideo & Dominus Iesus iussit prius penitentiam agere, quod nihil aliud est, quam desinere a malo; postea autem, quomodo digne Deo vivendum esset, docuit. Vide hos locos, Rom. 6. 18. Ephes. 4. 22. Colos. 1. 13. & 3. 5, 10, 12. Tit. 2. 12, 14. Heb. 10. 22, 24. I. Pet. 2. 34. & 3. 11. & 4. 1, 2. Ratio ipsa docet, quamvis

54.

55.

56.

57.

58.

59.

60.

61.

- bonus & malus inter se e regione perpetuo aduersantur, tamen inde non sequitur illud esse bonum quod non sit malum. Notandum hic est, quadam contraria in medio aliquid habere, ut album & nigrum, multos colores intermedios habent, calidum & frigidum, in medio habent tepidum; sic bonum & malum, habent aliquid in medio, quod propria voce caret, nisi per metaphoram id velimus tepidum appellare, quod per circumscriptionem dici potest non malum. Quod quamvis Cicero viderit, tamen num id haecenus aliquis philosophorum constanter obseruauit, nescio: id quidem scio, quod in disputatione
62. de Iustitia, nemo eorum id viderit, cum omnes, quotquot eorum sint, inter virtutem & vitium nihil mediis ponant; quod non miror, cum diuina fuerint ignari iustitiae, secundam quam aliquid mediis est inter virtutum & vitium, ut, etsi non sit vitium non furari, tamen non sequitur, non furari, esse virtutem. Itaque hic est aliquid in medio, quod est oriri, quod posset, imò deberet appellari Nihil. Nam qui non furatur, nil facit. Sed abstineamus a vocis ambiguitate, ne Dialectici aliquid arripiant, quod caecillatus erat talento suo, appellat nequam, ignauium, inutilem, qui quamvis Domini sui pecuniam furto non interuertisset, aut incuria perdidisset, tamen
63. nihil boni ea effecerat. Huius intermedia sunt, orium, ignauias, inutilitas; qua secundum mundum & Moysen, vocantur Iustitia, secundum Christum vero, miseria, paupertas, cecitas & nuditas. His intermediis, quamvis nihil sint, adeo quidam delectantur, ut illa pro summis diuitiis habeant; de quo elegantissimam metaphoricam descriptionem habemus, Apocal. 3. 15. ubi ita inquit Dominus Iesus: Novi tua facta, quod neque frigidus sis, neque fervidus. Utinam fervidus esses, aut frigidus. Ergo quia tepidus es, evomam te ex ore meo; quoniam te divitem ditatumque esse dicis, nec ulla re indigere; neque scis te ærumnosum & miserum & pauperem & caecum & nudum esse, &c. Hic tota res ita plane explicata est, ut vix plinius explicari possit. Habes medium inter frigidum & calidum, quod Angelus Ecclesiae Laodicensis pro summis diuitiis agnoscebat, cum tamen nihil esset. Hoc nihilo seu inutili medio, multi seipsos decipiunt. Eo Pharisei & Scribae valde inflati erant, imò ferè omnes Iudaei, qui cum se pefso iustos fieri legis iustitia putarent, noluerunt a Domino Iesu aurum emere, igne candens, quo disticerent. Et ob id ipsum scripsit Paulus literas suas ad Romanos, & Galatas, ut ostenderet istius mediis inutilitatem. Proinde & nunc
64. multi reperuntur, qui non leuiter ditatos se esse putant, quod non sint mali, hoc est, quod alienos Deos non colant, quod parentes honorent, quod baptizati sint, quod sanctorum communioni, quantum ad panem & vinum attinet, intersint, quod non mentiantur, quod sese non inebrient, quod neminem occidant, quod non adulterent, quod non furentur, quod neminem defraudent, denique quod non sint tales ut reliqui. Cum interim sint nudi, pauperes, caeci, & ad omne bonum opus inepti, seruique inutilis, nam ob nullum horum aliquid saluabitur, cum promissiones vitae aeternae non habeant. quin & gentes hac faciendum esse sciderunt, imò fecerunt, exceptis sacris ceremoniis. Et qui hac omnia fecerit, ille quidem male non fecit, sed bene nil aut parum, ideo adhuc seruus est inutilis, qui caeleste regnum non
- 65.

est ingressurus, nisi Dei iustitiam consequutus fuerit, quæ revera & sola bona est, quoniam bene facit, & ab omni bono auctore, a quo ad nos per Filium ejus venit, nomen habet. Nec a vulgari usu loquendi, illud medium boni & mali, adeo alienum est. Nam sæpe accidit, cum volumus aliquid omnino reprehendere, vel commendare, quod dicimus, non malè, pro quo alias utimur voce mediocriter. At quis vellet a mediocritate, seu malitia commendari? Apud hujusmodi sapientes, illa mediocritas in magno precio est, sed in divinis rebus nullum locum habet, ut audiimus ex literis illis ad Laodicenses scriptis. Inde etiam venit, quod, ut nec res ipsa, sic nec voces illa, Mediocris, mediocritas, mediocriter, in sanctis literis reperiantur. Valde celebratum est illud apud mundum. Medium tenere beati. Verum qui Christianus est, medio ire non potest, sed solismodo dextra, si aberraverit, nullum est medium, sed sinistra perveniet ad exitium. Papiſta, medium inter calum & infernum habent, purgatorium. Reliqui titulo tenes Christiani, qui Christo non obediunt, multa sibi talia media fingunt, extra illam viam, quam nos Dominus Iesus solam ad regnum calorum ducere ostendit, ex qua defleunt, cum sit arcta carniq; valde moleſta, ad alia media, per qua tamen agere, ut Papiſtae per suum purgatorium, ad speratam beatusitudinem venient. Ad operibus carnis, ut etiam Antichristiani non sunt liberi, fallunt, luxuriantur, mentiuntur, superbiunt, scortantur, calumniantur, occidunt, furantur, concupiscunt aliena, &c. nihilominus se justos esse dicunt; sed cum contrarium ostenderit ab operibus eorum, mirificam quandam, quam opponunt, habent in promptu doctrinam de Iustificacione, qua neque in verbo Dei, neque in ratione fundamentum habet. Ita enim respondent, Noſtra iustificacio est in calo, in Iesu Christo: non ob nostra bona opera salvamur: Christus Iesus, pro omnibus omnia perfecit, & passus est, quod idem est, ac si nos ipsi justis essemus, nam ejus iustitiam nobis Deus imputat. Denique, cum nec huic via satis fidant, concludunt, ab aeterno Deum ad hoc omnes destinasse, ut tales sint quales sunt, omneq; malum esse a Deo, igitur & peccata. Neque salutem nostram pendere ab obedientia seu nostra voluntate, sed ab aeterna Dei predestinacione. Alii alia media habent, qua onenia illis videntur, aliquid esse, cum nihil sint. Verum ne prolixior sim, puto te percepisse de bono & malo, eorumq; medio, ex quo potes intelligere solam Dei iustitiam bonam esse, legis autem non malam, qua inutilis sit ad regnum caeleſte obtinendum. IOHAN. Quæſo, declara uno aut altero exemplo istam legi inutilitatem? CHRIST. Non omnino nego legem esse bonam seu utilem. quod autem utilis sive bona appellatur, non est id ex ejus natura, sed ex alio aliquo adjuncto: quia nisi homines peccassent, nunquam lex in mundum venisset; ex quo manifestum fit, justos lege carere posse: at cum homines peccassent, data est lex, ut illi, ex quibus promissum semen venire debebat, sub illa custodirentur exercerenturq; tanquam ab aliquo pado-gogo, donec venire Messias, Galat. 3. 19. Itaq; lex propterea bona & utilis appellari potest, quod malum impediatur: quam ejus utilitatem, eleganter Paulus descripsit, 1 Timot. 1. 8. dicens, Scimus sanè bonam esse legem, si quis eam legitime utatur, hoc intelligens, justis non esse latam legem, sed sceleratis, &c. Si igitur justis lex non est lata, quam inde habituri sunt inutilitatem, cum illis nihil rei sit cum lege? Quare lex respectu iustitie divinae, omnino inutilis est,

66.

67.

68.

69.

70.

quemadmodum est oriosa, imò omnino mortua; ut quis neminem occidit, saltem non malefacit, interim verò nihil facit, igitur nec bene, nisi velimus illud nihil bonum appellare. Iustitia autem divina, non tantum a nobis requirit ne occidamus, sed ut etiam a morte liberemus, & nostram ipsius animam pro fratribus impendamus. Hoc bonum est, quia aliis bene faciemus. Accipe aliud. Si praterirem pauperem, eumq; importunius clamantem non verberarem, male quidem non facerem, interea verò boni nihil, nisi ei stipem darem, quod bonum esset. Sic de reliquis iudica, quæ secundum legem iure fiunt; & propterea a lege mundo, iusta appellantur, ut iure agere, iure sua repetere, jurare, non adulterari, non mentiri, aliena non appetere, iniuria resistere, vim vi repellere, quæ sanè omnia secundum legem iusta sunt, sed nondum bona. Igitur & Paulus plus tribuit bono quam iusto, Rom. 5. 7. propriè iustus secundum legem appellaretur insonus, quod etiam Castello in sua bibliorum versione observavit. IOH. At meo, cum dico, legem esse inutilem, ne sceleratis occasionem probeas peccandi. CHR. Minime. nam antea explicavi, secundum quid hoc dicatur, legem non esse bonam seu inutilem, nempe respectu iustitiæ divinæ, vitæ, æternæ. neque ego sum auctor huius sententiæ; dixit hoc ante me Paulus, qui seve aliud præter hoc, nullum argumentum tractat in epistolis suis ad Rom. & Gal. Vide quid scripserit Heb. 11. 18. & 8. 6. Dixerant hoc & alii viri docti & sancti, quos recensere nolo, ne, ut illi, hereticus declarem: sed cum dico, illam iustitiam esse inutilem, id propterea dico, ut aliam perfectiorem, nempe Dei, quæ ex fide est, sibi acquirant, quam si haberint, tum non legis iustitiæ destituerentur: ut si jurare non licet, quemadmodum antea ostendi, quomodo audebis pejerare? si oculus & animus cunctos fuerit, quomodo adulterabis? si iniuria resistere vetitum est, quomodo audobis occidere? &c. Itaque absit, ut per hanc verissimam doctrinam, velut occasio peccandi præbentur. Imò potius omnes peccati causa auferuntur. IOH. Percipis de Iustitiâ Dei, quam ostendisti patefactam esse per Iesum Christum in Evangelio; & diversam a lege: iam expone, num in variis aliquid habeatur de illa iustitiâ per Messiam patefacienda? CHRIST. Maxime habetur; idcirco dixit Paulus, absque lege divinam iustitiâ patefactam esse, & lege & vitibus testatam, Rom. 3. 21. Quod si omnia vellem recensere vatum testimonia, dies nòs deficeret; attamen, quæ in presentia occurrunt, accipe, Psal. 85. 11. Pietas veritasque inter se occurrent, iustitia & pax deosculabuntur invicem. Veritas ex terra germinabit, & iustitia de cælo exiit. Vide Psal. 112, 65, 93, 98. Porro legè Esaiæ 61. totum cap. de Messia, ubi in fine hæc verba sunt: Ut terra stirpes suas edit, utque suum hortus seminarium procreat; sic procreabit Iehova iustitiam atque laudè coram cunctis gentibus. Daniel verò aperiensimè de eâ patefacienda varicimatus est, cap. 9. 24. Septuaginta septeharii, inquit, destinati sunt tuo populo, tuæque sacræ urbi, ad consummandum peccatum, ad obsignanda delicta, ad ignoscendam culpam, & ad inducendam æternam iustitiam, & ad obsignandam visionem ac vaticinationem, & ad ungendum sanctorum sanctissimum. Osee 10. 12. Novate vobis novale, dum tempus est querendi Iovæ, donec veniat, & vos iustitiam doceat. Joel. 2. 23. O Sionii, gestite lætitia in Iova Deo vestro. Dabit enim vobis doctorem ad iustitiam. Huc pertinet vaticinium Moysi, Deut. 18. 15 de Messia. Plura occurrent diligenti lectori. IOH.

Sufficiunt hæc, quæ satis aperta sunt. Verùm jam demum intelligo, non bona opera, quæ Deus ipse preparavit, sed legis opera a justificatione nostra excludi: sed est adhuc aliquid, quod videtur nobis contrarium esse, videlicet Luc. 17. ubi Christus inquit, Si omnia feceritis quæ vobis præcipio, dicite, invides servi sumus. CHRIST. Non dixit Christus, quæ ego vobis præcipio, sed quæ vobis imandata sunt, nempe in lege, id enim subintelligendum esse non dubito: sin minus, tunc Paulus contra hoc præceptum peccavit, cum ad Timoth. scripsit, sibi iustitia coronam repositam esse, quod egregium certamen certasset, cursumq; absolvissset. Porro, si inutiles servi sumus, damnabimur, scriptum est enim, Inutilem servum conjicite in imas tenebras. Boni vero servi in Domini sui voluntatem intrabunt. Diligenter & hoc observandum est, quod Dominus Iesus sibi contrarius esset, si ista ejus verba Luca 17. de ejus præceptis intelligenda essent. Nam dixit alio in loco, Si feceritis quæcumque ego vobis præcipio, amici mei estis. Certe non puto illum inutilem esse, qui Christi amicus est, cum ipse Deus in eodem loco dixerit, Non jam dicam vos servos, sed amicos, quod si nec servos, quomodo inutiles servos? Erit autem Dominum ibi loquutum fuisse de suis præceptis: num inde efficietur, bona opera excludi a justificatione nostra? Minime, tantum eo doceremur, ne superbiremus. interim tamen promissiones Iesu Christi verae sunt, quod qui fecerint, quæ docuit illos, Dei filios, suos fratres & amicos fore, denique vitam habituros æternam. ION. Quoniam aliqui hæc non negant, nihilominus conantur nobis persuadere, quod quidem debemus bona opera facere, sed ob illorum observationem nihil sperare. CHRIST. Hoc est cum ratione insanire, & contra apertas scripturas loqui. Inquit enim Paulus, Sic currite, ut assequamini. Enimvero omnes, qui certant, omnia perferunt, illi quidem, ut interituras assequantur coronam, at nos immortalitatem. Unde vero illud currere seu certare? Certe ex spe coronæ obinenda immortalitatis. Et alibi idem Paulus ita scripsit, Pietas ad omnia utilis est, promissiones habens & præsentis & futuræ vitæ. Certa res est, & summa approbatione digna. Nam ideo & laboramus, & probra patimur, quod spem habemus in vivente Deo, qui cum omnium hominum tum maximè fidentium servator est. Videntur mihi illi, qui ita docent, velle nos credere, Deum hæud daturum esse iustis vitam æternam. Conatur hoc Satanas dudum hominibus persuadere, ut ita omnem extirpet pietatem, quod facillimè efficere poterit apud eos, qui istam sententiam tuentur. Nam nisi sperare licuerit, quomodo credere poterimus, cum spes sit fidei materia? Quomodo verò pœ vixerimus, nisi crediderimus? Sublatis enim causis, tollitur & effectum. maximeq; nobis cavendum est, ut ab his ineptis disputationibus, quæ versantur circa morbos questionum, neque acquiescunt doctrina pietatis Iesu Christi, ut Paulus monet, 1 Tim 6. 3. Quid ajunt? nihil esse sperandum pro bonis operibus? interroga illos doctores, cur conscientia & persequutiones sustineant? Equidem cuperem omnes sperare pro bonis operibus vitam æternam, tunc id quod speraretur, operarentur. interrogandi essent, num hoc, quod scriptum est 2 Ioh. 1. 8. credendum sit? Date operam, ne perdamus, inquit, quod elaboravimus, sed mercedem plenam accipiamus. Si credendum esse dixerint, certè & sperandum, cum fides absque spe esse non possit. Illud obiter observa: ista bona opera non sunt nostra (legi autem nostra sunt) sed Dei, qui ea preparavit, ut in illis ver-

74.

75.

76.

favemur. nos ista facimus ut Dei servi; nullus autem servus suum, sed Domini opus facit. IOH. Sæpius tamen ea nobis attribuitur in Evangelio, ac si nostra essent. CHRIST. Ita sanè est; id fit ratione officii nostri, non eorum naturæ, quæ ex Deo est. ut in huius seculi servis videmus, quævis dominorum suorum opera agant, plerumque tamen ea eorum esse dicuntur. IOH. Satisfactum est mihi. Sed restatne aliquid, quod ad justificationis negotium pertinet? CHRIST. Imò totum adhuc, cuius gratia ista omnia fiunt, restat, videlicet fidei finis, quæ est vitæ æterna. IOH. Illud antea sciebam, quia finis iste nos ad diligentius justificationem inquirendam movet. Ego vero me tibi plurimum debere fateor, quod hæc ita candidè mihi patefecisti, quæ scribis. Deo imprimis gratias ago, qui oculos mentis meæ aperuit, ut tandem sciperem salutis nostræ procuratorem, in cuius cognitione hæcenus miserè cecursumus. Nullas enim justificationis partes rectè considerabamus, ut pote aliorum doctorum opinionibus imbuti, nescientes quid Dei misericordia sit, ad quos pertineat; fidem ineptè deservimus, legis opera cum bonis operibus confundentes, quare nobis sit promissa vitæ æterna, & speranda, dubitamus: Justificationem, quæ sit per sanguinem Iesu Christi, secundum literam intelligimus, cum spiritualiter intelligi debeat, pietatem modo commendamus, modo extenuamus, interdum penitus excludimus. Itaque vehementer mihi gaudeo, cum videam me dubitatione, opinionibus & metu liberatum. CHRIST. Et ego gratulor istam mentem, Deumque oro, ut, quæ audivisti, fructum in te ferant, eaq; aliis persuadere possis. Ita enim & illos & teipsum salvabis. Verùm hæc quidem hæcenus, cætera si qua sunt, quotiescunque voles, & hoc loco & aliis parata tibi erunt.

77-

Notæ Faustii Socini Senensis in Dialogum præcedentem.

1. **D**IVINÆQUE naturæ participatio.) Si hoc ad immortalitatem beatitudinemque referatur, rectè dictum censeo. Sin autem ad vitæ sanctimoniam, non videtur hæc significatio vocabulo Iustificationis, quod quidem ad usum scripturæ attinet, subesse, cuius scripturæ proprium est vocabulum istud.
2. *Adeo ut nostri causæ.*) Hic potius dicendum erat, Adeo, ut nobis omnia peccata nostra condonare voverit, & vitam æternam largiri: atque huius rei, cum testandæ, tum ad exitum perducendæ causæ, unigenitum Filium suum Iesum Christum in mortem tradiderit, unde ab æterna morte, quæ digni eramus, liberati sumus, & unâ cum eodem ejus Filio in cælestibus collocati. Nam alioqui, ut scriptum hoc loco legitur, mortis Christi, & per eam a morte liberationis nostræ, intempestivè fit mentio.
3. *Sed etiam ab omnibus peccatis.*) Hoc quamvis rectè intellectum verum sit, atque adeo sacris testimoniis confirmetur, tamen ad justificationem ipsam, de qua hic agitur, per se non pertinet, sed per accidens, ut loquuntur, quatenus scilicet nemo a Deo per Christum justificatur, nisi jam in nullo peccato hæreat ac maneat.
4. *Commentum enim illud.*) Certissimum est, poenas, primi parentis peccato constitutas, ad omnem ejus posteritatem pertinere, nulla habita peccati posteritatis ratione, ob id ipsum tantum, quod ipsius Adami sint poste-

ri, ab ipsoque prognati. Hoc enim & res ipsa, & ratio manifesta, & denique sanctorum hominum auctoritas aperte comprobatur; præsertim verò Pauli cap. 5. ad Romanos, ubi dicit mortem regnasse etiam in eis, qui non peccaverunt in similitudine peccati Adami, qui fuit forma seu figura futuri. Quemadmodum enim, quicumque ex Adamo carnaliter nascuntur, morti sunt obnoxii, licet non peccaverint, ut Adamus peccavit, cui propter ipsius peccatum, mortis poena constituta est: Sic, quicumque ex Christo spiritualiter nascuntur, vitam adipiscuntur; licet non ita obedierint, ut ipse Christus obedivit, cujus obedientiæ præmium, vita est constituta. Si quis hoc non intelligit, necesse est eum in magna totius huius de peccato originis (quod vocant) tractationis ignorance versari; nec, quid Paulus eo 5. cap. ad Rom. sibi velit, prorsus percipere.

Iohan. 9. 34.) Quid hic locus ad rem faciat, non video. Quòd enim quispiam in peccatis totus sit natus, nihil prohibet, quominus ex parentum peccato culpam contraxerit. Imò sunt, qui in peccato nasci, nihil aliud interpretentur, quàm ex parentum peccato culpam contrahere; quamquam non dubium est, quin Iudæi illi, nequaquam hoc sensu verba illa protulerint, *In peccatis natus es totus*. Sed nec attendendum est, quid ipsi dixerint, nec si vera dixissent, id quòd, alioqui ad rem pertineret, ad omnes est trahendum, quod de uno tantum est dictum. Cæterum, in initio illius historiæ, ejusdemque capituli, Christi verba habentur, quæ opinionem illam confirmant, contra quam locus iste v. 34. allatus est. Nam cum discipuli interrogent, Num aut cæcus ille, aut parietes ejus peccassent, ut is cæcus nasceretur; Christus autem respondeat, nec illum, nec parentes ejus peccasse, sed ad Dei opera in illo patefacienda id factum esse, tacite videtur Apostolorum opinionem comprobare, fieri scilicet alioqui potuisse, ut propter peccata parentum cæcus nasceretur.

Et propterea, ut eam fide consequeremur.) Efflet hoc aliquanto clariùs apeririendum, si fructum aliquem hinc lector percipere debet.

Sed incitat etiam, ut credamus, si obediverimus Evangelio.) Atqui hoc ipsum, non confidentia est revera seu fiducia, sed persuasio. Itaque ad hunc modum dicendum erat: Sed incitat nos, ut obediamus Evangelio, firmam cum spe obtinendi peccatorum veniam, & vitam æternam. Quanquam ne sic quidem rectè diceretur. Neque enim fides incitat, si formatam fidem intelligamus, ut eam, quâ justificamur; sed illud ipsum ad quod hic incitari dicimur, quemadmodum paulò ante rectissimè explicatum est, ubi dictum fuit, Credere in nomen Christi, esse, eum accipere, ejus dictis fidem habere, ei confidere, denique ei obtemperare.

Quia præsens salutis.) Oportuisset hæc per præteriti temporis verba enunciare, *contempserunt, contradixerunt*. Cum enim ab initio contemnunt & contradicunt, possent non contemnere, nec contradicere; & sic nondum eò devenerunt, ut non possint credere, quòd postmodum justo Dei judicio, eò quòd contempserint & contradixerint, devenire coguntur.

Quod est peccatum in spiritum sanctum.) Præstat hæc verba non addere. Nimis enim adhuc controversum est, quid sit peccatum in spiritum sanctum.

10. *Ne hoc usq̄ veniret.*) Si pronomen *Hoc*, ad præcedens verbum *contem-
nunt. &c.* tantummodo refertur, est quidem locus, qui citatur, opportunè
ac meritò allatus. Sed consentaneum est, ut non ad illud tantum mem-
brum superioris orationis referatur, sed ad totam orationem, potissimum
verò ad ultimam ejus partem. Atqui in citato loco, nec de contradicen-
do agnitæ veritati, nec de subeunda ista divina pœna, ut jam credere quis
nequeat, quidquam legitur, quæ tamen in superiore oratione continentur,
& pars potissima sunt totius sententiæ eâ comprehensæ.
11. *Aufertur verò.*) Hic potius ita dicendum videbatur: Offeritur autem
fidei donum per prædicationem Evangelii, quæ oblatum hoc donum asper-
nantibus, id est, credere nolentibus, aufertur, & aliis datur, ut legimus.
12. *Verum ad quæstionem de fide.*) Ad quæstionem, utrum fides nostri arbi-
trii sit, nec ne, omninò pertinet cognoscere, num fides sit Dei donum, &
quomodo; tamen non simpliciter, ex eo, quòd fides Dei donum sit, sequi-
tur, illam nulla ratione esse nostri arbitrii, tum ob rationem superius alla-
tam, quòd libertas accipiendi aut respuendi aliquid, non tollit nec impe-
dit, quominus illud sit donum, (quæ ratio tamen indicata potius quam
expressa fuit) tum etiam ex eo, quòd subjungitur, quamlibet rem bonam,
Dei donum meritò dici posse.
13. *Tamen & auditus.*) Quoniam adversarii objicere possunt, nullam rem
bonam esse, quæ nostri arbitrii sit, propterea hæc pars ad hunc modum ex-
plicanda videbatur, ut exempli causâ de auditu, *Tamen mei arbitrii est, &c.*
Sed præterea animadvertendum est, hoc exemplum non videri appositum,
præsertim si nomen *Auditus*, pro audiendi facultate, non autem pro ipsa
auditione accipiatur. Sive enim quis audire velit, sive ut ne audiat, aures
obturet, audiendi facultate, & sic isto Dei dono nihilominus semper per-
fectè erit præditus. Quòd si pro ipsa auditione, nomen *auditus* accipiatur,
seu pro ipso actu audiendi, (id quòd præsentem quæstioni multò est accom-
modatus, siquidem hic fides, non facultatem, sed ipsum actum credèdi si-
gnificat) est tamen nihilominus hoc exemplum parum accommodatum,
cum, nisi ipsi impedimētum aliquod ponamus, plurima, ne cogitantes qui-
dem, audiamus; imò sapius nolentes: nemo autem Evangelio credat, nisi
& cogitans & planè volens.
14. *Quod Deus omnibus exhibuit.*) Horum verborum sententia mihi non pro-
batur. Christi enim resurrectio, non ad fidei donum exhibendum, sed ad
fidem faciendam pertinet, sive ad fidei donum, quòd per Evangelii prædi-
cationem exhibetur, confirmandum. Nec locus ille Actor. 17. 31. qui hic
citatur, quamvis ab aliis quoque ad sententiam istam probandam allatus,
& a quibusdam, mi fallor, ex Græco in eundem sensum interpretatus, ad
rem facere videtur. cum ejus sententia sit, Deum Christum ex mortuis sus-
citantem, fidem omnibus fecisse, ejus, quòd proximè dictum fuerat, nempe
ab ipso Deo, eundem Christum judicem, qui orbem terrarum, quodam die
certo, justè sit judicaturus, constitutum fuisse; vel, ut aliis placet, Deum,
ex mortuis Christum excitando, se omnibus fidelem præstitisse. Nam idem
Paulus, qui hic loquitur, alibi, id est supra, cap. 13. 32, 33. ait, Deum, resu-
scitando Iesum, præstitisse promissum, quòd patribus fecerat. Nec sanè
verifi-

verisimile est, Paulum, cum Ethnicis hominibus præsertim loquentem, & sacrarum rerum ac loquutionum ignaris, simplici fidei nomine, fiduciam in ipso Deo, sive in Deo per Christum collocandam, intelligere voluisse.

Imò (q̄ audiri.) Sunt hi omnino figurati loquendi modi, qui potius essent explicandi, quàm ita simpliciter inculcandi. 15.

Nisi credat promissis divinis.) Quamvis hoc rectè intellectum verum sit, tamen & propter ea, quæ sequuntur, & ad totius rei explicationem, hæc annotare hîc libuit. Fides, quâ justificamur, non est credere promissionibus divinis, sed est, ipsi Deo confidere: quod ut fiat, propterea sunt a Deo proposita promissa, quibus creditis, necessariò ipsi Deo confiditur. Et idcirco alicubi videtur, fidei isti, quòd Dei promissa sunt vera, tribui, quòd per eam justificemur, cum tamen revera non ista fide, sed fide in ipsum Deum, id est, fiducia in ipso Deo collocandâ, justificemur; quæ fides, obedientiam præceptorum Dei, non quidem ut effectum suum, sed ut suam substantiam & formam continet atque complectitur. Meminisse enim debemus, ejus, quod supra rectè conclusum est: Fidem, hanc scilicet, quâ justificamur, Dei obedientiam esse. Adde, quòd credere promissionibus divinis, non quidem necessariò, & per se, sed per accidens, gignit fiduciam in ipsum Deum, & ita ejus præceptorum obedientiam. Per accidens, inquam, quatenus divina ista promissiones id continent, quod non desiderare nemo potest, hoc est, æternam vitam & felicitatem; ac præterea promissiones istæ, expressam cõditionem habent, *Si quis obedierit, &c.* Quod si Deus aliquid promississet, quod possemus non desiderare, vel nullam conditionem addidisset, certè posset quis promissum istud verissimũ esse credere, & sibi persuadere; & tamen vel rem promissam spernere, & ita Deo non confidere; vel, re promissa licèt, desiderio ac spe accepta, nullam obedientiam Deo præstare. Ex quo patet, per accidens, ut diximus, id est, non ex eo ipso, quòd sint divina promissa, & a nobis credantur esse vera, fieri, ut ex divinis promissis, videlicet per Christum factis, si ea vera esse credimus, fiducia in ipsum Deum, ejusque præceptorum obedientia oriatur. Ut igitur ad propositum revertamur, cum hîc statim subjicitur, neminem justificari, ob assensionem sive persuasionem, si id ita intelligeretur, ut ex ipsa assensione sive persuasionem, nemo justificaretur, rectè id dictum esset. Verùm sequentia verba, *Aliis omnis Papistarum, &c.* declarant, id hoc loco intelligi, quasi possit esse assensio ista & persuasio, sine justificatione. id quod falsum est. cum assensio & persuasio, veritatis promissorum divinorum, qualia, & quomodo sunt nobis per Christum facta, omnino fiduciam in ipsum Deum, illamque obedientiam gignant, quâ justificamur. Quod igitur hîc affirmatur, Papistarum fidem assentiri verbo Dei, minùs verè, aut certè minùs propriè dictum est. Siquidem isti levem tantum quandam opinionem habent veritatis verbi divini, non autem revera ei assentiuntur, quippe, quod etiam ex parte non intelligant. Rei autem non intellectæ, quomodo quis quæso, verè & propriè assentiri potest? Nam quod additur, eos sibi mortem & passionem Christi applicare, non est hæc illa assensio seu persuasio, de qua hoc loco quærèdum est. Quærèdum est enim de assensione ac persuasionem, veritatis divinorum promissorum, qualia, &

quomodo ea nobis fecit Christus, non autem de qualibet assensione ac persuasione rerum, ad Christum & Deum nostri ratione pertinentium.

18. *Quod si justificati, ubi eorum iustitia, ubi sanctitas?*) Hic tacite continetur ea sententia, quam nos supra ab initio attigimus, & non obscure refutavimus, justificationem videlicet, a justo faciendo dici, & a iustitia ac sanctitate, quâ quis sit præditus: cum tamen certissimum sit, justificationem in sacris literis aliud nihil significare, quàm justum pronunciare, sive, ut iustum tractare.

19. *Certe opinatus es.*) Hoc verissimum est, si modo rectè intelligatur, id est, si spiritus sancti nomine virtus illa divina intelligatur, quâ divinæ promissiones in cordibus nostris obsignantur. Hac enim id, quod jam audita Evangelii prædicatione, verum esse credidimus, ita se habere sentimus quodammodo, & experimur. At verò si spiritus sancti nomine, quælibet divina virtus, quæ nos ad salutem nostram, ut sic dixerim, afflet, nobisque aspiret, intelligatur, haud verum ceteri debet, nos credere, ante acceptum spiritum sanctum. Quandoquidem, nisi Deus prior Evangelium suum nobis patefaciat, & ita hac salutari vi sua nos præveniat, nobisque aspiret, non generabitur in nobis fides. Sæpius me autem in sacris literis spiritus sancti nomine, divinam istam vim, quæ Evangelii patefactione continetur, & omnibus, quibus Evangelium patefit, exhibetur, intelligi invenies. Quo factum est, ut vulgò credicum sit, fidem non dari, nisi spiritus ille sanctus præcedat, quem non omnibus, quibus Evangelium patefit, dat Deus, sed ipsis tantum credentibus, non animadversa *συνωνυμικῆ* vocis spiritus sancti, seu spiritus Dei. *Ephes. 2. 1.*) Primi versiculi loco, secundus citandus est.

20. *Quomodo igitur spiritus sanctus.*) Hæc ratiocinatio valde infirma est. Dicent enim adversarii, sancto spiritu pelli malum, eoque effici, ut quis credat, & porro ejus cor mundetur, & ita malus spiritus ejiciatur. Imò ipsa sacra testimonia afferent, ex quibus probatur, Dei spiritu nos ablui, & sanctificari, ut 1 Cor. 6. 11. Et sanè nihil omnino prohibet, quominus in eo, qui ex malo spiritu impurus est, per supervenientem sanctum spiritum fides gignatur, per quam ejus cor purificetur, malo spiritu videlicet pulso ac fugato, & unâ cum eo malitiâ & injustitiâ, quæ illius cor possidebat. Non igitur ratiocinatione ista, sed testimoniis utendum est, quæ postmodum afferuntur, quibus probatur, spiritum sanctum non dari, nisi jam credentibus, & interim distinguendum inter utrumque spiritum sanctum, de quibus paulo ante meminimus; & fatendum, sine Dei spiritu ne posse quidem in Christum credi, sed hunc spiritum omnibus dari, quibus ipse Christus ritè annunciatur. Divinum verò spiritum, quo in cordibus nostris veritas divinorum promissorum obsignatur, & pignus futuræ nostræ felicitatis & cælestis hæreditatis in sanctis literis nuncupatur, hunc, inquam non concedi, nisi iis, qui jam in Iesum Christum credunt.

21. *An per orationem fidei.*) Aliud est per orationem fidei, aliud per fidem. Atqui propositum est probare, spiritum accipi per fidem, non autem per

orationem fidei. quanquam non per orationem, sed per auditionem fidei, in citato loco ad Galatas, scriptum est.

Vide illustrem locum, Act. 8. 14.) Oportet ascribere & sequentia. ipse enim versus 14. per se nihil continet, quod ad rem faciat. Præterea totus hic locus minimè illustris videtur, cum in eo expressum non sit, fidem antecessisse spiritus sancti acceptionem. Nihil enim vetat, quominus quis externè prædicato Evangelio adhæreat, & in Iesu Christi nomen baptisetur, & tamen interiore, cordisquæ fide careat, quam fidem sine dubio illi intelligunt, qui eam sine antecedente spiritus sancti acceptione, dari negant. Adde, quòd locus iste, ad id probandum citatus omnino videtur, quod proximè affirmatum fuerat, spiritum sanctum dari per fidem, id quod nullo modo ex eo colligi potest, etiamsi alioqui inde colligeretur, fidem acceptioni spiritus sancti præcessisse. Aliud enim est, fidem spiritus sancti acceptioni præcedere, aliud, spiritum sanctum per ipsam fidem dari.

Ad vos habui.) Addenda videbantur hæc, aut similia verba: Siquidem intelligendum est, sermonem istum, fidem apud eos invenisse, & observandum, Nondum tamen eos spiritum sanctum accepisse.

Pœnitentiam omnibus vobis volentibus.) Hæc verba mendosa videntur & manca, hocquæ aut simili modo supplenda, Pœnitentiam agere, & sanctè viverè volentibus.

Minimè, sed ille spiritus.) Hoc loco videtur corrigi illud, quod a nobis supra tacitè reprehensum est, ubi scilicet absolute negari videbatur, spiritum sanctum fidei præcedere. verùm nec germana, nec vera hæc correctio est. Non est germana. nam de spiritu sancto agitur, quem is, qui credit, accipiat: Correctio verò agit de spiritu sancto, qui quomodo adfit, cum ille credit. Itaque dicendum erat, spiritum quidem sanctum a credente accipi, dum fides in corde credentibus gignitur, sed hunc spiritum omnibus ministrari, quibus verbum Dei annunciat; quippe, qui necessariò ac perpetuò cum ipso verbo sit conjunctus, ut supra a nobis expositum est. Non est autem correctio ista vera, quia nec ratione, nec sacra auctoritate ulla probabitur unquam, necesse esse, ut is, qui Evangelii prædicatione fidem in audientibus gignere debet, Dei spiritu sit præditus; nec satis esse, quòd Evangelium rectè annunciet.

Spiritus autem sanctus.) Non est, ut ante indicavimus, spiritus sanctus, qui necessariò requiritur ad vim & efficaciam, verbo Dei conciliandam, quippiam diversum ab ipso verbo: imò verbum ipsum rectè annunciatum, est virtus divina ad salutem. Evangelium enim Christi, ut ait Paulus, Dei virtus est, ad salutem omni credenti.

Id, quod vera in nobis est.) Non videntur hæc verba opportunè dicta. quandoquidem nihil aliud dictum fuerat, quàm nobis a Deo fidem pro iustitia imputari, quam fidem in nobis revera esse, quis obsecro dubitabit unquam? Sunt autem verba ista dicta, ad excludendam imputationem iustitiæ Christi, de qua tamen in superioribus verbis ne suspicari quidem licet. Præterea certum est, ex Paulo, iustitiam a Deo nobis imputari, Rom. 4. 6. ubi Davidis testimonio utitur. Ex quo apparet, Paulum ibi,

justitiæ nomine, peccatorum remissionem intelligere, vel potius beatitudinem; quæ in nobis non est, nisi per imputationem, seu ipsius imputationis vi. Quomodo igitur hæc affirmatur, non imputari nobis a Deo, nisi id, quod revera in nobis est?

28. *Crederet.*) Ut rectè ad superiora illa verba relatio habeatur, quibus fides nostra explicatur, quæ imputatur nobis ad justitiam, omnino addendum videtur hoc aut simile quippiam, Et propterea scilicet Deo se obedientem præstare, seseque totum ipsi committere, velle constituere.
29. *Res.*) Aut non res, sed promissiones, seu promissâ, hæc scribendum videtur: aut sequenti versu, non quibus, sed quas credamus.
30. *Omnia.*) Adderem statim, sibi ab eo præscripta, aut præscribenda, sive imperanda, vel alioquin illi grata futura. *Se facturum*, rectius, Facere.
31. *Re ipsa justus est. Non enim.*) Est quidem iste aliquo modo re ipsa justus, id est, a Deo pro justo habitus, & justus pronuntiatus: sed non tamen omnino, nec æque ac si re ipsa jam se obedientem præstisset. Multa enim, ut in proverbio est, inter calicem, supremaque labra cadere possunt, veluti (ut in hac proverbii similitudine persistamus) si quis ægrotus a morbo liberetur, pharmacum sibi a medico exhibendum quantumvis ingrati saporis & odoris, sumere prorsus constituat, fieri tamen potest, ut cum deinde poculum, ut pharmacum exhauriat, ejus labiis admovebitur, & ipse gustare cœperit, tetro odore ac sapore deterritus, exhaurire planè renuat: Sic nobis facile evenire potest, ut antequàm experiamur, quàm sit carni nostræ durum atque adeò horribile, Christi præceptis obtemperare, & crucem, ut jussi sumus, quotidie ferre, prorsus Deo obedire, ex Christi præscriptione constituamus; sed ubi ad rem ipsam ventum sit, ejus summa acerbitate ac difficultate deterreamur. Quocirca Deus & antè, & multò magis post Christum, tum demum revera ac plenè justum aliquem pronunciat, cum se jam obedientem ipsius præceptis præstiterit; id quod in ipso Abrahamo patuit, qui non omnino justus est a Deo pronuntiatus, nisi cum, præter alia, suæ in Deum fiduciæ ejusque præceptorum obedientiæ specimina, tandem ipso ita jubente, unigenitum Filium suum ei immolare non recusavit. Nam & Deus ipse ait, tum demum se cognovisse, quòd Abrahamus ipsum timeret, & Iacobus Apostolus affirmat, tum impletam fuisse scripturam, dicentem, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Itaque concludendum est, Deum quidem præcipuè animum & cor hominis spectare, sed tamen de ipso animo & corde nihil firmiter omnino posse statui, donec ad rem ipsam ventum non fuerit.
32. *Nulliq; se subducit occasione.*) Certè, si jam re ipsa iste nulli se subduxit occasione, de eo meritò dici potest, cum coram Deo planè justum esse; verum verba præcedentia & sermo institutus postulant, ut hæc non quidem *subducit*, sed *subducere statuit*, scribatur.
33. *Etiamsi resp. a.*) Imò Abrahamus, quantum in ipso fuit, mandatum illud perfecit, jam enim cultrum acceperat in manum, ut Isaacum jugularet, sed divinitus prohibitus est: propterea Deus per angelum illi dicit, *Quia non pepercisti filio tuo unico propter me.* Et rursus. *Quia hoc fecisti, nec pepercisti filio tuo unico.* Perfecta enim & confirmata hominis voluntas, quæ vi-

quæ videlicet ad ipsum actum pervenit, adeò, ut nulla prorsus ex parte per ipsum hominem stet, quominus externum factum sequatur, perinde omnino habetur apud Deum, ac si ipsum externum factum omnino consequutum fuisset, seu mavis, pro ipso facto omnino habetur. Secus est in voluntate hominis nec perfecta nec consummata, & ubi ad ipsum actum perventum non est: quamvis enim ea in rebus bonis, Deo sine dubio placeat, in malis displiceat, suumque vel præmium vel pœnam apud ipsum habeat, non tamen pro ipso facto ab eo habetur.

Vt latro.) Videtur hic tacite affirmari, latronem illum nullam occasionem habuisse fidem ostendendi: quod tamen contra habet, ita ut etiam suam fidem egregie ostendisse, merito dici possit, ut unicuique vel leviter ejus verba, quæ ad alterum latronem & ad Christum fecit, perpendenti, aperte constabit. 34.

Ac si omni.) Hoc, ut jam monuimus, minus verè dictum est. Nam nec sanè miles, qui nullà oblatà pugnandi occasione non pugnavit, quamvis se minimè subduxerit, præmium, quod strenuè re ipsa pugnantibus constitutum fuerit, omnino accipiet; licet, ut hic paulò ante dicitur, militiæ præmio non fraudabitur. Aliud est enim militiæ, aliud pugnæ præmium, & jam ego sum fassus, bonam hominis voluntatem, quamvis non perfectam nec consummatam, suam apud Deum præmium habere, licet non illi par, quod perfecta ac consummata voluntas habet. 35.

Salvum fore.) Rectius, sine mandacio dicere posse, se Deum nōsse, aut, se Dei charitate esse præditum, 1 Ioh. 2. 4. 5. & consequenter hunc minimè salvum fore. 36.

Cum mihi videatur ibi gratia locus.) Hæc quæstio obscure admodum atque indistinctè & proponitur & dissolvitur. Distinguere enim primùm clarè oportet inter peccata, quæ respiscèntiam consequuntur, & inter peccata simpliciter. Deinde, in his peccatis quæ respiscèntiam consequuntur, adhibenda rursus est clara distinctio, siquidem simpliciter & absolute loquendo, verissimum est non esse locum gratiæ, ubi nullum est peccatum. Operanti enim, inquit Paulus, id est, legem Dei exactè servanti, merces non tribuitur ex gratia sed ex debito. Necessè est igitur, ut quis alioquin peccaverit, si gratiam, de qua videlicet in tota hac quæstione ac materia agitur, consequuturus est: quòd si distinctio adhibeatur, & nominatim de peccatis agatur consequentibus respiscèntiam, haud verum est, non posse esse locum gratiæ, ubi non peccatur. Nec tamen idcirco concludendum est simpliciter & absolute, peccata post respiscèntiam unà cum gratiâ consistere non posse, sed de iis peccatis tantùm in asserendum, quæ ex deliberata malitia fiant, vel quæ hominem irriteritum tenent hastenus, ut habitum, siue unius siue plurium peccatorum, habere merito dici possit, aut tam frequentia sint, ut is non secundùm spiritum, sed secundùm carnem vivere, jurè affirmari queat, & ab huiusmodi peccatis ea separanda & distinguenda, quæ vel ex ignorantia & incogitâtia committuntur, vel etiam prudenter & scienter, nonnunquam etiam ex humana fragilitate, sed ita ut lapsus esse, non autem cecidisse homo dicendus sit, quippe, qui statim sese erexit, & recto pede per præceptorù divinorum viam ire perrexerit. 37.

38. *Sufficit nos.*) Hic rectè attingitur distinctio, de qua modo dicebam; sed proximè non rectè dictum est simpliciter, *Non est opus peccatis.* Addendum enim fuerat, *presentibus,* aut tale quippiam, idemque in antecedentibus verbis explicandum, præsertim si nihil quæstioni a colloquutore propositæ addatur. Nam illam ita simpliciter & indistinctè proponi posse fatcor, dum modo postea in solutione distinctiones, de quibus diximus, adhibeantur.
39. *Per Christi sanguinem.*) & paulò post, *Per mortem Christi.*) Tametsi hæc verba ex Paulo hic adhibita videntur, alia tamen est ratio loci Paulini, & alia hujus. Patet enim, quo sensu apud Paulum dicta fuerint, si quis diligenter animadvertat, nempe simpliciter Christi sanguinem seu mortem intervenisse in nobis justificandis, sine ulla necessitate intelligendi inde ullum meritum profectum fuisse, & apparet Apostolum ideo istud dixisse, ut inde colligeret, non posse dubitari, quin Deus per Christum nos sit servaturus. Nam si, cum essemus ejus inimici, ut nos sibi reconciliaret, Christum Filium suum mori voluit, multò magis jam reconciliatos per eundem redivivum, quemque ad hoc efficiendum mori nullo pacto oportet, omnino servabit. Hic verò, nec quo sensu dicantur & adhibeantur verba ista, constare potest, eaque ita accipi possunt, ut Christi mortem gratiam istam nobis promeruisse intelligatur, nec cui sint adhibita, perspicere quisquam valet. Quare vel eorù loco, *per Iesum Christum,* simpliciter est dicendù, vel ipsa ita explicanda, ut sensus & scopus eorù legenti appareat.
40. *Quid illud est.*) Hæc interrogatio non corrigit aut tollit vitia, quæ in antecedentibus verbis inesse diximus. Semper enim verum erit, non suo loco & tempore supra dictum fuisse, per sanguinem seu mortem Christi, nos gratiam illam Dei adeptos fuisse. Potest autem hæc interrogatio ascribi, etiamsi supra hujus rei nulla fieret mentio, præsertim si ad hunc modum dicatur, *Quid illud est, quod Paulus scripsit, morte, &c.* Quod si tamen placet aliquid antecessisse, unde colloquutor ita interrogandi apertam habuerit occasionem, satis est proximè antecedentia illa verba, ex Paulo desumpta, retinere, *Qui propter peccata nostra, &c.* Quanquam in interrogatione addendum esset, cur Paulus, qui antea mortis Christi effectum, ab effectu resurrectionis distinxerat, inquires, Christum traditum fuisse propter peccata nostra, & resurrexisse propter justificationem nostram, postea dixerit, ipsa morte seu sanguine Christi nos justificatos esse.
41. *Id quod Paulus dixit.*) Apparet manifestè, justificari, ita intelligi, ut significet justum, id est, probum & Deo obedientem fieri, nulla habita ratione remissionis peccatorum & ascriptæ justitiæ, id est, quòd quis a peccatorum, suorum reatu liberetur, & justus pronuncietur, seu pro justo habeatur; cum tamen, ut supra dictum est, verbo justificandi, in sacris literis hæc significantur, non autem illud.
42. *Itaque qui Christum propterea.*) Verissimum quidem est, Christum inter alias causas, propter id mortuum esse, ut nos peccatis moreremur, sed non propterea, propriè loquendo, hoc dicitur a nobis credi, nec usquam, ni fallor, sacrae literæ, quamvis id non uno in loco apertè commemorent, ut id credamus, jubent: sed, si propriè loqui velimus, id potiùs agnoscimus, &

ex iis quæ de Christo credimus, colligimus. Credimus enim de Christo, quòd nos, peccatis relictis, sibi summam vitæ innocentiam, æternæ vitæ spe proposita, præscribenti, obedire iusserit seq̄ue imitari, quem innocentissimum, carnis quæ profus peccati labe carentem fuisse, nobis persuademus. Atque insuper credimus ac persuasi sumus, ipsum, dum quæ jubet ac promittit, ut nos faciamus & speremus, omni conatu querit, per summam invidiam morti traditum fuisse, quam ipse volens subierit, sciens se a Deo Patre tertio post die in vitam revocandum, & omni in celo & in terra potestate donandum, quâ sibi obedientes perpetuò fovere, & beata tandem immortalitate donare posset; quæ & facta fuisse credimus. Ex his igitur, de quorum veritate nihil dubitamus, agnoscimus & videmus, Christum mortuum fuisse, ut nos peccatis moreremur, &c. Itaque, ut dictum est, hoc, propriè loquendo, non quidem credere, sed ex iis, quæ credimus, aper- tè colligere dicendi sumus. Multò autem minùs dici potest, hoc esse fi- dem ponere in Christi sanguine, ut hic in margine annotatum video. Ne- que enim coherent ista duo necessariò, nedum idem sint. Quid enim pro- hibet, quominus credam, Christum mortuum fuisse, ut ego peccato morer, nec interim tamen in ejus sanguine fidem ponam; vel contrâ, in ejus sanguine fidem ponam, nec tamen eum mortuum fuisse credam, ut ego peccato morerer? Adde, quòd nusquam revera in scriptura legitur, nos aut debere aut posse fidem in Christi sanguine ponere, tamesi Sebast. Ca- stellionis interpretatio id habeat, cap. 3. Rom. v. 25. ubi addidit de suo, verbum *Collocandam*; haud intelligens verba illa, *in ipsius sanguine*, non esse conjungenda cum voce *fidem*, quam statim sequuntur, sed per se stare, & idem significare, quod, Interveniente ipsius sanguine, ut Erasmi inter- pretatio habet.

Quapropter ejusmodi dicuntur.) Non dubium est, quin isti, imò isti de- mum, nec videlicet alii, dicantur sanguine Christi loti, &c. sed non tamen præcipue propter hoc ipsum, quòd deserint a malo, & bonum faciant; sed propter id, quòd a reatu & pœna suorum peccatorum sunt liberati, quod beneficium iis tantùm conceditur, qui ejusmodi fuerint. 43.

Quomodo enim ille dixerit.) ὁμολογία sive æquivocatio est in verbis *mundari a peccatis*. Mundatus a peccatis is dicitur, cui peccata sunt remissa (& hoc sensu utitur potissimum scriptura hac loquutione) non tan- tùm is, qui id est adeptus, ut jam in peccatis, ut antea, non maneat; nec, si ipsius rei naturam spectes, quippiam prohibet, quominus cuiquam sint remissa peccata, & tamen nihilominus peccare pergat, & sic idem ipse mun- datus sit a peccatis suis, & non mundatus. Quod si nemo tamen munda- tus a peccatis est, qui peccare non desistat, id non ex vi ipsius loquutionis, *mundari a peccatis*, neque ex ipsa rei natura proficiscitur, sed ex eo, quòd Deus nemini peccata condonare statuit, qui peccare pergat. 44.

Si in luce versatur.) Hoc testimonium, non id probat ad quod proban- dum fuit allatum, scilicet contraria ista duo esse, & planè inter se pugnan- tia, Mundatum esse a peccatis, & Peccare nondum desuisse, ut exem- plum seu similitudo allata ostendit, ejus qui crudelissima febris torquea- tur, & tamen interim gloriatur, se medici operâ a febre liberatum esse. 45.

Neque

Neque enim Apostoli mens eo in loco est, docere, vel idem esse, In luce versari, (quod sine dubio sanctè vivere significat) & Sanguine Iesu Christi expurgata esse omnia sua peccata, vel certum indicium, quòd quis in luce versetur, esse, si omnia ejus peccata fuerint expurgata, quod nimirum Christi sanguine fiat. Non est inquam hæc mens Apostoli: sed hæc, Docere, quid faciendum nobis sit si expiationis omnium peccatorum nostrorum participes esse velimus, quam attulit, seu testatur Christi sanguis: vel, si malumus, quid utilitatis ex eo habeamus, quòd in luce versemur, nempe participes nos fieri expiationis omnium peccatorum nostrorum a Christo allatæ, & ipsius sanguine partæ & contestatæ; sicut etiam ex eadem re id nos habere ibidem ait, quòd cum Deo societatem habeamus. Itaque hic unus ex illis est locis, unde probatur, Mundari, seu expurgari a peccatis, idem esse, quod Sua peccata expiari, id est, Ea sibi a Deo remitti & condonari.

46. *Aliqua in nobis.*) Addendum videtur, *vera & solida. Iustificari.*) Hic rursus confunduntur, Iustificari, & Iustum esse; quæ nisi distinguantur, necesse est in tota hac disputatione, & divinorum testimoniorum interpretatione, non leviter hallucinari.

47. *Eadem esse cum legis operibus.*) Atqui Paulus cap. 4. ad Rom. affirmat, hominem justificari a Deo sine operibus, non addita voce *legis*, idq; exemplo Abrahami, & testimonio Davidis comprobat. Quorum alter non legitur justificatus fuisse apud Deum operibus, sed fide: Alter verò eos beatus esse testatur, quorum remissæ fuerint iniquitates, & testæ peccata, & quibus Dominus peccata non imputaverit. Addit rationem: Quia in justificatione Abrahami, fides ad justitiam imputata dicitur. Vnde liquet, gratiam & beneficentiam divinam, in eo justificando, id est, pro justo habendo ac præmio afficiendo intervenisse. Gratia autem locus non est, ubi ex operibus justificatio est. Operanti enim, inquit Paulus, merces debetur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Et alibi, quippiam esse ex gratia, planè opponit ei, quod est, Esse ex operibus. Ex quibus omnibus manifestum sit, Paulum negare, non modò ex operibus legis, sed simpliciter, Ex operibus nos justificari. Itaque alia ratione omnino est hic nodus solvendus, & dicendum, Paulum, operum nomine, non qualibet opera intelligere, nec quolibet modo accepta, sed quæ sua vi hominem justum coram Deo reddere possint, cum negat, nos ex operibus justificari, qualis esset absoluta & perpetua, per totum vitæ curriculum, legis divinæ observatio. Hanc Apostoli mentem esse, & operum simplici nomine, eum perfectam divinorum præceptorum conservationem intelligere, declarat manifestè, quod ait, *Operanti dari mercedem, non ex gratia, sed ex debito.* Et rursus: *Non operanti, sed credenti in eum, qui justificat impium, imputari fidem ipsius ad justitiam.* Vbi apertè constat, illum Operandi, & consequenter, Operum, simplici verbo, absolutam ac perpetuam divinæ legis conservationem, in tota hac disputatione, significare voluisse. Vnde, nodi solutio patet. Nam, etsi verissimum est, non idcirco nos justificari, quasi Deo perfectè ac perpetuò obederimus; non tamen sequitur, ad nos justificandos, nullam præceptorum Dei obedientiam requiri. Ea enim obedientia

scientia omnino requiritur, quæ fide in Deum continetur, quæ nos iustificari idem Paulus affirmat: quandoquidem fides ista aliud nihil est, quàm Deo confidere, id est, sub spe felicitatis nostræ, illi obedire. quod sanè fit, ac fieri dicitur, cum mores, actionesque & vitam nostram, ad normam ab ipso nobis præscriptam, componimus & conformamus, licet vel antehac pessimè vixerimus, vel posthac ex imbecillitate aliquando labamur, & a rectissima ista via leviter ac paulisper deflectamus.

Propterea sic aliquis eorum.) Potuit iste, quisquis fuerit, ob aliam causam ista scribere, quàm quòd existimet, legis opera, simpliciter loquendo, omnium præstantissima esse. Cum enim de iustificacione nostra agitur, id est, de ratione, quæ a Deo iusti pronunciamur seu pro iustis habeamur, & quaritur, num ex operibus id nobis contingat, nulla ad id aptiora esse videntur, quàm ea quæ ipse Deus nobis præscripsit. Ejusmodi autem sine dubio sunt opera legis, quæ etiam post Christum quod ad moralia attinet, firma manent, adeò ut Paulus non dubitaverit affirmare, per fidem, videlicet in Christum, legem non modò non abrogari, sed confirmari. Et Christus ipse dixit, se non venisse ad abrogandam legem, sed ad implendam, id est, perficiendam. Hæc igitur legis opera considerata, ut ab ipso Deo sunt nobis præscripta, & idcirco cum iis comparata, quæ minimè a Deo præscripta fuerunt, sine dubio illis omnibus, quod ad nos iustificandos attinet, longissimè sunt anteposenda. Itaque crediderim, verba istius scriptoris ita accipienda esse, ac si dixisset, Iustificacio nostra est ex mera Dei gratia, sine omnibus operibus, non solum quæ nos ipsi, vel nostra sponte facimus, atque Deo grata esse nobis persuademus, vel humana auctoritate atque consilio nobis sunt præscripta, sed etiam quæ Deus ipse nobis præcepit, atque præscripsit.

Cum tamen omnium operum.) Hoc non solum hyperbolicè, sed planè minus verè mihi dictum videtur. Quid enim? An inutiliora sunt legis opera ad nos iustificandos, quàm opera, quæ, exempli causâ, in Patatu præter divinum iussum præscribuntur? Iam rationes, quæ subjiciuntur, meo iudicio, minus veræ aut firmæ sunt. Nam quod affirmatur legis opera suâ naturâ non esse bona, pugnat manifestè cum infinitis propè sacrarum literarum locis, in quibus legis præcepta mirificè commendantur & extolluntur etiam post promulgatum Evangelium: pro quibus omnibus satis fit in præsentia locus ille apud Paulum, *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, &c.* Deinde, etiam si verissimum esset, legis opera non esse suâ naturâ bona, tamen cum de iustificacione nostra agitur, istud nihil momenti habet, nisi iustificari, idem esse dicamus, quod iustum, id est, probum fieri, id quod non rectè dici supra ostensum est. Quinetiam, quamvis id rectissimè in ipsa, de iustificacione nostra, quæstione diceretur, non tamen quicquam momenti habiturum esset, ad iustificandi vim legis operibus adimendam, quòd non essent suâ naturâ bona, satis enim esset, ea esse iusta (distinguitur enim in hoc scripto inter iustum & bonum, & iusto bonum antepositur) quod nemo arbitratur negare audebit. Verùm, ut jam sæpiùs dictum est, iustificari a Deo aliud nihil est, quàm a Deo iustum pronunciarì, id quod certè fieri necesse est,

esse est, cum legis, quam dedit, præcepta servātur, qualiacumque tandem fuerint. Affertur alia ratio, ad justificādi vim, legis operibus magis quam quibuscunque aliis adimendam, quod in se nullam vitæ promissionem habeant: quasi verò omnia alia opera vitæ promissionem habeant. Præterea, cum, ut in sequentibus apparebit, non idèò hīc affirmetur, inutilissima esse legis opera, ad nos justificandos, quia ipsa lex, sive ipsa opera legis per se, id est, a Dei gratia sejuncta, nullas vires subministrant cuiquam ea perficiendi, seu etiam, quod nemo illa exactissimè, ut iustus est, præstare queat, sed quia, etiamsi quis perfectissimè ea præstet, tamen nullo pacto justificatio inde consequatur; non video quid huc pertineat, ea non habere ullā promissionem æternæ vitæ: nisi justificandi verbum pleniore sensu accipiatur, ita ut perfectam ab omni peccatorū reatu absolutionem complectatur, & sic a morte, peccati poenā, liberationem, id quod sanè apud Paulum sæpe fieri agnosco. Atqui, quod pertinet ad ipsam quæstionem de justificatione nostra, ab ipso Paulo agitatam, & a nobis eodem scopo & ratione agitandam, planè ex accidente est, quod justificatio nostra vitam æternam complectatur, cum nihil aliud revera quærat, quam unde fiat, ut iusti a Deo pronunciemur, sive sub novo Testamento, sive etiam sub vetere; sub quo tamen, quicquid multi aliter affirmant, nulla certa spes vitæ æternæ facta populo a Deo fuerat.

70.

Nam ea ejusmodi fuere.) Superiùs in operum distinctione, commemorata apertè fuerunt mala opera; hīc verò eorum etiam operum fit tacita mentio, quæ non modò sunt mala, sed mala esse, ab iis qui ea faciunt, agnoscuntur. Ex quo clariùs, apparet, quàm immeritò dictum fuerit, legis opera omnium operum inutilissima esse. Nam & ipsis malis operibus, quæq; mala esse ipsi facienti constat, hac ratione postposita fuerunt. Quanquam, cum disputatur, utrūm ex operibus justificemur, nullo pacto quæritur de operibus malis, sed de iis quæ bona sunt, vel saltè non mala, & studio pietatis & rectè operandi facta. Quare superior illa distinctio, alia esse opera mala, alia bona, alia legis, non solum in eo peccat, quod bona opera a legis operibus distinguit, quasi opera legis bona meritò appellari nequeant, sed etiam in eo, quod malorum operum meminit ac rationem habet, quæ nullo modo ad præsentem quæstionem pertinent. Neque enim, cum quæritur, utrūm nos nostris operibus justificemur, quamvis inter opera nostra multa mala inveniantur, id tamen quæritur, utrūm mala ista opera ad nos justificādos pertineant, id enim stultè ac perridiculè quæreretur: sed quæritur simpliciter atque in genere, num opera nostra sint ejusmodi, ex quibus ipsis per se iusti a Deo pronuncianti simus; & responderetur, non esse ejusmodi, nempe quia vel multa mala opera inter nostra opera inveniantur, vel certè quia non omnino, id est, perpetuò atque exactissimè (id quod debebamus) ea facimus, quæ nobis facienda erant. Tam non potuit superior illa distinctio afferri, tanquam plena divisio omnium operum, ex quibus deinde ea seligerentur, quæ ad præsentem quæstionem facerent. Neque enim omnia opera, vel bona sunt, vel mala, vel legis opera, si modò licet legis opera a bonis distinguere. Multa enim sunt opera, quæ legis non sunt, & interim nec mala sunt, nec bona, quæ quæ etiam ad præsentem di-

spuaz

sputationem pertinent. Vnde apparet, distinctionem illam non uno vitio laborare. Ista autem opera ea sunt, quæ supra attigimus, quæ videlicet a Deo non fuerunt iusta, & cum per se indifferentia sint, ea tamen tanquam Deum ea ratione culturi, eivē obtemperaturi, homines faciēda suscipiunt.

Sed esto aliquem.) Sententia, quæ ex his verbis aperte colligitur, cum sacris literis, cumque manifestissima ratione mihi pugnare videtur, præsertim, si tempora etiam illa complectatur, quæ Christum præcesserūt, si quidem tunc etiam iustus ex fide vivebat. Non quod is, qui legem perfectissimè servasset, victurus & iustus futurus non fuisset, sed quod hoc per carnis infirmitatem fieri non contingerit, Rom. 8. 3. & hoc illud est, quod Paulus ait, vel potius innuit, legem non potuisse vivificare, Gal. 3. 21. & eodem cap. ante dixerat, neminem per legem justificari apud Deum, nempe quia nemo illam perfectissimè servaret. Hanc Apostoli mentem esse, declarant aperte verba proximè antecedentia, in quibus ait, ideo maledictioni obnoxios esse, quotquot sunt ex operibus legis, quia scriptum sit, Maledictum esse, quisquis non manserit in omnibus scriptis in libro legis, ut faciat ea. Constat enim necessariò subaudiendum esse, neminem esse qui id faciat, alioquin Paulus & sacris testimoniis, & sibi ipsi palàm adversaretur; illis passim contestantibus, victurum hominem, qui legis præcepta servaverit, & iustum coram Deo futurum, ipso verò affirmante, legem datam fuisse ad vitam, Rom. 7. 10. & legis factores iustificatum iri, Rom. 2. 13. Ex cuius verbis eadem epistolâ cap. 3. ubi negat quemquam iustificatum iri coram Deo ex operibus legis, liquidò apparet, quo sensu id neget, quia videlicet omnes peccaverunt, & destituuntur gloria Dei, ac propterea gratis iustificandi sunt. Nam qui legem perfectissimè servat, is non gratis, sed ex debito iustificatur, seu iustus pronunciat. Quid autem absurdius aut iniquius, quam non pronunciarī iustū eum, qui legem sibi datam perfectissimè servaverit? Quamobrem, si verum esset, (de quo mox agemus) post Christum exhibitum eos non justificari, qui exactissimè totam legem Moſis conſervent, nisi quiddam aliud præter ea præſent, id non aliunde fieri poſſet, quam ex eo, quod post illud tempus alia lex fuerit lata, & alia præcepta ſervanda propoſita. Quanquam crediderim ego, etiam post Christum exhibitum, eos, quibus lex Moſis lata fuerat, si eam perfectissimè servassent, iustos aliqua ratione apud Deum futuros fuisse, quamvis non ita iustos, ut vitæ æternæ participes propter id essent futuri. Nam quod hîc dicitur ex Paulo, causam rejectionis Iudæorū fuisse, quod ignorantēs Dei iustitiam, suā se iustitiā, quæ legis est, apud Deum iustos fieri posse statuerunt; id non ita accipiendum est, quasi Iudæi, quantumvis exactè legem servaverint, rejecti tamen sint, aut pro iniustus habitī: sed est intelligendum, eos spretā Dei iustitiā, quæ scilicet a Deo ipsis per Christi fidem offerebatur, Deum erga se irritasse, & paratā iustitiā seipſos privasse, & omnino interea quæsiſſe, ut per legis opera iustificarentur, quamvis a peccatis cōtra ipsam legem, immunes non essent, (id quod iustitiam suam statuere velle, vocat Paulus) cū tamen certissimum sit, neminem ex legis operibus justificari posse, qui contra ipsam legem quicquam unquam commiserit.

52. *Credere in Iesum Christum.*) Hoc non est simpliciter atque absolute verum, sicut etiam ipsius Christi verba in loco, qui hic afferuntur, ostendere possunt. Quamvis enim interrogassent eum Iudæi, Quid faciemus ut operemur opera Dei? tamen ipse non respondit, Hæc sunt opera Dei, sed, Hoc est opus Dei, &c. Quod igitur hoc loco affirmatur, verum est quidem, sed habita ratione vitæ æternæ nobis patefactæ, seu viæ omnium excellentissimæ Deo serviendi.
53. *Paulus manifestum.*) Si discrimen istud ex Pauli sententiâ verum est, non tamen id ejus verba sonant in ipsis locis qui hic afferuntur: inter quos nullus videtur discrimen istud aperte statuere, quàm is, qui primo loco allatus est, Rom. 3. 21. ex quo tamē nihil aliud certè colligi potest, quàm per Evangelium Deum justificandi rationem quandam proposuisse absque lege, id est, legis, ut ita dicam, præstatione. Sed non idcirco negatur, quin, si quis legem etiam post publicatum Evangelium perfectè servaret, justus ob eam causam coram Deo foret. De reliquis hoc loco prolatis testimoniis, supra, vel aperte vel tacite actum est, & ni fallor, ostensum, ex eis non probari, non justificari coram Deo eos, qui legem Moysi servant, & consequenter, non posse simpliciter dici, inde colligi manifestum discrimen inter legis & Dei justitiam. Quod si non simpliciter, sed de certa quadam Dei justitia loquamur, poterit discrimen istud statui, ut postea explicabimus. Et videtur quidem hujus scripti auctor sua verba non de qualibet Dei justitia accipi voluisse, cum supra proximè, bis cum demonstrativo pronomine eam nominaverit, inquit, *Illa Dei justitia*, & hæc statim subjunxerit, legis justitiam posse & Dei justitiam appellari: sed interim, cur illa Dei justitia a legis justitia distincta, ita appellatur, quidvè illa sit, fortasse non rectè exposuit, ut paulo post videbimus.
54. *Proprietas & Iohannes.*) Iohannes ibi non legis justitiam, sed legē ipsam a gratia & veritate diversam facit. Sed ponamus, legis nomine, legis justitiam vel significari vel contineri, non idcirco diversa erit Dei justitia a legis justitia, quia ab ea gratia & veritas sit diversa. Quid enim impedit, quominus ex gratia, id est benignitate, ac veritate, id est fidelitate, nempe Dei, per Christū præstita, fiat, ut legem servemus, & sic legis justitiam habeamus, quæ simul Dei justitia sit, proposita quidem antea populo per Moysen, sed sine auxilio isto ad eam obtinendam?
55. *Est autem illa propria hominum justitia.*) Quòd hic non obscure Dei justitia hominum justitiæ opponitur, & legis justitia, hominum justitia appellatur, propterea quòd naturā quilibet eam cognoscere potest, non admodum repugno, si modo rectè intelligatur. Verum apparet, hic justitiam non pro justificatione, ut tota disputatio postulat, sed pro vitæ sanctitate accipi. Significat quidem sæpe justitiæ nomen, apud sacros scriptores, vitæ sanctimoniam atque innocentiam, sed sæpe etiam justificationem declarat, id est, eam conditionem, ut sic dixerim, humanarum actionum, eamque divinam voluntatem, ex qua fiat, ut quis justus coram Deo ipso pronuncietur, seu pro justo habeatur: & in hunc sensum accipi hic debet justitiæ nomen, & porro accipitur in ipsis omnibus locis Pauli Apostoli, supra ab hujus scripti auctore allatis, præterquam fortasse in eorum postremo,

Phil. 3. 6. Nihil enim impedit, quominus ibi quoque justificationem significet, hæcque sit Pauli sententia, se, quod attinet ad ea quæ lex requirit, ut quis justus pronunciari possit, fuisse inculpatum: quod tamen, ut plerique fenserunt, non coram ipso Deo, sed coram hominibus, intelligendum esse indicat, quod paulo post ait, nempe v. 9. *Non habens meam justitiam, quæ est ex lege.* Nec enim verisimile est, eum suam justitiam vocaturum fuisse, si coram ipso Dei perfectissimè legem servasset, & ipsiusmet Dei iudicio, secundùm legem ab ipso datam, inculpatus fuisset. Vide quæ annotavimus ad verba illa superioris pagina, *Sed esto aliquem, &c.* circa finem, explicantes verba Pauli Rom. 10. 3. Cæterùm, ut paulo antè dictum est, fateor, legis justitiam etiam perfectissimam, a quadã Dei justitia distingui, id quod probari videtur, ex modò commemorato loco, Phil. 3. 9. qui versiculus supra afferendus ab auctore hujus scripti fuerat potiùs, quàm 6. & 7. Quanquam, ut diximus, non simpliciter justitiæ legis, sed suæ ex lege justitiæ, divinam justitiam opponit Apostolus; ubi ex ipsius Pauli verbis manifestum est, hanc justitiam eam esse, quæ per fidem Christi est: quæ quidem qualitate quadam, nova Dei justitia erat, id est, si Christi ipsius personam & doctrinam consideres, quò fides ista respicit, at substantiã eadem cum veteri, sub ipsa lege, justitiã. Nam sub lege quoque, ut ante dictum est, & scriptura, tam nova quàm vetus, abundè testatur, fide homines justificabantur, id est, in Deum fiducia. quanquam non ex aperto & universali ac perpetuo Dei cum ullo hominum genere percussio fœdere, quale sub Evangelio, cum omni humano genere percussum est: sed ex libera, id est, nullo adhuc fœdere ejusmodi adstricta Dei voluntate. Nam ex ipso fœdere, justificationis ratio, omnibus proposita, nulla alia erat, quàm per legis cõservationem; quæ sanè communis & planè cum humano sensu consentiens, justificandi ratio est. Humanus enim sensus omnino dicitur, ut si quis velit justus pronunciari, & ea consequi, quæ justorum hominum sunt propria, legem sibi præscriptam perfectè conservet. Alioqui, qui in uno peccat, ut ait Iacobus, omnium factus est reus, id est, quod ad hoc attinet, ut a reatu sit immunis, nihil ampliùs habet, quàm is, qui in omnibus sibi præscriptis peccavit. Atqui pugnant hæc inter se, reum esse, & justum esse. Meritò igitur, quamvis lex servada, & sic ratio justificationis, per ipsius legis cõservationem, a Deo proposita & constituta fuerit, unde justitia hæc divina appellari potest; tamè aliam ob causam, humana potiùs quàm divina justitia videtur appellanda: & divina illa demum hac ratione inspecta, dicenda, quæ a Dei misericordia, præter id, quod sensus humanus omnino dicitur, proficiscitur, qualis est justitia per Christi fidem, ubi omnibus præteritis, quantumvis magnis & multiplicibus peccatis ac sceleribus gratuito condonatis, mortis æternæ loco, quam commeriti sumus, vita æterna substituitur, nobisque liberalissimè donatur. At scripti auctor ait, ideò humanam justitiam vocari eam, quæ est ex lege, *Quia natura quilibet eam cognoscere potest, nemine docente, aut mandante, cum quilibet scias non esse male faciendam. Non male facere autem, inquit, legis est justitia et charitas.* Ex his verbis apparet, hic justitiæ nomen, ut ante dixi, sanctitatem ac vitæ innocentiam significare; quæ significatio ad præsentem disputatio-

nam revera non pertinet. Sed præterea nullo pacto admitti potest, sanctitatem, quæ in lege jubetur, omnibus naturâ esse cognitam, nemine docente aut mandante. Refragatur enim huic sententiæ apertè Paulus Apostolus, in verbis illis, cap. 7. epist. ad Rom. *Concupiscentiam non cognovissim, nisi lex dixisset, non concupisces.* Ut pleraque alia taceam, quæ opinionem istam aut convellere; aut certè labefactare possunt. Nam, quod subjungitur quemlibet scire, non esse malè faciendum, nullam vim habet, nisi simul qui libet sciat quid sit malè facere; id quod non modò cuilibet, sed ne multis quidem, imò nulli naturâ dari, ita scilicet, ut nihil hac in parte ignoret, & ratio & experientia & denique testimonia non pauca, tam divina quam humana docent atque testantur. Ad hæc, quomodo quæso affirmare simpliciter quis potest, in lege juberi tantum ne malè fiat, & hanc esse demum legis justitiam & charitatem, cum, ut cætera sileam, in lege disertè præceptum sit, ut proximum suum quisq; sicut seipsum amet? Quo circa, quicquid super hoc fundamentum deinceps in hoc scripto ædificatû est, quòd lex, ne malè fiat, tantum præcipit ac docet, id omne ruinofum est profus, nec ulla ratione subsistere potest. ut nihil dicam, quanto offendiculo & plerisque Christiani nominis, & Iudæis omnibus, vox ista, si audita fuerit, sit futura. Sed dicet aliquis, nusquam in hoc scripto simpliciter ac disertè dici, legem tantum præcipere ne malè fiat, imò paulò inferius expressè additum esse adverbium *præcipue*, hoc pacto: *Hoc tantum præcipue requirit, ne malè faciamus.* At ego dico, veritatis vim, adverbium illud, eo in loco, scriptori quodammodo extorsisse. Nam alioqui ad suas rationes rectè concludendas, opus est illi simpliciter affirmare, legem, ut ne malè fiat, tantum cavere, & idcirco sententias illas indefinitas, apud eum de lege præcipiente, ne malè fiat, universalium vim, ut indefinitarum sententiarum mos esse solet, habere, censendas esse, perinde ac si dictum foret, omnia quæ lex præcipit, eò pertinere, ne malè fiat. Taceo, quòd in ipso Evangelio, multo plura sunt præcepta negantia, quam affirmantia. Vnde videtur de ipso quoque dici posse, quòd hoc tantum præcipue requirit, ne malè faciamus. Nam ubi nihil sit, ibi boni quicquam non fieri, scripti hujus auctorem sentire patet ex iis, quæ scripta sunt ab eo infra. Denique non est ista vera, inter legis & Evangelii præcepta, differentia, quòd illa præcipue tantum ne malè faciamus requirunt hæc verò præcipue, aut certè non minus, ut benè faciamus: Sed hæc, quòd in his major & absolutior sanctitas & vitæ innocentia præscribitur, quam in illis. Et in Evangelio multa censentur esse mala, & prohibentur, quæ in lege, vel non mala, vel bona esse existimantur & conceduntur, aut etiam jubentur.

57.

Quod si illa legi esset Dei justitia. Cum justitiæ nomen, ut vidimus, in hoc scripto, & in hac quæstione, accipiatur pro sanctitate ac vitæ innocentia, quòd hîc dicitur, non rectè conclusum videtur. Nihil enim prohibet, quin sanctitas & vitæ innocentia in lege præscripta, divina sit profus, & tamen peccata contra eam admissa, quibusdam ex Dei benignitate condonentur, licet in ipsa lege mors statuatur eis, qui contra eam peccent. Verùm apparet scripti auctorem, ut alibi quoque vidimus, vocabuli æquatione decipi, quòd enim hîc concludit, rectè conclusum est, si justitia

pro

pro justificatione accipiatur, modò simul etiam nomen Dei, quod additur, id est epitheton, *Divina*, in potiozem quendam accipiatur sensum. Certè enim, si iustificatio, id est, ratio id consequendi, ut iusti coram Deo habeamur, ab ipso Deo proposita, ea demum est, quæ in lege explicatur, nec alia apud Deum ipsum est potior, malè agitur nobiscum, qui legem transgressi sumus; in ipsa enim lege, mors, vel certè maledictio, eam transgredientibus, constituitur, nec alia ratio justificationem consequendi in ea explicatur, nisi ut quis ipsam legem ferveret.

Hoc enim asseribitur iustitia divina, ut fontem iustificet, Rom. 3.) Loci, qui hîc citantur, non omnes iustitiæ Dei mentionem faciunt; & qui faciunt, debent, vel certè possunt de ea iustitia Dei accipi, quæ in promissis, seu multò ante per prophetas, seu per ipsum Christum factis, servandis, consistit. Vnde nova æquivocatio emergit, si modò scriptor, in vocabulo iustitiæ, ad quæstionem, quæ hîc agitur, de Dei & legis iustitia, respexit. nihil enim hæc iustitiæ nominis significatio ad quæstionem istam. Præterea hîc perspicuum est, iustificandi verbum, sua vera significatione accipi, id est, iustum pronunciandi. Cur igitur idem non ubique fit? Certè hoc cum iis, quæ superius dicta sunt, non sententiã, sed verbo tantum convenit.

Igitur ista iustitia.) Rursus hîc in vocabulo iustitiæ æquivocatio committi videtur. Cum enim dicatur, iustitiam, quam Matth. 5 describit Christus, ex ejus verbis diversam esse constare a legis iustitia, ad quæstionem, de qua agitur, sine dubio is locus accommodatur. Atqui ibi non de iustitia, quã iustificamur, id est, iusti pronunciamur, cujus etiam proximè erat facta mentio, & cujus explicandæ causã, ipse locus allatus fuerat; sed de sanctitate ac vitæ innocentia manifestus est sermo. Adde, quòd, si quis rectè animadvertat, intelliget Christum in illis verbis, *Nisi abundaverit, &c.* noluisse sanctitatem ac vitæ innocentiam divinam ei opponere, quæ a lege est præscripta, sed ei, quã præditi erant Scribæ & Pharisei, ut ipsa verba satis aperte docent. Quare quamvis apud me nullû sit dubium, quin Christus mox in eodem sermone, vitæ innocentiam, quam Deus a nobis sub Evangelio requirit, illi opponat, quæ in lege præscribatur, tamen verba ista ipsius eò accommodanda esse, nequaquam arbitrò.

Porrò & Petrus nos hortatus est.) Non hortatur, meo quidem iudicio, Petrus eo in loco, ut divinam naturam participemus, sed ex divinis promissis in Evangelio nobis factis, colligit, consilium Dei esse, idque eventum comprobatum iri, ut divinæ naturæ participes efficiamur. Itaque, non Dei imitationem in hac vita, sed beatam tantum immortalitatem, naturæ divinæ nomine, intelligere eum censeo. Nec satis cohærere videtur id, quod hîc dicitur participare divinam naturam, nihil aliud esse, quam Deum imitari, cum eo, quod postea subjungitur, si Christum, in quo Dei imaginem habemus, imitati fuerimus, nos consequuturos beatam immortalitatem, & hanc esse naturæ divinæ participationem.

Desine a malo, & fac bonum.) Si verum est, in his Psalmi verbis, aliud esse facere bonum, quam desinere a malo; certè satis constare videtur, in lege non minùs præscriptum fuisse ut bona fiant, quam, ut ne fiant mala.

Cum enim David ibi, si quis vitam & felicitatem consequi velit, requirat; ut ista faciat, videlicet, ut desinat seu declinet a malo, & faciat bonum. Moses autem lege proponenda, affirmet, se vitam & felicitatem proposuisse; quis non videt necesse esse, ut in lege, non solum ut mala non fierent, sed etiam ut fierent bona, præscriptum fuisse?

62.

Quod in disputatione de justitia.) Philosophi nullum medium statuunt inter virtutem & vitium, cum, ut hic dicitur, de justitia disputant; si quidem inter hanc virtutem, quæ est Suum cuiq; tribuere, & ejus contrarium vitium, id est, injustitiam, nihil revera est medium, ita ut necesse sit quemlibet secundum hanc omnium justitiæ significationem, singularem vel justum vel injustum esse: sed non propterea inter alias virtutes singulas, eisque contraria vitia, vel generatim inter virtutem & vitium nihil medium statuunt. Imò ex Philosophorum sententia, reprehenditur a quibusdam Horatius poeta, qui dixerit, *Virtutum esse, vitium fugere*. Quamquam ab aliis defenditur, ut qui non senserit nihil aliud esse virtutem, nisi vitium fugere; sed tantum initium virtutis, seu primam ordine virtutem esse, vitium fugere, quemadmodum ejusdem verba ostendunt, quæ statim subjicit, inquires, *Sapientiam primam esse, stultitiam curuisse*. Et sanè immeritò tacite in sequentibus verbis hoc loco philosophis tribuitur, quòd satis habeant, si quis nihil mali committat, quamvis alioqui interim otietur; cum eorum, communi hodie sententiâ, princeps Aristoteles, hominis felicitatem, in agendo secundum virtutem, ponat.

63.

Hujus intermedia.) Non apparet, quòd referri debeat pronomen, *hujus*. *Otium, ignavia, inutilitas*. Dum hyperbolas quodammodo auctor scripti sectatur, plerisque videbitur parum aut nihil ab aperta blasphemia (ut vocant) abesse. Et certè, aut ego vehementissimè fallor, aut hujusmodi assercionibus, si potè prophaniis & offenciculi plenissimis, penitus est abstinendum. Quod non Moysi tantum gratiâ dico, cui tam turpis atque adeò scelestâ, si verba ipsa spectentur, sententia tribuitur, sed mundi quoque causâ, cui eadam ascribuntur. Quandoquidem mundi appellatione hoc loco, non quidem improbi, aut mundanis cupiditatibus irretiti homines, sed Dei vera cognitione carentes, inter quos omnes Ethnici philosophi sunt, sine dubio significantur.

64.

Ut ostenderet illius medi.) Nusquam, ni fallor, neque in epistola ad Romanos, neque in epistola ad Gal. conatur Paulus ostendere, ideo legem ad nos justificandos esse inutilem, quòd tantum jubeat, ne fiant mala: sed vel quia ceremonialia & judicialia præcepta, quibus partim ratio expiandi peccata, partim modus ita vivendi, ut justus quis pronunciari possit, non minima ex parte continebatur, jam abrogata esse censebat, & quia propter carnis nostræ infirmitatem, nequaquam contingere animadvertebat (id etiam ipsa scriptura testante) ut quisquam perfectissimè per totam suam vitam legem servaret; id quod omnino necesse erat cuicumque per ipsam legem justificationem consequi volenti.

65.

Ideo adhuc servus est inutilis.) Atqui Christus discipulos suos Luc. 17. monuit, ut appellarent se servos inutiles, etiam si fecissent omnia sibi præcepta: quæ sanè sententia, quemadmodum & ex antecedentibus, & toto sermone

sermone liquet, non legis tantum præcepta, quæ rata videlicet adhuc futura essent, sed omnia (imò hæc præcipuè) quæ Deus per ipsum Christum vel jam illis præcepisset, vel præcepturus esset, complecti, censenda est; id quod etiam ratio, quam Christus subiecit, abundè demonstrat. Inquit enim, eos ita debere de se loqui ac sentire, quia quicquid fecissent, facere debuissent, non autem quia tantummodo a malis faciendis abstinuissent, cæteroque verò otiosi fuissent. Sed de illis apud Lucam Christi verbis latius infra.

Apud hujus mundi sapientes.) Fallacia est in voce mediocritatis, quam enim in pretio sapientes hujus mundi habent, ea est mediocritas simpliciter & absolutè, id est, medium inter extrema, quod mediū aliud nihil est, quam virtus, cum extrema sint vitia. Hanc vero mediocritatem illi etiam, qui secundum Deum & Christum sunt sapientissimi, in summo habent pretio, quamvis nomen ipsum mediocritatis, aut simile aliud, in eorum scriptis non inveniatur. Tam mediocritas, quæ hic vituperatur, non est simpliciter & absolutè mediocritas, sed secundum quid, id est, ipsius virtutis aut vitii mediocritas, vel potius medium inter virtutem & vitium, quod genus mediocritatis nemo sapientum hujus mundi commendavit unquam.

Qui Christianus est.) Imò ista ipsa dextra est illud mediū, quod sapientes hujus mundi a beatis teneri dixerunt. Quid enim tritius Pythagoræ litera, quam vocant? ubi ex tanti hujus mundi sapientis sapientia, duæ viæ tantum ponuntur, una virtutis, dextra videlicet, quæ ducit ad felicitatem, altera vitii, sinistra, quæ ducit ad miseriam. Quod igitur medium est ratione duorum extremorum, id est virtus ratione duorum sibi adversantium vitiorum, id utriusque simul vitii ratione, seu virtus in genere, respectu vitii, alterum est extremū, id est dextra quædam via, cum vitium sit sinistra. Est igitur hæc rursus manifesta æquivocatio, eaque in voce Medii, quæ vel ex eo apparet, quod dicitur, Christianū medio ire non posse; cum nullum sit medium, nempe quia medium hæc accipitur pro media quadam via, inter dextram & sinistram, id est, eam, quæ ad vitam, & eam quæ ad mortem ducit. At in illa sententia, Medium tenuere beati, vox Medium accipitur pro eo, quod est inter duo extrema, quorum utrumque vitiosum est, ut inter prodigalitatem & avaritiam est liberalitas.

Papista medium inter cælum & infernum.) Ad rem facere hoc exemplū videretur, si adhuc modum explicaretur: Cum purgatorium sit medius quidam locus, ut papistæ placet, inter cælum & infernum, & in hunc locum, ut pote illis convenientem, velint ab initio quosdam ex hac vita migrare, qui postea tamen in cælum evolent. Hinc videtur concludi posse, secundum ipsos papistas, mediam quandam viam esse inter dextram & sinistram, sive inter bonam & malam, quæ tamen ad cælū eos perducit, qui eam ingressuri fuerint. Sed hæc speciosa licet ratiocinatione, sophismate non careret. Cum via illa, quæ secundum papistas non itur in cælum, nisi per purgatorium, non differat revera ab ea, quæ recta in cælum ducit; sed tantum is, qui in purgatorium prius, quam in cælum migrare cogitur, pro suis peccatis, temporarias, quas hæc (ut quidem papistæ volunt) debebat,

65.

67.

68.

pœnas non dederit, qui verò rectâ in cælum migrat, dederit.

69. *Multa sibi talia media.*) Apertissima hæc, & deinceps, est æquivocatio nova, in eadem voce Medium. Neque enim jam sumitur pro media vitæ via, seu pro mediocritate, ut præsens disputatio postulat, sed barbara quadam, vulgata tamen significatione, pro ipsa via simpliciter, ut cum vulgò dicitur, Hoc est medium eundi ad cœlum. Nam quòd mediocritatem hæc non significet, ex eo est manifestum, quod postea dicitur, istos, qui sibi fingunt ista media, multa scelera committere. Præterea animadvertendum est, media ista non posse dici multa, pauca enim sunt omnino, ut etiâ ex ipsorum expositione quadam, quæ post modum subjungitur, intelligi potest.

70. *Sic igitur justis lex non est lata.*) Hæc Pauli sententiâ, quòd iusto lex non fit lata, non ita intelligenda est, quasi ad hominem justificandum, ejus conservatio nihil præstare queat. Ex ipsis enim Apostoli verbis patet, ejus sententiam ad Evangelicâ ipsa præcepta pertinere, quorum conservacionem ad nos justificandòs nihil præstare posse, non dixerit unquam ipse scripti auctor, nisi sibi ipsi adversari velit. Pauli autem sententiam ad Evangelicâ præcepta pertinere, perspicuè docent verba illa, quæ postmodum subjungit, *Et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, secundum Evangelium gloria beati Dei, quod creditum est mihi.* Cum igitur Paulus legem iusto positam seu latam non esse dicit, nihil sibi vult aliud, quàm ipsâ nuda præcepta Dei ad justos non pertinere, sed ad injustos, quatenus enim Deus simpliciter jubet aliquid, non sanè eorum qui id faciunt, sed eorum qui non faciunt ratione, id jubet. At verò, quatenus id, quod jubet, facientibus vitam ac felicitatem, quæ idem re ipsa est quod justificatio, promittit, ejus decretum ad ipsos facientes seu justos, spectare quis non videt? Quamquam alia esse potest Pauli sententiâ, nempe divinæ legis minas (ex ipsius tamen Dei benignitate) non pertinere ad eos, qui sanè atque innocenter vivunt, licet aliquando labantur, & contra ipsam legem aliquid delinquant (quos scriptura justos appellare consuevit) sed ad eos qui aliquo scelere sunt obligati, quales ipse ibidem ferme enumerat. Vide Gal. 5. 22, 23.

71. *Igitur & Paulus plus tribuit.*) Locus ille Pauli Rom. 5. 7. non solum differentiam istam inter bonum & justum non probat, sed pro eodem utrumque accipi docet. Manifesta enim est Pauli sententiâ eo in loco, *Christum pro injustis mortuum esse, cum tamen vix ullus reperiat, qui pro bono sine iusto mori velit. Vix inquam, Nam fortasse audeat quis mori pro viro bono.* Itaque quem prius justum nominaverat, bonum deinde vocat, alioqui non cohererent illius verba, nec quicquam ad rem loqueretur. Nec quemquâ hæctenus aliter accipere Pauli verba ista animadverti. Erasmus sanè, qui ex celebrioribus enarratoribus opus illud ferè concinnavit, ad hunc modum verba ista in sua paraphrasi extulit: Atqui inter homines vix ullum reperias tam amicum, ut integri promeriti que amici periculum sua morte redimat. Sed demus inveniri, qui pro bono amico fortassis mortem non recuset adire, &c.

72. *Sed inutilem.*) Scribendum est, seu esse inutilem, vel, seu non esse utilem.

Paulus qui ferè aliud.) Quæ Pauli sententia sit, in epistolis Rom. & Galat. quod attinet ad justificationem ex lege, supra satis indicavimus. Porro, quæ scripta sunt in locis hæc citatis ex epistola ad Hebr. hoc tantum docent, per Christi sacerdotium legale abrogatum fuisse, & tantò præstantius esse Christi sacerdotium, quàm illud sit, quòd ex legis Mosaicæ præscripto institutum fuit, quanto Christus præstantioris fœderis mediator est, quàm illud quod in Mosaicæ lege fuit sancitum. Cæterum ad probandam legis inutilitatem, aut inefficaciam in homine justificando, loca ista per se nihil momenti fortassè habent.

Sed legis opera a justificatione excludi.) Quomodo verò hoc intelligere potuit, cum paulò ante dictum sit, eos, qui divinam justitiam habent, legis justitiâ non destitui, id est, divinam justitiam, legis etiâ justitiam completi? Non igitur excludi, sed non satis esse legis opera, hæc dicendum fuerat, vel alicubi supra diligentius explicandum, quid apud Paulum sit, justificari hominem sine legis operibus, id autem nihil aliud est, nisi justificari hominem sine totius legis perfectâ obedientiâ.

Si omnia feceritis.) De hoc loco supra satis disputatum est, ut ostendatur, Christi verba, ad ipsius Christi præcepta non minus, quàm ad præcepta legis pertinere. Hic tamen addo: Rationem, quam suorum verborum Christus subjunxit, de qua antè quoque est dictum, ejusmodi esse, ut ad omnia divina præcepta pertineat. Quis enim negaverit, quicquid Deus præceperit, fieri a nobis debere, seu, nos teneri, ad ea omnia faciendâ, quæ Deus jusserit, quæcunque tandem illa fuerint. Tam ad hanc obligationem nostram, ex ipso Dei jussu, non autem ex qualitate rei jussu proficiscentem, Christi verba referenda esse, demonstrat similitudo ab ipso allata, domini jubentis, ut servus arator, aut pastor, ex agro rediens, (postquam videlicet suum ejus diei munus jam absolverit) non quidem jam discumbat, sed pareret ipsi cœnam, seseque præcingat, ut ipsi, donec comederit & biberit, ministraret. Vbi videri fortasse alicui possit, servum istum, ultra ipsius debitum, domini jussu gravari; cum tamen revera nemo sanæ mentis negaverit, ex eo ipso, quòd servus est, teneri eum, licet proprium suum munus eo die absolverit, & jam requiete, ac cibo indigeat, quæ jussit Dominus facere. Neque verò obstat, quominus Christi verba ad omnia Dei præcepta pertineant, quòd alioqui is, qui omnia Christi præcepta servasset, damnaretur, cum scilicet alibi scriptum sit, servum inutilem coniciendum esse in imas tenebras. Nam quid (rogo) ratio illa, quia quòd debueramus facere, fecimus, &c. ad eum servum, qui nihil utilitatis domino suo attulit, sive ad ejusmodi inutilem servum, qualis fuerat iste, qui in imas tenebras conicere jubetur? Nunquid iste, quòd debuerat facere, fecerat? quomodo verò? cum dominus ipse illi dicat, *Oportuit te, &c.* Præterea, an qui fecit quòd debuerat, coniciendus est in imas tenebras? quid quæso absurdius? Numquid Christus, Lucæ 17. dicere voluit, non satis esse, ut quis omnia, quæ in lege jubentur, faciat, ut tenebras illas imas vitet, ubi erit sterus, fridorque dentium (ut quidem necesse esset, si servi inutilis nomen idem ibi significaret, quòd Matth. 25.) & non potius, ut apertissimè est, monere, ne quicquam nobis a Deo præceptum facere detrectemus, nevé postquam omnia

præcepta fecerimus, nos ipsos efferamus? Abstinendū est omnino ab istis violētibus sacrorum verborum interpretationibus, nec propter unius vocabuli similitudinem, perverſæ, nec sibi ipsis consentientes explanationes inducendæ, sed æquivocationes diligenter vitandæ, & ejusdem vocabuli diversæ significationes suis locis observandæ, quod cum in hoc scripto sæpe non fiat, magna inde doctrinæ, quæ in eo traditur, obscuratio oritur, & multa vere alioquin & præclare in eo dicta, falsitatis, & absurditatis suspecta redduntur. Simili autem ratione, responsum volo ad locum Ioh. 15. quod ad servi nomen attinet (nam de verè inutili, ea jam dicta sunt, quæ ostendunt, quo sensu quis, & amicus simul, & servus inutilis vocari possit) quamvis enim servi nomen certo quodam sensu prolatum, ut illum scilicet significet, qui nihil amplius est quam servus, cum amici nomine non conveniat, tamen in alium sensum acceptum, ut videlicet eum declaret qui servit, & dominum agnoscit, non excluso interea, si quid amplius, ratione habita ad eum ipsum qui dominus ejus est, habere inveniatur, nihil verat, quin idem ejusdem & servus sit & amicus. Hinc Apostoli Christi, qui ab eo non jam servi, sed amici ipsius sunt dicti, passim se servos Christi appellant, ut sunt revera. Nam & Christus, se Dominum ipsorum revera esse ante dixerat, Ioh. 13. Nec quicquam sane detestabilius, quam si quis Christianum hominem, quantumvis ipsi Christo carum, præcisè atque absolute negaret, esse Christi servum. An non enim Christus est omnium Dominus? Ad hæc, si nomen servi, Lucæ 17. Christi respectu, qui videlicet sit Dominus, prolatum est, necesse est, ut is, qui præcipit illa omnia, sit idem Christus. Et sic apparet, scriptoris hujus interpretationem, & locorum in speciem dissidentium, conciliationem admitti non posse, Christum scilicet apud Lucam, nequaquam de præceptis a se datis loqui. Sin autem servi nomen, non ipsius Christi, sed Dei respectu est ibi enunciatum, nihil ista conciliatione est opus, cum apud Iohannem Christus nullo pacto neget, suos Apostolos esse Dei servos. Mitto, quòd apud Lucam Christus revera non ait suos discipulos fore servos inutiles, etiamsi servaverint omnia sibi præcepta, sed ita debere eos sese nominare, seu de sese ita sentire, ubi ad modestiam tutius servandam, & superbiam vitandam, nihil mirum est, hyperbolen aliquam subesse.

77.

Illud denique observa. Hæc observatio & coacta, & minus vera, & denique inutilis mihi videtur. Coacta quidem propterea, quòd cum Deus statuerit operibus nostris, quæ hic bona in hoc scripto vocantur, vitæ æternæ præmium (quemadmodum scriptor ipse & fatetur, & contendit) jam agnoscit ea ut nostra. Quod si Deus ipse, ut nostra, ea agnoscit, nimis coactè, ob id quòd Dei servi sumus, non nostra, sed Dei esse dicuntur. Iam dicitur præparasse illa Deus, ut in illis versaremur, non ob eam causam, quòd ipse in nobis sit ea effecturus, sed quod decreverit, ut nos, si salvi esse velimus, ea faciamus. Minus vera porro isthæc observatio est. Nam si ex eo, quòd Dei servi sumus, sequitur, opera Evægelica non nostra, sed ipsius Dei esse, ob hanc ipsam causam, multò magis legalia opera, non nostra, sed Dei erunt, cum sub lege multò magis servorum nomen nobis coveniat, quam sub Evangelio. Denique inutilis est observatio ista, quia, si bona opera non

non sunt nostra, sed Dei, hinc constare potest, non esse, cur propter ipsa a Deo quicquam speremus, contra id, quod supra scriptor ostendit, ac proximè constanter asseruit.

Iustificationem, qua fit per Christi sanguinem.) Non in eo errant nostri homines, quòd iustificationem secundum literam, non autem spiritualiter intelligant, sed quòd credant, in verbis istis, *per Christi sanguinem*, aut similibus, in hoc de Iustificatione nostra argumento, in sacra scriptura expressis, significari omnino causam (ut ipsi loquuntur) meritoriam, & mediam efficientem, idque propriè, cum tamen ejusmodi verbis, causa tamen, sine qua non (quam vocant) significetur, & Christi sanguinis inventus, in nobis iustificandis, simpliciter declaretur.

78.

IV.

*Fragmenta de Iustificatione.**De significationibus vocabuli Iustificationis.*

VOCABULI Iustificationis tres sunt significationes.

I. Iustificare significat, justum, hoc est, probum & sanctum facere.

II. Absolvere a peccatis, & ab omni condemnatione, & talem pronunciare, qui nunquam peccaverit.

III. Iustum pronunciare, hoc est, talem judicare, qui omninò non debeat condemnari: vel talem pronunciare ac si nunquam peccasset.

Prima significatio non pertinet ad hanc nostram disputationem, & vix in sacris literis invenitur. Vix dico, Quia unus est atque alter locus, ex quo videatur ea probari posse, cum tamen ex illis non probetur. Non pertinere eam significationem ad nostram disputationem, inde apparet, quòd hic non quaeritur, quomodo quis justus fiat, sed quid sit, cur ille justus habeatur.

Reliqua dua posterioris, habent multum inter se convenientia, ita ut in Christiano homine quodammodo confundantur. Potest enim quis pronunciari justus duplici modo: vel quia nihil omninò deliquerit, vel quia pro tali habetur, ac si nihil deliquisset. Secunda autem significatio magis est impropria in hac nostra quaestione, & per accidens vera. Quia scilicet fiat, ut is, qui absolvitur, iustificetur etiam. Tertia autem est omnium verissima, & hujus quaestiones propria. Cui etiam ad amussim respondet verbum Hebraicum, quod ubique per verbum iustificandi effertur. Est autem verbum hoc iustificationis luridicum, in quo jure nemo justus efficitur, sed pronunciatur. Apparet hoc ex verbo contrario, Impium facere, hoc est pronunciare, Proverb. 17. 15. Esa. 5. 23. Est autem notandum, quod in ipsa lingua Latina hæc phrasia inveniatur, ut, exempli causa, Ille, facit eum bonum Poëtam, hoc est, prædicat: Fecit me stultum, hoc est, prædicavit me esse stultum.

*Qua ratione nos iusti coram Deo pronunciemur, & quomodo fiat, ut nobiscum
ita, ut cum iustis, agatur?*

P R I M Û M opus est, ut a peccatis nostris absolvamur. Nam quærere de prima justificationis nostræ causa, nihil hîc est necesse, cum omnes fateantur, & ratio ipsa fateri cogat, Deum, sicut omnium aliorum bonorum, sic etiam hujus esse primam causam. Verùm opus est quærere de aliis causis, potissimum verò de præcipua præter primam, & sic de eo, quod semper debuerit esse in nobis, ut iusti a Deo pronunciemur. Hoc autem est, & semper fuit, Fides in ipsum Deum. Certum enim esse debet, quòd sive sub vetere, sive sub novo Testamento illi omnes justificati fuerint, & iustificentur qui in ipsum Deum credunt, & sic statuendum est, quod attinet ad rei substantiam, nihil differre modum, quo justificati sunt veteres illi ab eo, quo nos iustificamur, utrobique enim per fidem in Deum continet justificationis.

*Quare dicatur, Ante legem fidem non extitisse, & tamen per fidem etiam sub
lege homines fuisse iustificatos?*

P A U L U S Gal. 3. videtur asserere fidem, hoc est, viam justificationis nostræ per fidem, non extitisse, durante lege, sed tum demum cum Christus advenit; quod propterea dicit, non quia etiam sub ipsa lege non contingeret justificationis per fidem, sed quia talis justificationis, & consequenter peccatorum condonatio ejusmodi, ut ea est, quæ post Christum extitit in ipsa lege, ipsoque vetere fœdere, non continebatur. Imò neque etiam alibi expressè, atque in perpetuum ejusmodi peccatorum condonatio a Deo proposita ac promissa legitur. Videtur enim, quicquid ad talem Dei promissionem pertinet, & in vetere Testamēto scriptum legitur, pro illo quidem tempore spectare ad pœnarum, quæ jam populo propter peccata inflexerentur ablationem, & ad exemptionem ipsius populi ex ejusmodi pœnis, non autem ad integram & perpetuam peccatorum condonationem, & ad hunc sensum sunt interpretanda præcipua loca, Deut. 30. Ezech. 18. & 33. & si qua sunt alia similia. Neque quicquam est, quod ad condonationem istam sub vetere Testamento datam, magis pertineat, quàm, multa quæ in Psalmis leguntur, præsertim verò in Psal. 103. Verùm animadvertendum est non posse ex verbis Davidis apertè colligi, Dei promissum, ea de re populo factum & promulgatum, sed tantum, quid meritò de ipsius Dei clementia & benignitate erga eos, qui illum timent, sperari possit, seu sperandum omnino sit. Additur enim ibi, Recordatur quia pulvis sumus. Hæc scilicet est causa, quare sperari possit, Deum peccata ignoturum se timentibus, non autem quia promiserit.

Quod verò sub lege homines iustificarentur per fidem, præter testimonia & rationes supra allatas, illud maxime probat, quod alioqui vix fuisset inventus quisquam, qui iustificaretur, justusque a Deo pronuncietur. Cum lex, quæ fuerat populo proposita, ejusmodi esset, ut dici possit, impossibile fuisse, ut eam homo servaret. Tamen hoc non ita intelligendum est, ut prorsus ac penitus impossibile fuerit. Alioquin enim Deus, per sum-

num scelus injustitiæ & insipientiæ accusaretur, qui iussisset ab homine id fieri, quod nulla prorsus ratione ab eo fieri posset. Ratio verò hujusce rei, quam conclusimus, & ipsius rationis, quam ad eam concludendam attulimus, hæc est, Quòd exclusâ viâ justificandi per legem, necesse est ad viam justificandi per fidem devenire. Cum inter hæc duo, seu præter illa, nihil sit tertium, quod ad justificationem hominis ullo pacto pertinere possit. Animadvertendum est autem id, quod antea diximus, Quòd justificatione per ipsam legem, requirit omninò perfectam ejus & integerrimam, per totam vitam conservationem. Nam alioquin fieri possit, ut quis possit dici legem servare, etiam si aliqua in re, quæ ad legis præcepta pertineat, interdum labatur. Imò non modò potest hoc fieri, sed ab iis, qui sub ipso veteri Testamento iusti a Deo sunt pronunciati, quamquam non omninò ab omnibus, tamen a plerisque id factum fuisse, & per se verisimile est, & ipsis sacris testimoniis consentaneum. Sed interim isti non per ipsam legem, sed per fidem sunt servati, quatenus Dei præcepta servantes, quamvis interdum laberentur, planè ostendebant, idque re ipsa præstabant, se Deo confidere.

Obedientiam requiri ad fidem, sic probatur.

CERTUM est ex sacris literis, requiri ad hoc, ut quis consequatur apud Deum remissionem peccatorum, & ita coram eo justificetur, ut de illo merito dici possit, quòd pactum Dei servet, seu Dei mandata faciat, Psal. 103. Non irascitur in perpetuum iis, qui servant ejus mandata. Ex quo consequitur, quòd cum ex testimoniis sacrarum literarum aperte constat, per fidem sub ipso veteri Testamento homines justificados fuisse, fide ista comprehendi conservationem divini pacti, seu mandatorum Dei. Alioquin enim pugnarent ista inter se, quòd quis per fidem justificaretur, & tamen necessariò ad justificationem requireretur, ut quis Dei pactum servaret, ejusque præcepta custodiret.

Utrum ista fides, quâ veteres justificabantur, contineret in se aliquomodo fidem in Christum? hoc est, utrum, quemadmodum vulgò creditur, illi propterea justificati fuerint, quia & crederent Christum in mundum venturum, & in eum sperarent?

RESP. Nec revelatum vel indicatum fuit unquam in sacris literis, nec iusti sunt usquam illi veteres, ne dum aliud, sed neque etiam credere Christum venturum. Nam nec invenietur, quòd Deus in foedere, quod cum populo suo sancivit, adventum istum futurum Christi promiserit, aut ulla alia ratione universo populo id per Moysen ita patefecerit, ut aperte ab ipso populo intelligeretur. Quod verò apud Moysen scriptum, vel a Mose populo, Dei nomine promulgatum non invenitur, id universum populum, & singulos ex populo, prorsus ac penitus obligare nullo modo potuit.

Necesse est illum, qui Deo vult confidere, credere etiam dictis ejus. Deus autem promisit & dixit venturum Messiam. Ergò oportuit eum, qui se Deo conficere voluit, etiam credere Messiam venturum.

RESP. I.

RESP. I. Non est verum, Deo confidere eum non posse, qui certis dictis Dei non credat. Fieri enim potest, ut causas habeat, vel saltem habere sibi videatur, quare certa dicta, quæ Dei esse creduntur, pro divinis non habeat. Nec ideo non credit, quia credere dictis Dei nolit: sed quia de illis dubitat, vel etiam falsa esse existimat. Non potest enim fieri, ut aliquis credat Deum aliquid dixisse, & tamen eidem credere nolit. Alia est ratio obedientiæ. In hac requiritur actus, qui, quia homini est gravissimus, ideo potest fieri, ut credat Deum aliquid dixisse, & tamen non obediat. Imò potest fieri, ut non obediat, & tamen non nolit, imò conqueratur de se, qui non obediat. Non potest autem quis statuere se, antequam ad actum perveniat, nolle Deo obedire, nisi sit deploratissimus & perditissimus.

II. Nego populo in univrsum, & semper promissum fuisse Messiam. Potuerunt omnes hoc scire, sed tamen non omnibus hoc fuit promissum. Quæ enim extra fœderis promissa sunt, ea non ad omnes pertinent. Quæ autem a Prophetis dicuntur, non verè sunt ex lege. Hinc Iudæorum magna pars Charaim dicti, Prophetas rejiciunt. Multa poterant dici a Prophetis, quæ non opus erat populum credere.

Quid sit, sub Evangelio non ex operibus, sed ex fide justificari?

HINC jam patere potest, quid sit illud, quod non per opera, sed per fidem justificemur. Nempe quod scriptura, cum affirmat, nos per opera non justificari, seu servari, non intelligit hoc tantum de operibus legis, quamvis Paulus ita videatur loqui, ut operum nomine, in hac sua sententia, opera legis intelligat. Vnde etiam factum est, ut non pauci intellexerint, operum nomine, in prædicta sententia, sive enunciatione, intelligenda opera ceremonialia legis, non etiam moralia. Crediderunt enim ipsam vocem legis a Paulo additam fuisse, ut ipsa opera moralia in lege contenta excluderet, quippe, quæ non propriè atque absolute possent dici opera legis, cum etiam sine lege, si non omnia, maxima tamen ex parte, ab ipsa ratione dictari videantur. Id quod non contingit in operibus ceremonialibus. Ea enim non ratione ulla, nisi quod Deus ita jubet, & solo legis præscripto nituntur. Sic, inquam, isti existimarunt, sed falsi sunt, quia totius rei vim minimè animadverterunt, nec perfectè Apostoli scopum sunt affecti, qui non propterea legis mentionem facit, quod de operibus tantum in ipsa lege, lege inquam Moïsis contentis loquatur, sed quia res illi erat cum Iudæis, qui per legis opera justificari volebant, cum quibus disputans, interim ita loquitur, ut appareat ipsum absolute intelligere per ipsa opera, quæcunque illa tandem sint, si, ut opera considerentur, neminem justificari. Quod tamè non eam vim habet, ut a causa justificationis nostræ, omninò quæcunque opera, & quocunque modo considerata, excludere velit: sed sensus ipsius est, ut indicavimus, Nulla esse opera, quæ tanti sint, ut propter ipsorum meritum justificari possimus. Quando scilicet nemo est, qui perfectissimè atque integerrimè per totam vitam ea opera faciat, quæ sive sub veteri sive sub novo Testamento præscripta sunt, id quod tamen omninò requiritur, sive requireretur ad hoc, ut per ipsa opera, tanquam, ejus rei aliquo modo meritoria, justificatio contingeret. Diximus autem,

Aliquo

Quare Apostolus dixerit, ex operibus legis neminem justificari.

33
33
33
33
33

Aliquo modo meritoria, ut ab ipsis operibus excludamus, non modò absolutum & maxime proprium meritum, quod oritur ex ipsa operum præstantia per se considerata, sed etiam illud, quod minus propriè & respectivè meritum est, quippe, quòd non ex ipsa per se operum præstantia, sed ex solo Dei promisso oritur ac proficiscitur, ad eò, ut nemo neque per illud, neque per hoc meritum, suorum operum justificationem & absolutionem a peccatis suis adipiscatur. Vbi considerandum interea est, quòd nihilominus meritò dici potest, & verissimum est, Dari obedientiam, quæ possit dici causâ justificationis nostræ propter Dei promissum, nec tamen dicendum sit, operum meritò tunc justificationem nobis concedi, quippe quòd obedientia ista sub ipso novo Testamento, si omnia præcepta in eo nobis data considerentur, non possit dici perfecta, quamvis Deus pro sua bonitate velit, si eâ præditi fuerimus, nos iustificatos pronuciare.

Nulla opera sunt meritoria.

Obedientia, est causâ justificationis nostræ.

Iam quòd Paulus generatim intelligat, opera ipsa per se & propter meritum suum, quæcumque illa tandem sint, non esse causam justificationis nostræ, liquidò videtur apparere ex iis, quæ disputat in initio capituli 4. epistolæ ad Rom. ubi negat simpliciter atque absolutè, Abrahamum, quem proponit exemplum omnium, qui iustificantur, ex operibus apud Deum iustificatum fuisse. Vnde quia fortassè hoc durum quibusdam videbatur, addita est in plerisque Latinis exemplaribus vox Legis, ad hunc modum, *Si enim Abraham ex operibus legis iustificatus est, &c.* Quod tamen peperam additum fuisse, vel ex eo apparet, quòd Abrahami tempore nondum lex erat. Lex inquam Mosaica, de qua sine dubio sunt accipienda Pauli verba, cum alibi negat, ex operibus legis quenquam iustificari. Subjicit autem Paulus ea verba, quæ manifestè doceant, illum non modò de legis operibus, sed de omnibus aliis velle sua verba accipi. Inquit enim, *At operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. At non operanti, credenti autem in justificantiem impium, reputatur fides ejus ad iustitiam.* Ex quibus verbis constat, illù generaliter negare, ex operibus quenquam iustificari. Sed illud tantùm est animadvertendum, quòd ex iisdem verbis apparet, cum operum, seu operandi nomine, intelligere perfectam operum sibi præscriptorum conservationem. Constat inquam ex eo, quòd negat illum, qui iustificatur, nihil operari, quod tamen falsissimum est, cum illud tantùm sit verum, quòd is, qui iustificatur, etiam si multum sine dubio operetur, & plus quàm quisquam alius, tamen non omnia & sigula proflus sibi præscripta opera facit.

Per opera legis, omnia opera intelliguntur.

Quid sit Paulo operari, Rom. 4.

Quatenus igitur fides operibus opponitur, cum jam statutum sit, opera in hac disputatione intelligi perfectam conservationem madorum Dei, necesse est, ut perfectio ista, minime ad fidem, qua iustificamur, formandam requiratur. Imo ut fides, de qua agimus, perfectione ista careat. Nam alioqui, si ea istam perfectionem contineret, jam non per ipsam fidem, sed per opera iustificaremur, aut certè non minus per opera quàm per fidem. Quod tamen disertè Paulus negat, & ita ut totum hoc melius intelligatur, subit explicare, quomodo igitur intelligendum sit, quòd Iacobus ait sine cap. 2. suæ epistolæ ait, nos non fide tantùm, sed operibus etiam iustificari. Quod & Pauli verbis & nostris planè adversari videtur. Solutio hujus

Fides & professio minime pugnat.

Conciliatio Pauli cum Iacobo.

dubii est facilis, si ea in memoriam revocentur, quæ paulò ante diximus. Cum enim Paulus negat ex operibus nos justificari, considerat opera tanquam meritoria, & sua ipsorum vi hominem justificantia, & consequenter ejusmodi, quibus si ad Dei præceptum examinentur, nihil prorsus desit; at Iacobus operum nomine eam obedientiam intelligit, sine qua Deus hominem sibi carum habere non vult, seu mavis opera ejusmodi, sine quibus dici nequeat, ulla ratione hominem Deo obedire, & interea, si illa adsint, quamvis homo, qui illa facit, dici nequeat perfectissimè Deo obedire: tamen de eo alioquin meritò affirmari possit, & ab ipsa scriptura soleat, eum Deo obedientem esse. Ex hac collatione, istorum duorum Pauli & Iacobi locorum, & sententiarum, manifestum est, quemadmodum ad justificationem nostram non requiritur necessariò, perfecta obedientia mandatorum Dei, sic ad eandem justificationem omninò requiri, ut Dei mandata ita conservemus, ut meritò dici possit, nos Deo obedientes esse, & propterea cum Paulus affirmat, nos per ipsam fidem justificari, fidem intelligere, qua obedientia ista contineatur, & vicissim apparet, satis esse, si obedientia nostra mandatorum Dei, ejusmodi fuerit, ut meritò affirmari possit, nos fide, nempe in Christum, sive in Deum per Christum, esse præditos; hoc est, nos Christo, sive Deo per Christum, confidere. Hinc autem proficiscitur omninò, summa consolatio nostra, cum videmus, Deum summo jure nobiscum non agere, & cum cognoscimus lapsus ac fragilitates nostras, imperfectionesque multas, quæ in nobis sunt, quando illæ non possunt efficere, ut de nobis affirmari nequeant, quod Christo confidamus, non habere talem vim, ut justificationem nostram quicquam impediant. Tantùm interim nobis curandum est, ut omnibus verbis conemur nihilominus, ne quicquam tale in nobis sit, alioqui nisi id conati fuerimus, jam non per fragilitatem nostram, sed per malitiam; non nobis invitis, sed consultò ac volentibus nobis ipsis, fieri statuatur, ut peccata ista & lapsus admittamus, unde consequetur, nos minimè justos pronunciatum iri a Deo.

Vnus hujus
testimonii.

Cautio au-
tem.

Via salutis
recta Media
quæ sit.

Extrema vie
salutis quæ?

Confutatio
prioris.

His ita expositis, apparet simul, recta atque indubitata salutis nostræ ratio. Quæ media est inter duo extrema, ad quorum alterutrum facilè de nostrâ naturâ ducimur. Vnum extremum est, si quis statuatur, necesse esse ad justificationem & consequendam & conservandam, nunquam quicquam peccare, quod sanè extremum, id est, sic statuere, planè vitiosum est ac falsum. Falsum, quia multis sacrarum literarum locis apertè adversatur, & cum ista ratione salutis nostræ pugnat, quam nos modo ex sacris testimoniis depromptam exposuimus. Vitiosum autem & periculi plenum. Quia vel hominem ad desperationem facilè adigit, cum agnoscit, quemadmodum reverâ omnibus contingere solet, se non perfectè Dei Christi quæ mandata servare, vel eò impellit, ut quis credat se nihil peccare, nec unquam quicquam adversus Christi madata delinquere, cum tamen & sapius peccet, & multa faciat, quæ cum Christi mandatis pugnant, quod duplici ratione contingere potest: vel quia scilicet non sentiat se id facere, quod tamen facit, vel quia sibi ipsi misericerrimè imponens, non credat esse peccata, seu delicta adversus mandata Christi, ea, quæ tamen omninò sunt.

Alte.

Alterum est extremum, quod vulgò receptum est, non sine summa animarum pernicie, videlicet, ad justificationem nostram nihil prorsus bona opera pertinere, nisi quatenus sunt ipsius justificationis effecta. Vbi, qui ita sentiunt, coguntur fidem, quã justificamur, ejusmodi intelligere, quã quatenus ad substantiam suam, sive essentiam ac formam, bona opera non requiratur. Ex quo consequatur, ut quando certum est, per fidem nos justificari, omnino eveniat, ut isti censeant justificatum esse hominem, etiam antequam boni quicquam faciat, licet postea sit facturus. Quod adversatur totum sacrę scripturę: quę, ut alia taceam, aperte contestatur, sine pœnitentia non consistere, neque existere, peccatorum nostrorum remissionem. Cum & verissimum sit, & isti ipsi id agnoscant, & fateantur, justificationem nostram aliud nihil reipsã esse, quã remissionem peccatorum nostrorum.

Ex his quę hactenus dicta sunt, satis intelligi potest, etiamsi verissimum sit, quemadmodum scriptura apertissimè testatur, nos per mortem Christi, per quę sanguinis ejus fusionem servatos esse, nostraque peccata deleta fuisse, non tamen hoc ipsum credere, esse eam fidem in Christum, quã ut sacrę literę docent, justificamur, id quod multi & olim putarunt, & hodie putant, adeo quę firmiter credunt. Longè enim aliud est, istud credere, & sub spe vitę æternę, ab ipso consequendę, Christo obedire, quod necessariò requiritur ad justificationem nostram, antea a nobis & dictum & demonstratum est. Non incidissent autem isti in tantum errorem, si rectè intellexissent, quid sit Christi sanguine peccata nostra deleta fuisse. Nam hoc ipsum rectè intellectum, ut a nobis supra expositum fuit, nempe ut sit, Christum sanguinis sui fusione adeptum esse potestatem, nos a morte vindicandi, quã re, peccatorum nostrorum perfecta atque integra remissio continetur, & simul sit, per eandem Christi sanguinis fusionem factum esse, ut Christo obediamus, atque ut spiritus sanctus loquitur, purgatam habeamus conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi, hoc inquam ita intellectum, & cum eo junctum, quòd illa suprema Christi potestas, quę salutis nostrę media causa est, non pertinet, nisi ad illos, qui ipsi Christo obtemperaverint, ut intelligitur ex eo, quod legitur Hebr. 5. 9. satis aperte unumquemque monet ac docet, nullo modo fieri posse, ut fides in Christũ, quã justificamur, sit credere, quod per ipsius sanguinis fusionem deleta fuerint peccata nostra, sed formam atque essentiam fidei in Christum esse, ejus præceptis obedire.

Iam ex his omnibus potest apparere, quemadmodum in ipsa rei summa convenit modus justificationis sub veteri Testamento, cum modo justificationis sub novo, quatenus utrobique per fidem in Deum, illa contingit; sic in hac ipsa re, esse insignem aliquam inter utrumquę Testamentum differentiam, nempe, quod sub novo Testamento requiratur, ac necessarium sit, confidere Deo per Christum. Quod quatenus ad id attinet, quod diximus per Christum, sub veteri Testamento, neque necessarium fuit, nec porrò in quoquã fuisse ullã ratione dici potest. Continet enim hoc quod dicimus, *Per Christum*, duo maximi momenti, quę sine dubio sub veteri Testamento non fuerant. Nam cum dicimus, *sub novo Testamento*, oportet

Similitudo
& dissimilitudo
justificationis sub
vetere &
novo Testamento.

Quid sit Cre-
dere in De-
um per Chri-
stum.

re confidere Deo per Christum, primum idem est, ac dicere, oportere nos non Deo tantum, sed etiam ipsi Christo confidere. Quemadmodum ipse Christus monet discipulos suos apud Iohannem in ipso initio cap. 14. Deinde ex hoc alterum consequitur, quod debeamus non modo ea præcepta servare, quæ sub veteri Testamento a Deo data sunt. neque per Christum fuerant abrogata, sed etiam præcepta omnia, quæ illis idem Christus addidit. Neutrum autem istorum, vel necessarium sub veteri Testamento fuisse, vel etiam ab ullo factum esse, id evidentissimè probat, quod Christus nondum extitisset, & sic multa profus præcepta legi illi, quæ sub veteri Testamento lata fuerat, addidisset.

Quare fidei, quæ est assensus mens, tribuatur salus?

EST autem animadvertendum, quod non pauca sacra loca, possunt nobis occasionem præbere, non benè intelligendi, quid sit fides in Christum, quæ justificamur, & existimandi, Pontificiorum sententiam esse veram, quæ habet, quod fides ista sit, adhibere assensum illis quæ a Deo dicuntur. Quanquam enim ipsi hoc ita intelligunt, ut adhibeatur assensus vel explicitè, vel saltem implicitè omnibus, quæ divinitus dicta aut scripta sunt, id quod non potest probari ex locis istis, de quibus loquimur: tamen ad confirmandam aliquo modo ipsorum sententiam, videntur pertinere, propterea quod ex illis colligitur, nos justificari, si aliquid credamus, quod a Deo dictum fuerit. Omittemus autem hic loqui, de celeberrimo illo loco ad Rom. 4. Unde videtur probari, Abrahamum propterea justificatum fuisse, quia crediderit Deo, sibi Isaac promittenti. Nam de loco isto uberrimè a nobis est explicatum in Disputatione de Servatore. Quamvis & de illis, de quibus hic acturi sumus, aliquid est ibi dictum, sed plenius aliquantò de iis agi nunc poterit. Sumemus autem tanquam præcipuum locum, pro uno loco ponentes id, quod non semel tantum in novo Testamento legatur, licet non iisdem verbis, quod scilicet, *Qui credit Iesum esse Christum Dei Filium, is habet vitam æternam*, ut legitur apud Iohannem in fine cap. 20. Nam certè istud credere, aliud nihil est, quàm assentiri esse verum aliquid, quod Deus dixit, seu testatus est, quemadmodum & res ipsa apertè docet, & intelligitur ex eo, quod scriptum est apud eundem Iohannem tum in Evangelio, tum etiam in prima epistola, & in epistola quidem cap. 5. v. 10. ubi ait, *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in se. Qui non credit Filio, mendacem facit Deum, quia non credit in testimonium, quod æstificatus est Deus, de Filio suo.* Hic apertè habetur, quod qui non credit in Filium Dei, non credit Deo, & quod Deus testificatus est, de Filio suo. Id autem quod intelligit Apostolus Deum testatum esse de Filio suo, sine dubio est, ejus Filium, id est, Iesum Nazarenum esse Christum, quemadmodum ex pluribus aliis illius epistolæ locis clarissimum est, ubi sæpius inculcatur, & ad id probandum videntur omnia dirigi, Iesum esse Christum. Considerandum est, quod attinet ad explicationem illius loci, Ioh. 20. Quod propterea tribuitur isti credulitati, ut sic dixerim, seu fidei, si ita loqui velimus, quod Iesus sit Christus Filius Dei, vitæ æternæ adeptio, & consequenter justificatio nostra, ob eam causam, quod nemo id credere potest, quia

quin ipsi Christo confidat, ei que obediatur. Nam cum Iesus, qui dicitur Christus, si illi confisi fuerimus, & obederimus, promisit vitam æternam, nullo pacto fieri potest, ut credamus, eum istud verè dixisse, quin illi confidamus, ei que obediatur. Atqui nemo credit unquam, Iesum esse reverà Christum Dei Filium, quin simul persuasissimum habeat, eum & hoc, & quicquid unquam dixit, verè dixisse. Quod autem, si hoc nobis persuadeatur, non possit fieri, quin illi confidamus, ei que obediatur, ex eo patet, quod fieri nequit, ut quis prudens, sciens, vitam æternam aspernetur. Est enim vita æterna, omnium rerum quæ excogitari possunt, desiderabilissima, atque ejusmodi, ut ipsa natura nos cogat, ad illam vehementissimè cupiendam. Est igitur agnoscendum, quod Iohannes tribuit causæ id, quod reverà pertinet ad effectum, id est, tribuere fidei, quod Iesus sit Christus, vitæ æternæ adoptionem, cum tamen reverà, vitæ æternæ adeptio proficiatur a fiducia, quam in Christo collocamus, & ab obedientia, quam ejus præceptis præstemus, quæ sunt effectus fidei ejus, quod Iesus sit Christus. Idem dicendum est de loco ad Rom. 10. ubi iustitia, seu iustificatio nostra, tribuitur fidei, quod Deus Christum excitaverit a morte, quod sine dubio res est, quam Deus per ipsius Christi Apostolos, per orbem terrarum publicavit, atque testatus est. Nam hic quoque causæ ab Apostolo tribuitur, quod est effectus. Credere enim, quod Deus Iesum a mortuis excitaverit, est causa, & quidem necessaria, si id verè & ex animo creditur, ipsi Deo per Christum confidendi atque obediendi, nempe, quia hoc similiter verè credi non potest, quin simul credatur esse vera ea, quæ per ipsum Christum a Deo nobis promissa sunt, si illi obederimus, & consequenter ei confidatur, atque obediatur, quæ est vera & proxima causa, quatenus ad ea attinet, quæ in nobis esse debent, nostræ coram Deo iustificationis, ut antea abundè explicatum fuit.

V.

De Fide & operibus, quod attinet ad Iustificationem nostram.

Ex Italicis literis, ad clarissimum virum N. N.

AD tuas quæstiones, & si per ea, quæ antehac ad te scripsi, satis responsum mihi videtur, tamen conabor adhuc, quoad ejus per me fieri poterit, respondere. Sed prius oportet me repetere, quidnam fidei nomine intelligam, fidei inquam Christi, qua iustificamur, ac perpendere, num Christi fides in tota hac disputatione non in unum tantum sensum accipiatur, hoc fortè in homonymian seu æquivocationem incidamus. Et quamquam hoc satis commodè fieri potuisset in responsione ad secundam quæstionem, tamen bene erit, ut id ante omnia fiat.

Dico igitur, fidem Christi, id est, quæ quoquo modo, quatum ad præsentem disputationem pertinet, ad Christum respicit, duplicem habere signifi-

fictionem. Vna est, cum significat credere, Iesum, esse Christum, Dei Filium, &c. atque hæc fides ad ipsius Christi personam & munus, propriè respicit: accessoriè autem (ut loquuntur) & consequèter, ad ejus præcepta & promissa. Altera significatio est, cum significat confidere Christo, atque hæc fides ad ipsius Christi præcepta & promissa præcipuè respicit: accessoriè autem, & (ut sic dixerim) antecedenter, ad ejus personam atque munus. Ex his duabus non quidem prior sed posterior (cujus rei rationem postea explicabo, cum ad secundam quæstionem respondebo) ea Christi fides revera mihi esse videtur, qua scriptura testatur nos justificari, id est coram Deo pro justis haberi, nobisque nostra peccata condonari, ita ut loco mortis peccati pœna, nobis donetur æterna vita. Hæc siquidem sola res est, quæ pro Dei misericordia, nos illi ad vitam æternam gratos efficit, nempe Christo confidere, eique totum se tradere: id quod reipsa nihil aliud est, quàm ejus præceptis obedire, spe futuræ immortalitatis, quemadmodum breviter explicat Paulus in epistola ad Titum, circa finem secundi capituli. Itaque prior fides quam exposui, non est illa Christi fides, qua revera justificamur, sed eam antecedit, quemadmodum postea dicemus, nec sine hac illa haberi potest. ut etiam fieri nequit, ut civitas aliqua cuiuspiam regis legato pareat ac speret, si paruerit, se id accepturam, quod legatus iste, vi potestatis sibi a rege concessæ, iis qui paruerint, se daturum promissit, nisi credat, istum revera esse regium legatum, eumque ejusmodi potestate præditum; sic nemo Christo parere potest, immortalitatemque sperare, quam is vi potestatis sibi a Deo concessæ iis, qui paruerint, se daturum promissit, nisi credat eum revera esse Christum Dei Filium, &c. Præterea, quicumque priore hac fide est præditus, altera carere non potest, cum fieri nequeant, ut quisquam ex animo credat, Iesum esse Christum Dei Filium, &c. ac consequenter sibi persuadeat, eum habere potestatem dandi vitam æternam iis, qui ipsius præceptis obediverint, nec tamen obediat. Alioqui posset quis sua sponte prudens sciens vitam æternam aspernari, quod tamen fieri nullo modo potest. Hinc factum est, ut isti priori fidei Christi, tametsi non ea est, quæ revera justificamur, interdum salus nostra adscripta fuerit, ut Iohan. 20. 31. & alibi. Ex iis, quæ hæctenus dicta sunt, intelligi potest, me, cum unà tecum affirmo, sine Christi fide non posse quemquam vitam æternam adipisci, etsi utramque istam fidem intelligo, non tamen utramque eadem ratione intelligere, nec ob eandem causam, nec utrique eodem modo salutem nostram attribuere: sed priori, quatenus præcedit, & secum necessariò trahit posteriorem: posteriori verò, quatenus ea ipsa est revera, quæ justificamur, & Deo ad vitam æternam grati efficiamur. Nunc ad tuas quæstiones venio.

- I. Prima quæstio est, Hoc posito, quòd sine fide vita æterna nemini possit contingere, qualis & quanta efficacia, aut pars causæ efficientis justificationis nostræ, per me operibus tribuatur, antecedentibus & subsequenti-
bus fidem, quando (ais) ad vitam æternam consequendam nihil momenti ipsa habent. Hicque me mones, ut apertè loquar, & nimias subtilitates ne persequar. Quia in re id tibi in memoriam redigendum putavi, complures paralogismos atque sophismata, nec retegi, nec dissolvi posse sine magnis
subtilli-

subtilitatibus, quæ numquam sunt nimix, dum modò veritatem continent, & ad rem omnino faciunt.

Iam verò aperte ac distinctè loquendo, Respondeo, me, quod ad opera attinet, quæ fidem antecedunt, nullam eis efficaciam ad vitam æternam justificandi tribuere. Nec sanè poterat a me aliud responsum expectari, cum concedam sine Christi fide nemini vitam æternam posse contingere. Quod tamen eatenus intelligi volo, quatenus sub novo Testamèto sumus, nobisque patefacere Deo est visum. De eo enim tempore, quo Testamentum vetus viguit, de quæ Dei arcanis nihil loquor. Possunt quidem opera, quæ fidem præcedunt, quempiam aliqua ratione Deo gratum efficere: verum non satis sunt, ut quis æternam salutem consequatur, eaque ratione justificetur, & Deo sit gratus, quam hoc loco intelligimus. Ut evidenter colligitur ex his duobus locis cum antecedente historia conjunctis Actor. 10. v. 34. & 15. 14. Porro, quod attinet ad opera, quæ Christi fidem subsequuntur, si de vera & propria subsecutione loquimur, ita ut opera sint quiddam re ipsa a fide distinctum, hæc Christi fides, in quæstione tua, nihil aliud erit, quàm prior illa fides, hoc est, Credere Iesum vera esse Christum Dei Filium, &c. opera verò erunt re ipsa posterior illa fides, hoc est, ipsi Christo confidere. Quamobrem hæc opera, ex iis, quæ initio sunt dicta, efficaciam habebunt justificandi coram Deo ad vitam æternam, non quidem ut opera, sed ut fiducia, quæ per Christum in Deo collocetur, & quia Deus pro bonitate sua ita vult. Nihil autem absurdi est in eo, quòd istis operibus, non autem fidei illi, quæ ipsa antecedit, justificatio ista ascribatur. Non enim propterea negatur, nos fide justificari, si quidem iam dictum est, & opera ista aliud nihil re ipsa esse, quàm fidem, id est fiduciam; & fidem illam, quæ eis re ipsa præcedit, non esse vera eam fidem, quæ nos Deo ad vitam æternam gratos efficit.

At verò si de quadam subsecutione loquimur, non vera nec propria, sed tantum, (ut loquuntur) per viam intellectus, ita ut opera a fide, re ipsa non distinguantur, tunc Christi fides, quam opera subsecquentur, aliud nihil erit, quàm ipsi Christo confidere, quod sine dubio coram Deo justificandi vim habet, & consequenter opera ipsa justificant, quatenus executio sunt ac perfectio, & tamquam forma ipsius fidei. Quocirca divinitus a Iacobo dictum est, *Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Filium suum Isaac super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus fides consummata est.* Iacob. 2. Et sequitur, *Et suppleta (vel potius impleta) est scriptura dicens, Credidit Abraham Deo; & reputatum est illi ad justitiam. Et amicus Dei appellatus est.* Gen. 15. Ac tandem fidem, quæ operibus careat, corpori spiritu carenti assimilât. Vnde constat, Opera nequaquam simpliciter esse fidei fructus, ut vulgò creditur, sed fidei formæ perfectionem indere, & vitam (ut sic dixerim) tribuere. Itaque vides, quomodo & cur dicam, opera, quæ fidem subsequuntur, efficaciam habere justificandi coram ipso Deo, id quæ divinarum literarum testimonio. Quapropter, cum Paulus negat opera coram Deo justificare, ea considerat, non quidem ut executionem ac perfectionem, & quasi formam fidei, id est fiduciam, quæ in ipso Deo collocetur, per quam Deus hominem justificat, nec ut conjuncta cum bonitate

nitae ac promissis divinis, sed, quemadmodū ex ipsiusmet verbis liquet, ea per se ipsa considerat, atque ut facta, legis divinæ implendæ causā: ex quo fieret, ut merces daretur non ex gratia, sed ex debito, ac propter vim ac dignitatem ipsorum operum. Nam si quis hac ratione coram Deo justificari velit, oportebit eum numquam ne minimum quidem peccatum, coram ipso Deo committere. Hanc autem non esse rationem justificationem nostræ coram Deo, David (inquit Paulus) satis ostendit, cum ait, *Beati quorum remisse sunt iniquitates, & quorum secreta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* Formalis igitur (ut ita loquar) justificatio nostra coram Deo fuit, & semper erit, propter carnis nostræ infirmitatem, remissio peccatorum nostrorum, non autem impletio divinæ legis, quod Paulus operari vocat. Veruntamen nulli re ipsa conceditur remissio ista, nisi Deo confisus fuerit, seque ipsi regendum ac gubernandum tradiderit. Ex quo, quamvis antehac Dei præcepta aut contemneret, aut minimè conservaret, vel etiam nondum perfectè conservet, tamen iurè affirmari possit, iam eum Deo obedire. Atque hoc pacto fides, id est, Christo confidere, (qui enim in Christum credit, in ipsum Deum credit) & opera, id est obedientia præceptorum Christi, quæ, ut dictum est, executio ac perfectio, & tamquam forma est ipsius fidei, coram Deo nos justificant, seu potius, ut magis propriè, atque ut scriptura solet, loquamur, Deus per illa, ex illisvè nos justificat, sive per illa ex illisvè justificamur, & consequenter ex Dei gratia ac bonitate, plerimum valent ad vitam æternam consequendam. Atque hæc satis quod attinet ad primam quæstionem.

Rom. 4.
Psalm. 51.

Iohann. 12.

II.

Secunda quæstio est, Vtrum censeam, cum scriptura jubet, ut in Christum, aut Christo, aut per Christum credamus, debere hic præcipuè rationem haberi doctrinæ de operibus ac vitæ innocentia, cum (sic loqueris) prima ac præcipua pars doctrinæ Christi & Apostolorum sit fidem prædicare, id est, quod Iesus sit Messias, Dei Filius, &c. quemadmodum fecerunt Apostoli omnes, & Iohannes ante ipsos, prius testificantes de Christi persona, deinde de peccatorum poenitentia, ut apparet in actis Apostolorum, & primo cap. Evangelii Iohannis. Itaque a me quæris, cur, cum Christi doctrina has duas partes habeat, ego velim credere in Christum idem esse, ac credere ejus doctrinæ ad opera spectati, præsertim cum (inquis) vanum sit opera prædicare, nisi prius prædicetur fides, ex qua omnis operum præstantia ac dignitas pendet.

Respondendo, scripturam, cum jubet nos credere in Christum, id præcipuè jubere velle, ut Christo confidamus, quod quid sit, supra expositum fuit. Hoc autem dico, quia modus ipse loquendi, *Credere in*, &c. qui propter Hebræam linguam proprius scripturæ est, id declarat. Nam in eadem scriptura, ad eundem modum sperandi verbum construitur, id est, cum præpositione *in*, veluti Ioh. 5. 45. 1 Tim. 4. 5. nec dubium est, quin hoc verbum ita constructum, significet spem quæ collocetur in, &c. Cum verò scriptura jubet nos Christo credere, id præcipuè jubere vult, ut fidem ejus verbis adjungamus, id est credamus verum esse, quicquid ille dixerit. Quæ interpretatio nulla probatione indiget, cum apud ipsos etiam profanos scripto-

scriptores, & in qualibet lingua, hæc sit significatio propria, verbi Credendi hunc modum constructi. Nam quamvis non defuerint viri linguæ Hebraicæ peritissimi, ut Bucerus, & Stancarus, qui censuerint, idem profusus in sacris literis significare, Credere in Deum, quod Credere Deo, ego tamen arbitror eos deceptos fuisse, deceptionisque causâ apertè a me expofita fuit, in disputatione illa mea de Iesu Christo Servatore, in ipso ferme initio ejus partis, ubi explicatur, quidnam sit ea fides in Christum, quâ justificamur. Postremò cum scriptura juber, nos per Christum credere, dico, eam nihil aliud præcipuè jubere velle, quam ut Deo cõfidamus, eidemvè credamus ex ipsius Christi præscripto, aut si mavis, hac ratione, ut Christo confidamus, ejusvè verbis fidem adhibeamus. Itaque nullus ex prædictis tribus loquendi modis, præcipuè, aut per se ipsum, significat iudicio meo, Credere Iesum esse Messiam, &c. Id tamen significant, seu potius complectuntur accessoriè, ut dicitur, & per accidens, quatenus videlicet accidit, ut nemo possit Christo confidere, aut ejus verbis credere, nec per Christum Deo confidere, aut ejus verbis credere, nisi prius credat Iesum esse Messiam, &c. Intelligendum est autem hoc prius (si de eo loqui velimus quod semper eveniat) potius intellectus ratione, quam rei ipsa. Quandoquidem facillè fieri potest, immo quotidie fit, ut uno & eodem tempore hæc tria existere incipiant, Credere Iesum esse Messiam, & Ejus verbis adhibere fidem, & Ipsi confidere. Vbi etiam animadvertendum est, quòd pariter ratione intellectus prius Christi verbis adhibetur fides, deinde ei confiditur. Etenim ordo perpetuus, ratione intellectus harum trium rerum talis est: Primum credimus Iesum esse Messiam, &c. Ex quo oritur necessariò fides, quam ejus verbis adhibemus, id est, ut dictum fuit, firma persuasio omnia esse vera, quæ ille dixit, cum videlicet fieri nequeat, ut Iesus sit Messias, &c. & tamen quidpiam non verum dicat. Postremò ex hac persuasione necessariò consequitur, ut ei confidamus, id est, spe vitæ æternæ, quam ille sibi obedientibus promisit, ei obediamus. Non quidem eam ob causam, quòd fieri nequeat, ut quis cuiuspiam verba vera esse credat, nec tamen illi obediat, (siquidem, exempli causâ, fieri potest, ut quispiam amicum a vita Christiana retrahere conetur, iniquis alioqui fore, ut persecutionem experiatur, isque amicus hoc verum esse credat, non tamen Christiana vita recedat) sed propterea quòd ipsa æterna vita, quam Christus sibi obedientibus promisit, ejusmodi res est, quam nemo prudens sciens, aspernari ulla ratione queat, ut supra dictum est. Ex his autem intelligi potest, eam Christi doctrinæ partem, quæ præcipuè ejus personam respicit, posse quidem primam appellari, quatenus intellectus ratione, eam partem antecedit, quæ præcipuè ejus præcepta respicit, atque promissa; sed non idcirco posse, aut debere vocari præcipuam. Verùm præcipuam partem istam debere dici, quæ illam sequitur, ut habet dictum illud, Primum in intentione, ultimum in executione. Quocirca id quod affirmas vanum esse opera prædicare, nisi prius prædicetur fides, intelliges sine dubio Fidei nomine, Credere Iesum esse Messiam, &c. etiamsi verissimum esset, nihil tamen meæ sententiæ adversaretur, cum fieri omnino possit, immo plerunque fiat, ut, quod necessariò præcedit, eo quod sequitur, minùs præci-

præcipuum sit. Idque eo exemplo demonstratur, quod huic rei (ni fallor) valde accommodatum supra attulimus. Nemo enim negaverit, magis præcipuum esse regis legato parere, quam credere eum esse regis legatum, & tamen necesse est, ut hoc prius fiat quam illud. An non aperte constat, credere quod sit legatus regis, eò tendere, ut illi pareatur, idque ut finem sibi propositum habere, non autem contra? Ad eundem igitur modum, etiam si necessarium foret, ut prædicatio, quod Iesus sit Messias, &c. antecederet prædicationem obedientiæ, quæ illi debetur, non idcirco sequeretur, credere quod Iesus sit Messias, &c. obedientiæ, quæ illi debetur, magis præcipuum esse. cum manifestum sit, illud hanc, tamquam finem sibi propositum habere, non autem contra. Nam quis est, qui non clarè perspiciat, propterea nobis prædicari Iesum esse Messiam, &c. ut illi confidamus, eiq; obediamus? Testatur hoc universa sacra scriptura, quæ finem & complementum totius Christianæ religionis, charitatem esse statuit, quæ aliud nihil est, quam obedientia ista, dicente Christo, *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem.* Inter plurimos autem locos id apertissimè docet divina illa (ut sic loquar) Christianæ pietatis epitome, de qua ab initio mentionem feci, quæ est apud Paulum Tit. 2. 11. Vbi breviter habetur, quicquid Christus ejusque Apostoli, nos Dei nomine docuerunt, nihil esse aliud quam vitæ innocentiam cum spe beatæ immortalitatis conjunctam, quod idem est prorsus, ac Christo confidere ipsique obedire inibi que concluditur, in hunc eundem finem mortuum esse Christum, videlicet ut nos ab omni iniquitate liberaret, ac bonorum operum sectatores efficeret. At enim ais tu, ex fide omnem præstantiam & dignitatem operum pendere. Hoc, cum Fidei nomine intelligas, credere quod Iesus sit Messias, &c. non potest tibi ullo pacto concedi, neque hoc usquam innunt sacre litteræ. Ex fide quidem præstantia & dignitas operum pendet, si Fidei nomine fiduciam intelligamus quæ in Christo collocetur, & in Deo per ipsum, & ratione intellectus hanc fiduciam ab ipsis operibus distinguamus, quemadmodum in responsione ad primam quæstionem dictum est. Quin immo res planè cõtrâ se habet ac tu affirmas. Siquidem, credere Iesum esse Messiam, &c. eatenus præstans res est ac digna, id est, Deo grata, quatenus cum ea fiducia in ipsum Iesum, perque illum in Deum conjuncta est, & ita cum ipsa conjuncta sunt opera, quæ, ut dictum fuit, executio sunt ac complementum, & quasi forma istius fiduciæ. Arbitror autem ea, quæ hæctenus à me dicta sunt, satis esse ad demonstrandum, cur, cum de Christi fide verba sunt, fiduciam potissimum intelligam, quæ in ipso Christo collocetur, id est ipsa obedientiam præceptorum ejus, sub spe eorum quæ promissit, atque affirmem, hanc fidem, esse illam Christi fidem, quæ revera justificamur, non autem persuasionem illam, quod Iesus sit Messias, &c. quamvis & Iohannes, & Apostoli in suis concionibus aperte de dignitate personæ Iesu verba fecerint, ac testati fuerint, Iesum esse Messiam, &c. quod tamen iudicio meo non fecerunt (præsertim verò Iohannes) ea ratione, qua tibi videtur, nihil tuam opinionem juvenibus iis testimoniis, quæ ad eam confirmandam indicasti, quæ plenioris explanationis ac responsionis non indigent; cum jam ostensum sit, aliud esse, rem quampiam esse præcipuum, quod

quod illud est, de quo agimus, aliud verò primā in ordine, quod est, quicquid ex testimoniis istis de persuasione ista dici potest.

Tertia tua quæstio est. Cum Deus per gratiam peccatorem vocat, datque illi spiritū vivæ fidei, an iste, antequam quidquam operetur, possit coram ipso Deo esse justificatus. Nam, si (subjicis) hoc concessero, necesse erit, ut omnia istius opera a justificatione excludam, fæatæque ea, ut verè (ais) sunt, nihil aliud esse quàm justificationis sequelam, seu appendicem quandam. Hic autem petis, ut scribam, quidnam his operibus tribuam, & num ea, dignitate atque efficaciâ, paria fidei esse censeam, an verò ipsius fidei effecta.

III.

Respondeo primùm, me in sacris litteris scriptum non invenire, Deum ex gratia sua peccatorem ita vocare, ut det illi vivæ fidei spiritum, aut certè non eo sensu dictum, quo tu sine dubio intelligis. Nisi enim vehementer erro, nihil dubitandum est, quin tu, per verba ista significare volueris, Deum generatim occulta & arcana quadam ratione, ab Evangelii prædicatione, aut quavis alia patefactione distincta, in eorum quorum ipse vult corda vivam fidem infundere, quæ efficiat, ut Evangelio credant. Hoc, inquam, non invenio. Sed invenio, Deum per verbum suum, omnes quibus id annunciat, aut quavis alia ratione patefit, ad credendum Evangelio invitare, & consequenter neminem ex istis esse (generatim loquendo) qui credere nequeat. Quod nisi aliud esset, vel ex eo constare posset, quòd ii, qui non credunt, ob hoc ipsum gravissimè puniuntur, Matth. 10. 18. Nec tamen propterea non est fides Dei donum, quemadmodum non propterea ejus, qui ex mera liberalitate aliquid dat, donum conferri non debet, quæ videlicet in potestate illius, cui dat, sit positum, id quod datur, nec ne accipere. Fides igitur est Dei donum, eò quòd Deus is, quibus per Evangelii patefactionem fidem offert, nihil prorsus debet, non autem, quia eam alia ratione in hominum corda infundat. Generatim autem mea verba accipi volo, de quæ ea fide, quæ justificamur, haud sanè ignoras, Deum nonnquam singulari quadam ratione, aut solere, aut certè posse fidem donare, eamque in cujuspiam cor, quemadmodum ipsi visum fuerit, infundere, eundemque Deum, solere spiritum suum donare, quo in nobis confirmetur, & in omnibus gravioribus periculis corroboretur fiducia, quam in Christo Iesu collocavimus, Ephes. 1. 13, 14. Quamobrem cum Deus hunc spiritum donat, jam is, cui dōdonatur, justificatus est coram ipso. Iam enim pœnitentiam iste suorum peccatorum egit, eaq; correxit, idque operatus est, quod ei per tempus & occasiones licuit.

Alioqui nequaquam affirmari posset, eum in Christo fiduciam collocasse. Deinde dico, non posse vivam fidem eam nominari atque ejusmodi, quæ peccator justificetur, quacunque tandem ratione eam adeptus fuerit, quæ operibus careat, id est pœnitentia & vitæ correctione. Quinetiam videtur fieri non posse, ut quis vivam fidem, nempe in Christum habeat, nisi prius aliquo pacto pœnitentiam suorum peccatorum egerit. Ut ex eo intelligi potest, quòd Iohannes, antequam quicquam de Christo diceret, pœnitentiam prædicavit, hacque ratione viam ad Christum stravit, quemadmodum aperte docent, Matthæus, Marcus, & Lucas. Nam quod ad Io-

hannem Evangelistam attinet, prætermittit ipse in sua historia istam pœnitentiæ prædicationem, eamque prius fuisse tacite ponit, non secus atque alia multa ab aliis narrata. Adde, quòd omnino videtur, Christum ipsum & Paulum ejus Apostolum prius pœnitentiam prædicasse, deinde fidem, ut ex his locis colligi potest, Marc. 1. 15. Act. 20. 21. Immo perspicuum est, primum omnium quod & Christus & Apostoli prædicarunt fuisse pœnitentiam, Matth. 4. 17. Marc. 6. 12. Illud certissimum est, non omnia bona opera post justificationem esse, & tamquam ejus appendicem censenda. Quin potius bona opera, quatenus ipsa complementum sunt, & quasi forma fiducia, nec re ipsa aliud censerì debent, quàm ipsa in Deum fides, ea sunt quibus per Dei gratiam justificamur. Quod autem bona opera non modo appendix quædam justificationis non sunt, sed ipsa sunt ante justificationem, hinc apparet, quòd justificatio nostra nihil aliud re ipsa est, quàm peccatorum deletio. Peccatorum autem deletionem antecedit pœnitentia, & ad Deum conversio, Act. 3. 19. Quæ pœnitentia atque conversio, manifestè nihil nisi correctio vitæ est, & bona opera malorum loco quæ prius fiebant. Ut nihil dicam, quòd in loco proxime notato, quemadmodum & in compluribus aliis, apparet, peccatorum deletionem & sic justificationem nostram, esse pœnitentiæ ac conversionis, ac consequenter bonorum operum effectum, Petro isthic dicente, *Pœnitentiam igitur & conversionem vestram, ut deleantur peccata vestra.* Sequuntur quidem etiam bona opera justificationem nostram, sed non ut ipsius appendix quædam. Immo ipsa sunt, quæ conservant justificationem, atque ut continetur efficiunt. Ea enim deficit, quotiescunque is qui justificatus erat, ad priora peccata revertitur, sic Deo volente, ut quemadmodum ipse bona opera facere est oblitus, ita similiter ejus bona oblivioni tradantur, Ezech. 33. 13. estque istius conditio deterior, quàm ante cum justificationem nondum fuerat adeptus, 2 Petr. 2. 20. &c. Iam igitur ex iis, quæ dixi, satis intelligere potes, quid ego bonis operibus tribuam, ejusmodi videlicet operibus, qualia fieri præcipit Iesus Christus, quæque sub spe æternæ vitæ, ut illi obediantur, fiunt, cum affirmaverim Deum per ipsa nos justificare, id est ea, propter Dei bonitatem ac misericordiam, causam esse, ut ipse Deus nobis peccata nostra ita condonet, ut vitam æternam largiatur. Sunt, inquam, hujus rei causa, quatenus quisquis ea facit. talem suorum peccatorum condonationem adipiscitur, qui autem ea non facit, si modò tempus & opportunitatem ea faciendi habeat (nec quisquam antequam ea faciat) ejusmodi peccatorum suorum condonationem minimè adipiscatur. Potes etiam intelligere, quanti illa a me pro fide fiant, & num ea paria, dignitate atque efficacia, fidei esse statuam, an verò ut ejus effecta agnoscam, cum velim, fidem nempe eam, quâ justificamur (de hac enim loquimur) nihil aliud esse, quàm Christo confidere, id quod executioni mandatur, suumque complementum & quasi formam suscipit, cum per spem vitæ æternæ ipsius Christi præceptis obedientia præstatur. Adcò ut inter justificatam fidem & bona opera nullam, nisi ratione intellectus, differentiam constituam, sicut & Scriptura facit, interdum pro obedientia fidem usurpans, easque invicem permutans. id quod Hieron. quoque Orosius inter alios animadvertit,

advertit, & lib. 1. de justitia caelesti, a fine folii 21. & deinceps, quosdam
 istius scripturae usus locos collegit.

Quarta quaestiones locum habebit id, quod ais, te nescire, quid mihi ve-
 lim, cum scribo, oportere potius de iis quaerere, quae in nobis esse debeant,
 quam de iis quae extra nos. Inquis enim in nobis nihil praeter condemna-
 tionis materiam inveniri posse, extra nos autem, omnes salutis nostrae cau-
 sas, nisi fortasse persuasum habeam, in nobis aliquod liberum arbitrium esse,
 aut facultatem, operibus nostris ad caelum perveniendi. IIII

Ad hoc respondeo, meorum verborum sententiam, quemadmodum ex
 ipso loco colligi arbitror, ubi ea sunt scripta, hanc esse, quod cum de ju-
 stificatione nostra disputetur & quaeratur, unde ea proficiatur, vis praeci-
 pua quaestiones, si hinc fructus aliquis percipiendus est, non circa illa ver-
 satur, quae extra nos sunt, sed quae in nobis, cum scilicet iustificati sumus,
 ut scire possimus, quidnam necesse sit in nobis reperiri, si jure affirmare ve-
 limus, nos esse iustificatos. & si id in nobis minime esse, forte cognoveri-
 mus, demus operam ut sit; alioqui falsi ac decepti esse deprehendemur.
 Nam quod ad illa attinet, quae extra nos sunt, & tamen justificationis no-
 strae sunt causa, quamvis & digniora & nobiliora, inque ipsa justifiatio-
 ne nostra magis praecipua iis, quae sunt in nobis, non est cur de eis solliciti
 admodum simus, quatenus quaerimus ut iustificemur. Etenim aut ista sunt
 & erunt, sine ulla nostra cura atque industria, nec necesse est, ut prius in
 nobis certum aliquid sit, & quid opus est de eis esse sollicitum? Aut nec
 sunt nec erunt sine cura nostra atque industria, & nisi prius in nobis certum
 aliquid sit, & sane opus est curare, ut istud in nobis habeamus. Et sic appa-
 ret tandem vestigationem nostram circa ea esse debere, quae in nobis inve-
 niantur, cum iustificati sumus. Pro majore vero explicatione ac confirma-
 tione eorum, quae dicta sunt, dico, jam perspicuum esse, magis praecipuam
 in justificationis nostrae negotio quaestionem de operibus esse ac fide: quae
 res in nobis, id est, intra nos sunt; & in quibus voluntas & actio nostra re-
 quiritur. Quocirca diligenter primum vestigare debemus, an revera res
 istae, sive utraque, sive una tantum, & utra (si modo res diversae) ad nos
 iustificandos pertineat, ac deinde quid sint, aut quales esse debeant, ne er-
 remus, nobisque fortasse videamur, illas habere, cum tamen longe ab eis
 absumus. Quod enim ad misericordiam Dei attinet, Christi quoque personam
 una cum iis omnibus, quae idem Christus pro nobis fecit & facturus est,
 quamvis haec sint vera & praecipua causa justificationis nostrae; tamen aut
 jam illarum sumus erimusve participes antequam intra nos certum ali-
 quid sit, & sic supervacaneum est de illis cogitare, quatenus per eas iustifi-
 cari velimus. Aut illarum, nec jam sumus, nec futuri sumus participes, nisi
 prius intra nos certum aliquid sit, & sic de hoc curiosè quaerere debemus.
 Id autem inveniemus tandem nihil praeter fidem & opera esse, aut utraque,
 simul aut alterutrum, si modo, ut dixi, res sunt inter se diversae. Nec quis-
 quam est, qui neget, eum, qui vera ac viva fide sit praeditus, quae absque bo-
 nis operibus esse nequit, iustificatum esse, seu potius per ipsam hanc fidem
 a Deo iustificari. Non igitur absolutè verum est, in nobis nihil praeter con-
 demnationis materiam esse posse, aut omnes justificationis nostrae causas

extra nos esse positas, quandoquidem, ut dictum est, viva ac vera fide iustificamur, & consequenter ab omni condemnatione liberamur, estque fides prædicta, causa (ut ajunt) sine qua non salutis nostræ, quæ quidem fides sine dubio intra nos est. Sic enim, ut supra attigi, accipienda sunt verba illa mea *In nobis*, non autem ut significant idem, quod, *In potestate nostra*, quemadmodum fortasse tu ea acceperas, cum ego tamen semper hoc sensu ea extulerim, ut videlicet idem significant, quod *Intra nos*, idque non sine voluntate atque actione nostra. Quòd si hæc voluntas atque actio nullo modo est libera, sed prorsus necessaria existit, adeò ut circa rem hanc, nihil sit in potestate nostra, oleum operamque (quod dicitur) ii perdunt, qui hæc de rebus loquuntur aut scribunt. Verùm ego penitus mihi persuadeo, voluntatem istam atque actionem nostram, aliqua saltem ratione in nostra esse potestate, cum videam id in sacris litteris, ubique passim apertissimè testatum esse, & testimonia, quæ pro contraria sententia afferuntur, nullum pondus ad eam confirmandam mihi habere videntur, cumque apertè cognoscam, sublata prædicta potestate, si ea animadvertantur, quæ hinc necessariò consequuntur, ipsam etiam religionem, & pietatem universam, sublatum iri, & funditus everti. quod ita se habere aliquando fortasse, Deo adjutore, scripto edito demonstrabo. Nec fanè, ut mihi videtur, ullo pacto absurdum est affirmare, in nobis aliquod liberum arbitrium esse, aut facultatem per opera nostra ad cælum perveniendi, quamvis fortasse tibi hoc non modò maximè absurdum, sed horribilis etiam quædam blasphemia videatur; dummodò verba ista rectè explicentur, atque intelligantur. Nihil enim prorsus dubito, quin Deus benignissimus velit, quemcumque, quantumvis perditum antea peccatorem, qui in posterum secundùm Iesu Christi præcepta vivat, ad cælum pervenire, nec similiter dubito, quin ita vivere & Christo Iesu obedire, generatim in eorum omnium potestate ac libertate sit positum, quibus ipse Deus, dignatus est eundem Christum, ejusque Evangelium patefacere.

VI.

Theses de causa & fundamento in ipso homine, ejus fidei in Deum, qua hominem justificari, sacra littera testantur.

I.

HOMO, quantumvis institutione aut consuetudine mala alioqui depravatus, si modò discrimen aliquod habeat recti pravi que, id est, quædam recta esse judicet, quædam verò prava: idem necessariò, sic ratione dictante, quæ recta esse censet, facienda, quæ autem prava, vitanda sentit, etiamsi hæc sibi profutura, illa verò obfutura esse existimet.

II.

PERFACILE siquidem sit, ut homo, quod ipsemet rectum esse statuit, si id fecerit, sibi obfuturum esse opinetur, & contra, profuturum id, quod pravum esse ipsemet iudicat. Neque enim homini naturaliter apparet, recta quæ sunt, eadem sibi bona esse, quæ verò prava, mala: idque sapientissimo Dei consilio, ut nimirum & virtuti & vitio, in homine possit esse locus.

III.

NAM cum homini a natura fuerit insitum, ut quæ sibi bona esse putat, hæc appetat, ab iis verò abhorreat, quæ putat sibi esse mala: si quæcumque recta esse arbitratur, eadem sibi bona, quæcumque autem prava, eadem sibi mala esse, naturaliter statueret; idem semper ac necessario ab iis, quæ prava censet, abstineret, atque ea faceret, quæ recta esse iudicat; appetitu videlicet, ac ratione ad eadem perpetuò consentientibus. Atqui, ubi nulla appetitus & rationis pugna est, nec umquam fuit, ibi nullus locus nec vitio, nec virtuti esse potest.

IV.

HAC pugna igitur in homine existente, in ipsius hominis arbitrio positum est, utri parère malit, appetitui, aut rationi, id est, utrum malit recta facere & a pravitis abstinere, quantumvis hoc sibi obfuturum existimet, an verò ea facere, quæ sibi profutura arbitratur, etiamsi non facienda esse ipsemet censeat.

V.

IAM verò, qui rationi adherere constituit, is facile adducitur, ut ex animo credat, esse Deum, seu quendam summum omnium rerum Dominum & moderatorem, eumque recta sectantes, & prava vitantes remunerari. Qui autem appetitu ducitur, is hoc idem, vel nullo modo, vel leviter admodum sibi persuadere potest: quippe quod suo instituo adversetur, quemadmodum alterius favet.

VI.

Ex hac porrò firma persuasione, quòd Deus sit, id est, quidam summus omnium rerum Dominus & moderator, quodque is recta sectantes & prava vitantes remuneretur, necessario, præter voluntatem egregiam recta faciendi & prava vitandi, ipse effectus consequitur; & quia Deus recta fieri, prava autem vitari jubet, idque ut agnoscant efficit, quibus remunera sua præcepta dedit, atque insuper unusquisque per se agnoscit, rectum esse Deo obedire, & pravam non obedire; idcirco necesse est, ut qui ita ut diximus, persuasus fuerit, is a Deo sibi data præcepta faciat eique obediat.

VII.

QUONIAM verò persuasione ista & obedientiâ, ea fides in Deum continetur, qua sacræ, litteræ hominem coram Deo justificari testantur, jam satis ex prædictis constare potest, quænam in ipso homine hujus fidei sit causâ & fundamentum, nempe recta faciendi & prava vitandi amor ac studium.

VIII.

POTEST autem amor iste atque studium, vel jam adesse, antequam homo de Deo ejusque sibi datis præceptis quidquam audiat, vel per ipsam auditionem excitari. Quòd si neutrum contingat, numquam fides in Deum, de qua loquimur, existere in hominibus poterit.

F I N I S.